

Mahepõllumajanduse nõuete selgitus tootjale 2023

Mahepõllumajanduse nõuete selgitus tootjale 2023

Väljaanne on mõeldud mahepõllumajandusliku taime- ja loomakasvatuse ning mesindusega tegelevatele või alustada soovivatele ettevõtjatele. Nõuded ja nende selgitused on kajastatud seisuga 1. jaanuar 2024.

Väljaanne on koostatud selgituslikel eesmärkidel ega oma õiguslikku jõudu. Väljaanne sisaldab viiteid õigusaktidele, millel nõuded põhinevad ja kus saab tutvuda õiguslikku jõudu omavate originaaltekstidega. Väljaandjad ei vastuta õigusaktide muutmisest tingitud ja trükise põhjal tehtud otsuste eest.

Viies parandatud ja täiendatud trükk

Koostajad: Ruth Lauk, Reet Roosimägi, Airi Vetemaa

Täname: Pille Edovald, Kätlin Laats, Olvia Laur, Merit Mikk, Maili Põldpere, Aivar Raudmets, Marika Ruberg, Ell Sellis, Marge Thetloff, Karin Zereen ning PTA maakondade peaspetsialistid

Kaanefoto: Merit Mikk

Kujundus: Külli Kalmus, Ecoprint

Trükk: Ecoprint

Autoriõigused kuuluvad Mahepõllumajanduse Koostöökogule ja Eesti Mahepõllumajanduse Sihtasutusele, varalised õigused kuuluvad materjali tellijale. Materjal valmis Regionaal- ja põllumajandusministeeriumi ning Põllumajanduse Registre ja Informatsiooni Ameti (PRIA) tellimusel. Kõik autoriõigused on kaitstud.

Tartu, 2023

ISSN 2228–0324 (trükis)

ISSN 2228–0340 (võrguväljaanne)

MAHEPÕLLUMAJANDUSE
KOOSTÖÖKOGU

Euroopa Maaelu Arengu
Põllumajandusfond:
Euroopa investeringud
maapiirkondadesse

**Mahepõllumajanduse nõuete
selgitus tootjale 2023**

Sisukord

1. Sissejuhatus	5
2. Mahepõllumajanduse eesmärgid ja põhimõtted	6
3. Mahepõllumajandust reguleerivad olulisemad õigusaktid	9
4. Mahepõllumajandusega alustamine	10
4.1 Tunnustamise taotlemine	10
4.2 Tunnustamise taotlusele lisatavad andmed ja dokumendid	15
4.3 Riigilõiv	16
4.4 Esmane kontroll ja tunnustamise otsuse tegemine	17
4.5 Mahepõllumajanduse register ja sertifikaat	17
4.6 Üleminekuaeg	19
5. Mahepõllumajandusliku tegevusega jätkamine	20
5.1 Jätkamise teavitusele lisatavad andmed ja dokumendid	20
5.2 Mahetoodangu andmete esitamine	22
5.3 Iga-aastane järelevalve	22
6. PTA nõusolekut ja teavitamist vajavad tegevused kõigis tootmisvaldkondades	24
6.1 Nõusolekut vajavad tegevused	24
6.2 Teavitamist vajavad tegevused	25
7. Mahepõllumajandusliku taimekasvatuse nõuded	27
7.1 Üldised nõuded	28
7.2 Taimne paljundusmaterjal	30
7.3 Eristatavus taimekasvatuses	34
7.4 Väetamine	38
7.5 Taimekaitse	40
7.6 Kasvuhooned	42
7.7 Seenekasvatus	44
7.8 Taimede või seente korjamine mitteharitavatelt aladelt	45
7.9 Arvestuse pidamine	47
7.10 Turustamine	48
8. Mahepõllumajandusliku loomakasvatuse nõuded	53
8.1 Tava- ja maheloomakasvatuse eristatavus	55

8.2	Pidamistingimused – veised, hobused, lambad, kitsed	57
8.3	Pidamistingimused – sead	61
8.4	Pidamistingimused – kodulinnud	64
8.5	Pidamistingimused – küülikud	71
8.6	Pidamistingimused – hirved	73
8.7	Loomade liikumise arvestus ja loomade toomine ettevõttesse	74
8.8	Söödad ja söötmine	77
8.9	Haiguste ennetamine ja ravi	85
8.10	Veterinaarsed toimingud ja loomakasvatuse võtted	88
8.11	Turustamine	91
9.	Mahepõllumajandusliku mesinduse nõuded	93
9.1	Mesilagruppide ja korjeala asukoht	94
9.2	Mesilaste pidamisviis	95
9.3	Mesilasperede andmed, arvestuse pidamine	95
9.4	Mesindussaaduste ladustamine ja esmatöötlemine	96
9.5	Ettevõttesse toodud mittemahe mesilasemad ja -sülemid	97
9.6	Mesilasperede söötmine	98
9.7	Mesilaste heaolu	98
9.8	Haiguste ennetamine	99
9.9	Veterinaarravi	99
9.10	Tarude märgistus ja kasutatavad materjalid	100
9.11	Mesilasvaha	100
9.12	Mesindussaaduste vedu ja märgistamine veol	101
10.	Ennetus- ja ettevaatusmeetmed ning saastumise kahtlus kõigis tootmisvaldkondades	103
11.	Mahepõllumajanduslikus tootmises kasutada lubatud tooted ja ained	105
11.1	Mahepõllumajanduslikus tootmises kasutada lubatud taimekaitsevahendites sisalduvad toimeained – I LISA	105
11.2	Mahepõllumajanduslikus tootmises kasutada lubatud väetised, mullaomaduste parandajad ja toitained – II lisa	109
11.3	Söödana või sööda tootmisel kasutada lubatud tooted ja ained – III LISA	113
11.4	Lubatud puhastus- ja desinfitseerimisvahendid – IV LISA	119
Kontaktid		120

1. Sissejuhatus

Mahepõllumajandus on tootmisviis, mis toimib keskkonnasäästlikult ja toetab elurikkuse säilimist. Loomakasvatuses lähtutakse loomade heaolust ning taimekasvatuses ei kasutata sünteetilisi väetisi ja taimekaitsevahendeid.

Mahepõllumajandus on **kontrollitud tootmissüsteem**, kus kogu tarneahela ulatuses rakenduvad Euroopa Liidu määrustega kehtestatud põhimõtted ja nõuded. Kontroll tagab mahetoodangu vastavuse õigusaktidega kehtestatud standarditele ning tagab mahetoodete usaldusväärsuse mahetoodangu tarbijale. Eestis teeb mahepõllumajanduse nõuete täitmise järelevalvet Põllumajandus- ja Toiduamet (PTA).

Käesolev väljaanne koondab eri õigusaktidega sätestatud mahepõllumajandusliku **taime- ja loomakasvatuse (sh mesinduse) põhimõtted ja kontrollitavad nõuded**, annab nõuete kohta selgitusi ja kirjeldab nende täitmise järelevalvet.

Merevetikate ja vesiviljelusloomade mahetootmise nõudeid ning käitlemisega seotud nõudeid selles väljaandes ei kajastata.

Info mahepõllumajandusliku tootmisega alustamiseks ja sellega jätkamiseks on leitav ka **PTA kodulehelt** pta.agri.ee: Põllumehele ja maaomanikule > [Mahepõllumajandus](#).

- ♦ Mõiste „**mahepõllumajanduslik**“ puhul kasutatakse käesolevas materjalis ka selle lühendit „**mahe**“.
- ♦ Mõiste „**mittemahepõllumajanduslik**“ puhul kasutatakse käesolevas materjalis ka lühendit „**mittemahe**“ või sõna „**tava**“.

2. Mahepõllumajanduse eesmärgid ja põhimõtted

Mahepõllumajanduse õigusaktides on lisaks konkreetsetele nõuetele sätestatud ka mahepõllumajanduse üldised eesmärgid ning üldised ja konkreetsed põhimõtted.

Mahepõllumajanduse üldised eesmärgid:

- ♦ toetada keskkonna- ja kliimakaitset;
- ♦ säilitada pikaajaline mullaviljakus;
- ♦ aidata kaasa rikkaliku bioloogilise mitmekesisuse saavutamisele;
- ♦ aidata tuntavalt kaasa mittetoksilise keskkonna saavutamisele;
- ♦ edendada loomade heaolu rangeid standardeid, eelkõige selleks, et täita loomade liigiomaseid käitumuslikke vajadusi;
- ♦ soodustada lühikesi turustusahelaid ja kohalikku tootmist liidu eri piirkondades;
- ♦ toetada haruldaste ja kohalike väljasuremisohus olevate tõugude säilitamist;
- ♦ aidata kaasa mahepõllumajanduse konkreetsete vajaduste ja eesmärkidega kohandatud taimse geneetilise materjali pakkumise arendamisele;
- ♦ aidata kaasa rikkaliku bioloogilise mitmekesisuse saavutamisele, eelkõige kasutades mahe-tootmiseks sobivat mitmekülgset taimset geneetilist materjali, näiteks mahepõllumajanduslikku heterogeenset materjali ja mahepõllumajanduslikke sorte;
- ♦ elavdada mahepõllumajanduslikku sordiaretust, et toetada mahesektori soodsaid majandusväljavaateid.

Mahepõllumajanduslik tootmine on säästlik majandamissüsteem, mille aluseks on järgmised üldpõhimõtted:

- ♦ austatakse looduslikke süsteeme ja tsükleid ning säilitatakse ja parandatakse mulla, vee ja õhu seisundit, taime- ja loomatervist ning nendevahelist tasakaalu;
- ♦ kaitstakse looduslikke maastikuelemente, nagu looduspärandisse kuuluvaid paiku;
- ♦ kasutatakse vastutustundlikult energiat ja loodusvarasid, nagu vett, mulda, orgaanilist ainet ja õhku;
- ♦ toodetakse erisugust kvaliteetset toitu ja muid põllumajandus- ja vesiviljelustooteid, mis vastavad tarbijate nõudlusele kaupade järele, mille valmistamisel on kasutatud protsesse, mis ei kahjusta keskkonda ega inimeste tervist, taime- ja loomatervist ning heaolu;
- ♦ tagatakse mahetootmise terviklus kõikides toidu ja sööda tootmis-, ettevalmistus- ja turustusetappides;
- ♦ ökosüsteemidel põhinevaid, majandamissüsteemi siseseid loodusvarasid kasutavaid bioloogilisi protsesse kavandatakse asjakohaselt ja juhitakse meetoditega, mille puhul:
 - kasutatakse elusorganisme ja mehaanilisi tootmismeetodeid;
 - tegeldakse mullapõhise taimekasvatusega ja maad kasutava loomakasvatusega või vee-elusressursside säästva kasutamise põhimõtet järgiva vesiviljelusega;
 - ei kasutata GMOsid, GMOdest toodetud tooteid ega GMOde abil toodetud tooteid, välja arvatud veterinaarravimid;

- tuginetakse riskide hindamisele ning ettevaatus- ja ennetusmeetmete kasutamisele, kui see on asjakohane;
- ◆ piiratakse väliste sisendite kasutamist; kui nende kasutamine on vajalik, kasutatakse ainult järgmisi:
 - mahetootmisest pärinevad sisendid;
 - taimse paljundusmaterjali puhul eelistatakse sorte, mille aretamisel lähtuti mahetootmise konkreetsetest vajadustest ja eesmärkidest;
 - looduslikud või looduslikul teel saadud ained;
 - vähese lahustuvusega mineraalväetised;
- ◆ vajadusel kohandatakse mahepõllumajandust reguleeriva määruse raamistikus tootmisprotsessi, et võtta arvesse sanitaarseisundit, piirkondlikke erinevusi ökoloogilises tasakaalus, ilmastiku- ja kohalike tingimusi, arenguetape ja eriomaseid põllumajandustavasid;
- ◆ välistatakse loomade kloonimine, kunstlikult saadud polüploidide kasvatamine ja ioniseeriv kiirgus kogu mahetoidu tarneahela ulatuses;
- ◆ tagatakse heal tasemel loomade heaolu, järgides nende liigiomaseid vajadusi.

Mahepõllumajanduslik tootmine põhineb eelkõige järgmistel konkreetsetel põhimõtetel:

- ◆ säilitatakse ja parandatakse mulla elustikku ja looduslikku mullaviljakust, mulla stabiilsust, mulla veesidumisvõimet ja mulla bioloogilist mitmekesisust, välditakse mulla orgaanilise aine vähenemist, pinnase tihenemist ja mullaerosiooni ning võideldakse selle vastu; taimi toidetakse peamiselt mulla ökosüsteemi kaudu;
- ◆ võimalikult palju piiratakse taastumatute loodusvarade ja väliste sisendite kasutamist;
- ◆ taime- ja loomakasvatuse sisendina võetakse ringlusse taimset ja loomset päritolu jäätmeid ning kõrvalsaadusi;
- ◆ taimetervis tagatakse ennetusmeetmetega, eelkõige valitakse sobilikke kahjuri- ja haiguskindlaid liike, sorte või heterogeenset materjali, kasutatakse sobilikke külvikordi, mehhaanilisi ja füüsikalisi meetodeid ning kaitstakse taimekahjustajate looduslike vaenlasi;
- ◆ kasutatakse seemneid ja loomi, keda iseloomustab suur geneetiline mitmekesisus, haiguskindlus ja pikaealisus;
- ◆ taimesortide valikul võetakse arvesse konkreetsete mahetootmissüsteemide eripära, keskendudes agronoomilisele tulemuslikkusele, haiguskindlusele, erinevate kohalike mulla- ja ilmastikutingimustega kohanemisele ja looduslike ristumisbarjäärade austamisele;
- ◆ kasutatakse taimset mahepaljundusmaterjali, näiteks mahepõllumajanduslikust heterogeensest materjalist koosnevat taimset paljundusmaterjali, ja mahetootmiseks sobivaid mahesorte;
- ◆ mahesorte toodetakse loomuliku paljunemisvõime kaudu ja keskendudes looduslikes ristumisbarjäärides püsimisele;
- ◆ põllumajandustootjal on võimalus kasutada oma põllumajandusettevõttest saadud taimset paljundusmaterjali, et soodustada mahetootmise eritingimustega kohandatud geneetilisi ressursse;
- ◆ loomatõugude valimisel võetakse arvesse rikkalikku geneetilist mitmekesisust, loomade võimet kohanduda kohalike tingimustega, nende aretusväärtust, pikaealisust, elujõulisust ja vastupanuvõimet haigustele ja terviseprobleemidele;
- ◆ loomakasvatus on kohandatud kohapealsete oludega ja kasutab maad;

- ◆ kasutatakse loomakasvatuse meetodeid, millega tugevdatakse loomade immuunsüsteemi ja organismi loomulikku vastupanuvõimet haigustele, sh võimaldades regulaarset liikumist ning juurdepääsu vabaõhualale ja karjamaale;
- ◆ loomi söödetakse mahesöödaga, mis koosneb põhiliselt mahetootmisest pärinevatest koostisosadest ning looduslikest mittepõllumajanduslikest ainetest;
- ◆ toodetakse maheloomakasvatustoodangut, mis pärineb loomadelt või lindudelt, keda on sünnist või koorumisest saadik ning kogu nende elu vältel kasvatatud maheettevõttes;
- ◆ pidevalt säilitatakse veekeskkonna tervist ning ümbritsevate vee- ja maismaaökosüsteemide omadusi;
- ◆ veeorganisme söödetakse kalavarude säästvast kasutamisest pärineva söödaga või mahesöödaga, mis koosneb mahetootmisest, sealhulgas mahevesiviljelusest pärinevatest koostisosadest ning looduslikest mittepõllumajanduslikest ainetest;
- ◆ välditakse mahetootmisest tuleneda võivat ohtu kaitsealustele liikidele.

3. Mahepõllumajandust reguleerivad olulisemad õigusaktid

Mahepõllumajanduse põhimõtted ja nõuded on kehtestatud Euroopa Liidu määrustega:

- ♦ [Mahepõllumajanduslik tootmine ja mahepõllumajanduslike toodete märgistamine, \(EL\) 2018/848](#)
- ♦ [Mahetootmises kasutada lubatud ainete loetelud ja kasutustingimused, \(EL\) 2021/1165](#)
- ♦ [Kriteeriumid ja tingimused raamatupidamisdokumentide kontrolliks mahetootmise kontrollide raames, \(EL\) 2021/771](#)
- ♦ [Mahetootmise erandlikud nõuded, \(EL\) 2020/2146](#)
- ♦ [Rakenduseeskirjad seoses üleminekuaegade, mahetoodete tootmise ja liikmesriikide esitatava teabega, \(EL\) 2020/464](#)
- ♦ [Mahemääruse üksikasjalikud rakenduseeskirjad, \(EL\) 2021/279](#)

Täieliku ELi määruste loetelu leiab PTA kodulehelt: [Ametist, uudised ja kontaktid > Õigusaktid > Mahe](#).

Lisaks ELi määrustele reguleerivad mahepõllumajandust Eesti õigusaktid, kus täpsustatakse põhiliselt kontrolli ja märgistamisega seotut:

- ♦ [Mahepõllumajanduse seadus](#)
- ♦ [Riigilõivuseadus](#)
- ♦ [Mahepõllumajanduse valdkonnas tegutsemiseks tunnustamise taotlemine ja taotluse menetlemise kord](#) – Põllumajandusministri 20.02.2009. a määrus nr 26, edaspidi *TM*
- ♦ [Mahepõllumajandusliku tootmise nõuded](#) – Põllumajandusministri 20.02.2009. a määrus nr 25, edaspidi *MtM*
- ♦ [Mahepõllumajandusele viitava märgi etalonkirjeldus ja märgi kasutamise kord](#) – Põllumajandusministri 05.12.2006. a määrus nr 105, edaspidi *MeM*

Kõik Eesti õigusaktid on kättesaadavad [Riigi Teataja kodulehel](#) ning Euroopa Liidu õigusaktid veebilehel [EUR-Lex](#).

4. Mahepõllumajandusega alustamine

4.1 Tunnustamise taotlemine

Ettevõtja (füüsiline või juriidiline isik), kes soovib tegeleda mahepõllumajandusega, peab olema **tunnustatud ja kantud mahepõllumajanduse registrisse**.

Mahepõllumajandusega tegelevat ettevõtjat tunnustab **Põllumajandus- ja Toiduamet (PTA)**, kes kannab tunnustatud ettevõtte mahepõllumajanduse registrisse.

Tunnustamist saab taotleda järgmistes **põllumajandustootmisega (esmatootmisega) seotud tegevusvaldkondades**:

- 1) taimekasvatus, sh katmikkultuuride- ja seenekasvatus;
- 2) oma toodetud seemne ja paljundusmaterjali ettevalmistamine ja turuleviimine;
- 3) mitteharitavalt alalt taimede või seente korjamine;
- 4) loomakasvatus;
- 5) mesindus;
- 6) merevetikate tootmine (*ei käsitleta käesolevas väljaandes*);
- 7) vesiviljelusloomade tootmine (*ei käsitleta käesolevas väljaandes*);
- 8) määruse (EL) 2018/848 I lisas loetletud põllumajandusega tihedalt seotud toodete tootmine (sh mesilasvaha, kraasimata ja kammimata vill)

Tunnustamise taotlemisega seotud küsimuste korral tuleks pöörduda oma tegevuskoha maakonna PTA mahevaldkonna järelevalveametniku poole.

Kontaktid leiab PTA kodulehelt: Mahepõllumajandus > [Alustajale ja jätkajale](#) > [Mahevaldkonna peaspetsialistide kontaktandmed](#).

Mahepõllumajandusliku taimekasvatuse (sh oma toodetud seemne ja paljundusmaterjali ettevalmistamise ja turuleviimise) ning **loomakasvatuse** või **mesindusega** alustamiseks tuleb tunnustamise taotlus esitada ajavahemikul **10. märtsist 10. aprillini**.

NB! Oma toodetud **seemne ja paljundusmaterjali ettevalmistamise ja turuleviimise** puhul saab tunnustamist taotleda **aasta ringi**, kui ettevõtja on eelnevalt juba tunnustatud taimekasvatuse valdkonnas.

NB! **Loomakasvatuse** puhul saab tunnustamist taotleda **aasta ringi** juhul, kui ettevõtte on eelnevalt juba tunnustatud taimekasvatuse valdkonnas või on ettevõtte sõlminud mõne mahetootjaga kirjaliku koostöökokkuleppe tema mahepõllumajanduslike ja/või üleminekuaja tootmisüksuste kasutamiseks loomakasvatuse eesmärgil. Koostöökokkuleppe puhul käsitletakse kokkuleppe raames saadud sööta oma ettevõtte söödana.

Seenekasvatuses, taimekasvatuses katmiklal, mitteharitavalt alalt taimede või seente korjamises saab mahetootmise alustamiseks tunnustamise taotlust esitada **aasta ringi**.

NB! Mahepõllumajanduse nõudeid tuleb hakata täitma alates tunnustamise taotluse esitamise kuupäevast.

Tunnustamise taotlus esitatakse PTAl:

- ♦ Regionaal- ja põllumajandusministeeriumi [kliendiportaali](#) kaudu teenuse „Mahepõllumajanduslik taime- ja loomakasvatus“ taotusega „Ettevõtte tunnustamise taotlemine või jätkamine“ või
- ♦ PTA maakonna esinduste kaudu paberkandjal dokumendivormiga „[Ettevõtte tunnustamise taotlemine või jätkamine](#)“ või
- ♦ tegevuskoha maakonna mahejärelevalve ametniku e-mailile digiallkirjastatud dokumendivormiga „[Ettevõtte tunnustamise taotlemine või jätkamine](#)“.

Kui ettevõtte on juba läbi kliendiportaali esitanud taotluse „[Ettevõtte tunnustamise taotlemine või jätkamine](#)“, tuleb uue/lisa tegevusvaldkonna lisandumisel esitada teavitus dokumendivormil „[Kliendi teavitus](#)“ (vorm tuleb PTA kodulehelt alla laadida, ära täita ja esitada kliendiportaali kaudu).

NB! Kui ettevõtja ei ole käitlemise tegevusalal eraldi tunnustatud, saab ta mahedana turule viia ainult oma ettevõttes kasvatatud töötlemata taimekasvatussaadusi, elusloomi ja töötlemata loomakasvatussaadusi (nt toorpiim, mesi, kanamunad) või oma ettevõtte poolt mitteharitavalt maalt korjatud marju ja/või seeni.

Kui ettevõtja soovib **lisaks** oma kasvatatud või kogutud mahetoodete turustamisele turustada **ka teiste** ettevõtjate käest ostetud mahetooteid või turustada mahemärgistusega oma kasvatatud saadustest ise töödeldud tooteid, st valmistada oma toorainest mahetoitu, tuleb enne vastava tegevusega alustamist esitada taotlus tunnustamiseks mahetoodete käitlemise tegevusalal või tegevusaladel.

Muud tegevusalad lisaks esmatootmisele, millega tegelemisel tuleb PTAlt tunnustamist taotleda (mahetoodete käitlemise tegevusalad)

1. Mahepõllumajandusliku sööda tootmine turuleviimiseks (v.a juhul, kui mahepõllumajandus-tootja turustab ainult omakasvatatud saadusi – teravilja, silo vms)
2. Mahepõllumajandusliku taimse paljundusmaterjali, sh istikute ja külviseemnete ettevalmis-tamine ehk pakendamine ja/või mahepõllumajandusele viitavalt märgistamine (v.a juhul, kui turustatakse ainult omatoodetud toodangut)
3. Mahepõllumajandusliku taimse paljundusmaterjali, sh istikute ja külviseemnete turuleviimine või ladustamine (v.a juhul, kui turustatakse ainult omatoodetud toodangut)
4. Mahepõllumajandusliku toidu ettevalmistamine:
 - 4.1 toidu valmistamine (sh pakendamine, märgistamine, turustamine)
 - 4.2 toidu pakendamine / ümberpakendamine (sh märgistamine, turustamine)
 - 4.3 mahepõllumajandusele viitava märgistuse lisamine, mahepõllumajandusele viitava mär-gistuse muutmine
5. Mahepõllumajanduslike koostisosade kasutamine tavatoodete valmistamisel
6. Mahepõllumajandusliku toote turuleviimine (v.a juhul, kui turustatakse ainult omatoodetud saadusi)
7. Pakendamata mahepõllumajandusliku toidu turustamine lõpptarbijale (v.a juhul, kui turusta-takse ainult omatoodetud saadusi)
8. Mahetoote interneti- ja/või postimüük (v.a juhul, kui turustatakse ainult omatoodetud saadusi)
9. Mahepõllumajanduslike loomade kogumine ja turuleviimine (v.a juhul, kui turustatakse ainult oma loomi)
10. Mahepõllumajandusliku toote import ELi välistest riikidest
11. Mahepõllumajandusliku toote eksport ELi välistesse riikidesse

Tunnustamise taotlemiseks **mahetoodete käitlemise** tegevusaladel tuleb Regionaal- ja põllumajandus-ministeeriumi [kliendiportaal](#)is valida teenus „**Mahe toit ja sööt**“.

Kõikides käitlemise alla kuuluvatel tegevusaladel saab taotlust esitada aasta ringi.

Eelloetletud ettevalmistamise ja turustamise tegevusaladega tegelemisel tuleb tasuda riigilõiv 120 eurot. Kui ettevõtja tahab mahetooteid importida, tuleb lisaks eelnevale summale tasuda 300 eurot. Riigilõivu summad on esitatud 2023. a seisuga. Riigilõiv tasutakse koos tunnustamise taotluse esitamisega ning samuti iga tegevusega jätkamise aasta 1. veebruariks.

Näited:

- 1) Ettevõtja peab taotlema tunnustamist **mahepõllumajandusliku toidu ettevalmistamise tegevusalal**, kui ta ostab teistelt tootjatelt mahedat toidutervilja ning ladustab ja turustab need edasi ühe partiina. Söödataervilja kokkuostja peab sama tegevuse korral taotlema tunnustamist **mahepõllumajandusliku sööda tootmine turuleviimiseks tegevusalal** ja tegevusala alajaotuseks **märgistamine**. Sama kehtib ka juhul, kui oma kasvatatud mahetervilja ladustatakse ja turustatakse koos kokku ostetud maheterviljaga ja see turustatakse edasi ühe partiina. Juhul kui ettevõtja tegutseb põhimõttel, et iga teiselt ettevõtjalt ostetud mahetervilja turustatakse edasi eraldi partiidena ning eri partiide segunemist ei toimu, siis peab taotlema tunnustamist **mahepõllumajandusliku toote turustamise tegevusalal**. NB! viimasel juhul on oluline tagada kõigi erinevate tootjate partiide eristatavus ka kuivatamisel.
- 2) Kui ettevõtja tegeleb üksnes külviks ettenähtud seemnete ettevalmistamisega (see tähendab, et ta ise seemet ei kasvata, ainult sorteerib, pakendab, turustab) või kui ta lisaks oma toodetud külviseemnete ettevalmistamisele ja turustamisele ostab ka teistelt tootjatelt külviseemneid ja tegeleb nende ettevalmistamisega, peab ta taotlema tunnustamist **taimse paljundusmaterjali ettevalmistamise tegevusalal**.
- 3) Kui ettevõtja korjab ja/või kasvatab ürte ja taimi ning kuivatab neid ja teeb neist teesid või teesegusid, siis peab ta tunnustamist taotlema **mahepõllumajandusliku toidu ettevalmistamise tegevusalal: toidu valmistamine (sh pakendamine, märgistamine, turustamine)**. Samal tegevusalal peab ettevõtja taotlema tunnustamist, kui ta soovib nt oma kasvatatud köögiviljadest v marjadest valmistada hoidiseid.
- 4) Kui loomakasvataja laseb teenustööna oma loomad tappa ja valmistada nende lihast tooteid mahe-tunnustatud lihakäitlemise üksuses ning müüb neid tooteid ise edasi, siis peab ta taotlema tunnustamist **mahepõllumajandusliku toote turuleviimise tegevusalal**. Olenevalt sellest, kas tooteid hoistatakse enne nende turustamist oma ettevõtte laos või turustatakse teenust pakkuvast ettevõttest kohe edasi, tuleb tegevusala alajaotuseks valida kas **ladustamine** või **üksnes turustamine**.
- 5) Kui loomakasvataja laseb teenustööna oma loomad tappa ja valmistada nende lihast tooteid alltöövõtuna mahetunnustamata lihakäitlemise üksuses ning müüb neid ise edasi, siis peab maheloomakasvataja:
 - ♦ saama kinnituse sellelt lihakäitlemisüksuselt kelle teenust ta kasutab (alltöövõtjalt), et maheloomade käitlemisel täidetakse mahenõudeid ning võimaldatakse PTAl nende täitmist kontrollida. Kinnituseks sobib alltöövõtu leping, milles on eelnimetatud kinnitused kirjas; ning
 - ♦ taotlema tunnustamist nii **mahepõllumajandusliku toidu ettevalmistamise** kui ka **mahepõllumajandusliku toote turuleviimise tegevusaladel** ning olenevalt sellest, kas ta tooteid enne nende turustamist ka oma ettevõttes ladustab või turustab kohe edasi, tuleb tegevusala alajaotuseks valida kas **ladustamine** või **üksnes turustamine**.

PTA kontrollib enne tunnustamise otsuse väljaandmist ja ka iga-aastaselt tunnustamise otsuse pikendamisel kõiki ettevõtja tegevusi, mis kuuluvad mahekontrolli alla, sealhulgas ka neid tegevusi, mida teostab teine ettevõtte teenuse osutamise raames (allhankena).

Seega on oluline, et ettevõtjad teavitaksid PTAd ja taotleksid vastavat tunnustamist enne teenuse tellimist, sest kui mahenõuete kontrolli käigus selgub, et kõik ettevõtja tegevused ei olnud kontrollitavad, võib kontrolli tulemuseks olla mahetoodete turustamise keeld, põhjusel, et osad tehtud tegevused on tehtud tunnustamata või kontrollimata ettevõttes.

Rohkem infot muudes tegevusvaldkondades tunnustamiseks leiab PTA kodulehelt: [**Tunnustamine ja teavitamine**](#).

Regionaal- ja põllumajandusministeeriumi kliendiportaal portaal.agri.ee

Kliendiportaal on keskkond, mille kaudu saab esitada taotlusi, teatise ja teisi dokumente Regionaal- ja põllumajandusministeeriumile ja selle allasutustele. See annab ülevaate kõikidest ettevõtja toimingutest ja andmetest põllumajanduse valdkonnas, samas võimaldab jälgida ka taotluste liikumist ja tulemit.

Kliendiportaalis on valdkond „Mahepõllumajanduslik taime- ja loomakasvatus“, mille kaudu saab PTAle esitada ettevõtte tunnustamise ja jätkamise ning nõusolekute taotlusi, teavitusi ja teisi dokumente.

Selle valdkonna all on portaalis alapeatükid:

- ◆ Eelmise aasta mahepõllumajanduslik toodang
- ◆ Ettevõtte tunnustamise taotlemine või jätkamine
- ◆ Keemiliselt töötlemata mittemahepõllumajanduslikult toodetud seeme ja paljundusmaterjal*
- ◆ Taotlus lõaspidamiseks*
- ◆ Taotlus maa üleminekuaja lühendamiseks
- ◆ Taotlus mittemahepõllumajanduslike loomade toomiseks*
- ◆ Taotlus mittemahepõllumajandusliku proteiinsööda kasutamiseks*
- ◆ Taotlus riigilõivu tagastamiseks*
- ◆ Ajutise loa taotlus katastroofilukorra tõttu*
- ◆ Taotlus veterinaartoiminguteks*
- ◆ Kliendi teavitus (kõik ülal loetlemata nõusolekute taotlused ja teavitused, vt ka ptk 6)*

* PTA kodulehelt Mahepõllumajandus > Alustajale ja jätkajale > [Vormid](#) tuleb alla laadida vastav vorm, see ära täita ja kliendiportaali kaudu esitada.

4.2 Tunnustamise taotlusele lisatavad andmed ja dokumendid

Taimakasvatuse (v.a taimede ja seente korjamine):

- 1) põllumassiivide või katastriüksuste kaardid, kuhu on kantud põllu number ja põllu piirid;
- 2) andmed iga põllu kohta: põllumassiivi tunnus, põllu number, pindala 0,01 ha täpsusega, kasvatatav kultuur või kesa tüüp, põllu staatus (1. a üleminek, 2. a üleminek, 3. a üleminek, mahe, mittemahe);
- 3) punktis 1) ja 2) nimetatud andmeid **ei pea** PTAlle esitama, kui need esitatakse samal aastal PRIAsse ajavahemikul 2. mai–15. juuni;
- 4) tootmisüksuse ja tegevuste kirjeldus*;
- 5) ennetus- ja ettevaatusmeetmete plaan*;
- 6) nõusolekut vajava tegevuse nõusoleku taotlus, kui asjakohane, vt ptk 6.1;
- 7) teavitamist vajava tegevuse kohta teavitus, kui asjakohane, vt ptk 6.2.

Loomakasvatuse (lisaks taimakasvatuse all nimetatud punktidele):

- 1) ettevõttes peetavate loomade arv liikide ja vanusegruppide kaupa, näidates ära, milliste liikidega alustatakse mahepõllumajandusele üleminekut.

Mesindus (lisaks taimakasvatuse all nimetatud punktidele):

- 1) põllumassiivide või katastriüksuste kaardid, kuhu on kantud mesilagrupi või gruppide asukoht ja mis hõlmab korjeala vähemalt 3 km raadiuses mesilagrupi ümber mõõtkavas vähemalt 1 : 10 000 või on asukoht määratletud koordinaatidega;
- 2) mesilasperede arv.

Mitteharitavalt alalt taimede või seente korjamine

- 1) põllumassiivide või katastriüksuste kaardid vähemalt 1 : 10 000 mõõtkavas, millele on kantud selle ala pindala ja piirid, millel kavatakse alustada taimede või seente korjamist; juhul kui korjet teostatakse kogu katastriüksusel, siis võib esitada ka ainult katastriüksus(t)e numbri(d);
- 2) liikide loetelu, millesse kuuluvaid taimi või seeni kavatakse korjata, ja korjamise ligikaudne ajavahemik;
- 3) tootmisüksuse ja tegevuse kirjeldus*;
- 4) ennetus- ja ettevaatusmeetmete plaan*.

Seenekasvatuse ja katmikkultuuride kasvatamine

- 1) tootmisüksuse ja tegevuse kirjeldus*;
- 2) ennetus- ja ettevaatusmeetmete plaan*.

Oma toodetud seemne ja paljundusmaterjali ettevalmistamine ja turuleviimine (lisaks taimakasvatuse all nimetatud punktidele)

- 1) ei ole vaja midagi juurde lisada.

*PTA on koostanud soovitusliku vormi, mida saab vajaliku info dokumenteerimiseks kasutada, vt PTA veebilehel Mahepõllumajandus > Alustajale ja jätkajale > [Kohustuslike andmete näidisvormid](#).

Ettevõttes kohapeal peavad kontrollimiseks olema täidetud ja vajadusel ajakohastatud dokumendid (dokumentide vorm on ettevõtja enda otsustada, tärniga märgitud juhtudel saab kasutada PTA soovituslikke vorme) sõltuvalt tegevusvaldkonnast:

- ♦ tootmisüksuse ja tegevuste kirjeldus*;
- ♦ ennetus- ja ettevaatusmeetmete plaan*;
- ♦ põlluraamat;
- ♦ laoraamat vms;
- ♦ kuivatipäevik vms;
- ♦ külvikorraplaan*;
- ♦ raamatupidamise dokumendid, sh ostu/müügi dokumendid (arved) jooksva aasta kohta alates tunnustamise taotlusest;
- ♦ ostetud seemne pakendid või etiketid;
- ♦ kasutatud väetisainete, taimekaitsevahendite, puhastusvahendite jm koostis (pakendid, tootelehed vm);
- ♦ puhastustoimingute kirje (nt põlluraamatus või vabas vormis fikseerituna);
- ♦ loomade liikumise arvestus* (saab kasutada ka teiste asutuste andmebaasi arvestust, nt PRIA loomade register);
- ♦ söötade ja söödalisandite arvestus*;
- ♦ veterinaarravi arvestus*;
- ♦ mesilapäevik;
- ♦ jm asjakohane info.

4.3 Riigilõiv

Mahetootmisega tegelev isik tasub ettevõtte või selle osa tunnustamise eest ning tunnustamisele järgnevalt aastast alates igal aastal korralise järelevalvetoimingu eest riigilõivu baasmäära 62 € ning lisaks iga hektari kontrollitava maa kohta 1,5 € ning taimede ja seente korjamiseks kasutatava mitteharitava ala hektari kohta 0,24 €, kuid kokku mitte üle 5000 €. *Riigilõivu summad on esitatud 2023. a seisuga.*

Kui ettevõttes tegeletakse samaaegselt nii mahe- kui ka mittemahe taimekasvatusega, peavad tootjad tasuma riigilõivu ettevõtte kogu põllumajanduslikus kasutuses oleva maa eest.

Tootjad, kes kasvatavad ise seemet, oma kasvatatud seemne ja paljundusmaterjali ettevalmistamise ja turuleviimise eest eraldi riigilõivu tasuma ei pea.

Riigilõiv tasutakse ettevõtte tunnustamise taotluse esitamise kuupäevaks ajavahemikus 10. märts–10. aprill ja igal aastal mahepõllumajandusliku tegevusega jätkamise teavituse esitamise päevaks ajavahemikus 10. märts–15. juuni. Kui tunnustamise taotlus/jätkamise teavitus tehakse [kliendiportaali](#) kaudu, siis saab ka riigilõivu tasuda sealtkaudu.

*PTA on koostanud soovitusliku vormi, mida saab vajaliku info dokumenteerimiseks kasutada, vt PTA veebilehel Mahepõllumajandus > Alustajale ja jätkajale > [Kohustuslike andmete näidisvormid](#).

Riigilõiv tasutakse Rahandusministeeriumi pangakontodele:

- ♦ Swedbank EE932200221023778606
- ♦ SEB Pank EE891010220034796011
- ♦ LHV Pank EE777700771003813400
- ♦ Luminor Bank EE701700017001577198

Maksekorraldusel näidatakse:

- ♦ viitenumber 2900082265;
- ♦ maksmise alus – Riigilõivuseadus § 261 prim 28 alusel ja
- ♦ isiku nimi, kelle eest riigilõiv makstakse.

4.4 Esmane kontroll ja tunnustamise otsuse tegemine

Esmane kontroll tehakse ettevõttesse 60 tööpäeva jooksul tunnustamise taotluse esitamise tähtpäevast arvates (10. aprill), kontrollitakse ajaperioodi tunnustamise taotluse esitamisest kuni kohapealse kontrolli hetkeni. PTA teatab taotlejale ettevõtte esmase kontrollimise aja ette. Kui ettevõttes esineb nõuetele mittevastavusi, mida on võimalik kõrvaldada, annab PTA tähtaja puuduste kõrvaldamiseks.

Otsus tunnustamise/mittetunnustamise kohta tehakse 30 tööpäeva jooksul pärast esmast kontrolli. Otsus tunnustamisest keeldumise kohta tehakse juhul, kui tootmine ettevõttes ei vasta mahepõllumajanduse nõuetele.

Ettevõtte tunnustatakse mahetootjaks, kui:

- ♦ tunnustamise taotlus on esitatud õigeaegselt,
- ♦ riigilõiv on tasutud ning
- ♦ ettevõttes on läbi viidud kohapealne kontroll ja ettevõtte vastab mahepõllumajanduse nõuetele.

4.5 Mahepõllumajanduse register ja sertifikaat

Tunnustatud ettevõtte kantakse mahepõllumajanduse registrisse ja väljastatakse ettevõtte sertifikaat.

Mahepõllumajanduse register on avalik register, kuhu kantakse kõik mahepõllumajanduse seaduse alusel tunnustatud ja teavitatud ettevõtted. Registrist leiab ka kõigi ettevõtete kohta **registri väljavõtted**, kuhu on kantud ettevõtte poolt kasvatatavad kultuurid koos pindaladega, loomagrupid ja nende arvud, looduslikelt aladelt korjatavad taimed ja seemed. Mahepõllumajanduse register põllumajandustootjate andmetega asub PTA kodulehel E-teenused ja andmekogud > [Mahe](#).

Sertifikaat on dokument, mis kinnitab, et ettevõtte sertifikaadil märgitud tegevusala (taime- ja loomakasvatuse puhul „tootmine“) on kooskõlas ELi mahepõllumajanduse määruse nõuetega. Iga tegevusala juures on märgitud tootekategooria ning selle juures ka tootmismeetod.

Igal aastal väljastatakse ettevõttele uus sertifikaat, mis on aluseks toodangu müügil. [TRACES](#) süsteemis väljastatud sertifikaadid on avalikult kättesaadavad ELi maheettevõtete sertifikaatide andmebaasis webgate.ec.europa.eu/tracesnt/directory/publication/organic-operator/index.

Varem väljastati maheettevõtetele tõendav dokument, kus olid kirjas ka konkreetsed kasvatatavad taime- ja loomaliigid koos vastavate pindalade ja arvudega. Sertifikaadil nii täpset infot enam ei ole, selline info on nüüd leitav mahepõllumajanduse registri väljavõttest.

Kui on vajadus, et **inglisekeelsel sertifikaadil** oleks turustatavad tooted välja toodud, tuleb seda PTAlt eraldi küsida ning nt kasvatatavad kultuurid märgib PTA sertifikaadi II ossa.

Sertifikaadile kantavad tegevusalad:

- ♦ tootmine
- ♦ ettevalmistamine
- ♦ turustamine/turuleviimine
- ♦ ladustamine
- ♦ import
- ♦ eksport

Tegevusalade selgitused:

Tootmine – esmatootmine. Siia alla kuuluvad ptk 4.1 loeteletud tegevused, nagu taimekasvatus, loomakasvatus jne. Esmatootmise alla loetakse nt ka oma toodetud teravilja kuivatamine ja oma toodetud marjade külmutamine. Esmatootmise alla loetakse oma töötlemata toodanguga tehtud tegevused kuni ladustamise, pakendamise, märgistamise ja turuleviimiseni.

Ettevalmistamine – mahepõllumajanduslike või üleminekuaja toodete säilitamine (teise ettevõtte toodangu puhul) või töötlemine (nt maitse- ja ravimtaimede kuivatamine, loomade tapmine, köögivilja tükeldamine või teravilja jahvatamine) või sellised teise ettevõtte töötlemata tootega tehtavad toimingud, mille käigus ei muudeta esialgset toodet, nagu pakendamine, märgistamine või mahepõllumajandusliku tootmisega seotud märgistusel muudatuste tegemine.

Turustamine/turuleviimine – ettevõtja turustab/viib turule mahepõllumajanduslikke või üleminekuaja tooteid, mis ei ole tema enda toodetud ega ettevalmistatud.

Ladustamine – ettevõtja ladustab mahepõllumajanduslikke või üleminekuaja tooteid, mis ei ole tema enda toodetud ega ettevalmistatud.

Import – mahepõllumajandusliku või üleminekuaja toote toomine ELi turule kolmandast riigist.

Eksport – mahepõllumajandusliku või üleminekuaja toote viimine EList kolmandasse riiki.

Tootekategooriad:

- ♦ töötlemata taimed ja taimsed saadused, sh seemned ja muu taimne paljundusmaterjal (nt siia alla kuulub ka korje mitteharitavatelt aladelt),
- ♦ loomad ja töötlemata loomakasvatussaadused (nt mesi, munad, toorpiim),
- ♦ vetikad ja töötlemata vesiviljelustooted,
- ♦ töödeldud põllumajandustooted, sh vesiviljelustooted, mis on ette nähtud toiduna kasutamiseks
- ♦ sööt,
- ♦ vein,
- ♦ muud määruse (EL) 2018/848 I lisas loetletud tooted või eelmiste kategooriatega hõlmamata tooted (nt kraasimata ja kammimata vill, mesilasvaha, toornahad, eeterlikud õlid).

Iga tootekategooria juures on märgitud tootmismeetod:

- ♦ mahepõllumajanduslik tootmine, v.a üleminekuajal,
- ♦ tootmine üleminekuajal,
- ♦ mahepõllumajanduslik tootmine ja mittemahepõllumajanduslik tootmine.

4.6 Üleminekuage

Tunnustamise taotluse esitamise päevast algab **üleminekuage**, mil tuleb täita kõiki mahepõllumajanduse nõudeid, kuid toodangut ei saa märgistada mahepõllumajanduslikuna.

Taimekasvatuses on üleminekuaja pikkus:

- ◆ põllukultuuridel 2 aastat enne külvi (see tähendab, et talivilja, mis on külvatud üleminekuaja teisel aastal ja koristatakse kolmandal aastal arvates ülemineku algusest, ei saa mahedana märgistada);
- ◆ rohumaal ja mitmeaastastel söödataimedel 2 aastat;
- ◆ püsikultuuridel (nt maasikas, vaarikas, õunapuu, viinamari) 3 aastat.

Pärandniidule ehk poollooduslikule kooslusele, rohumaaale ja põllumajanduslikust kasutusest väljas olnud maale saab taotleda maa **üleminekuaja lühendamist** ehk 0-üleminekuagega juhul, kui sellel alal ei ole viimase 3 aasta jooksul kasutatud mahetootmises mittelubatud vahendeid. Põllud ei tohi olla haritud enne PTA järelevalveametniku kohapealset kontrolli.

Rändkarjatataval alal (alad, mis ei ole mahepõllumajanduse registris) karjatamise ajal kasutatud sööta loetakse mahesöödaks. Nendele maadele ei pea taotlema maade üleminekuaja lühendamist. Täpsemad tingimused rändkarjatatavate alade kohta vt ptk 8.2.7.

Sigade ja lindude vabaõhuala ja karjamaa üleminekuagega võib PTA lühendada kuni 1 aastani.

Kui **loomakasvatuse** tunnustamist taotleti koos taimakasvatusega, on üleminekuaja pikkus:

- ◆ loomadele, kes olid ettevõttes tunnustamise taotlemise hetkel, ja nende järglastele 2 aastat arvates tunnustamise taotluse esitamise kuupäevast.

Kui **loomakasvatuse** tunnustamist taotleti ajal, mil taimakasvatuse üleminekuage lõppenud või on taimakasvatus üleminekuajal, ning tingimusel, et kõik nõuded maheloomade söödale on täidetud (vt ptk 8.8), on loomade üleminekuaja pikkus:

- ◆ hobused ja veised liha tootmiseks 12 kuud, kuid mitte vähem kui kolmveerand loomade elueast;
- ◆ lüpsilehmad 6 kuud;
- ◆ lambad ja kitsed 6 kuud;
- ◆ sead 6 kuud;
- ◆ küülikud 3 kuud;
- ◆ hirved 12 kuud;
- ◆ kodulinnud munade tootmiseks (toodud ettevõttesse alla 3 päeva vanustena) 6 nädalat;
- ◆ kodulinnud (v.a pekingi part) liha tootmiseks (toodud ettevõttesse alla 3 päeva vanustena) 10 nädalat;
- ◆ pekingi part (toodud ettevõttesse alla 3 päeva vanustena) 7 nädalat.

Mesinduses on üleminekuaja pikkus üks aasta.

Mitteharitavatelt aladelt taimede või seente korjamisel üleminekuagega ei ole.

5. Mahepõllumajandusliku tegevusega jätkamine

Mahepõllumajanduse registrisse kantud ettevõtted, kes soovivad jätkata mahepõllumajandusliku tegevusega, peavad sellest **PTAd teavitama 15. juuniks**:

- ♦ Regionaal- ja põllumajandusministeeriumi [kliendiportaali](#) teenuse „Mahepõllumajanduslik taime- ja loomakasvatus“ taotlusega „Ettevõtte tunnustamise taotlemine või jätkamine“ või
- ♦ tegevuskoha maakonna mahejärelevalve ametniku e-mailile digiallkirjastatud dokumendivormiga „[Ettevõtte tunnustamise taotlemine või jätkamine](#)“ või
- ♦ PTA maakonna esinduste kaudu dokumendivormiga „[Ettevõtte tunnustamise taotlemine või jätkamine](#)“ paber kandjal.

Selleks tähtjaks, 15. juuniks peab olema tasutud [riigilõiv](#) järelevalvetoimingute eest, vt pkt 4.3.

Infoks: Käitlemise alla liigituvate tegevustega jätkamisel tuleb PTAd teavitada 1. veebruariks, ehk samaks kuupäevaks, kui esitatakse eelmise aasta tootmismahud.

5.1 Jätkamise teavitusele lisatavad andmed ja dokumendid

Taimakasvatus (v.a taimede ja seente korjamine)

- 1) põllumassiivide või katastriüksuste kaardid, kuhu on kantud põllu number ja põllu piirid;
- 2) iga põllu kohta: põllumassiivi tunnus, põllu number, pindala 0,01 ha täpsusega, kasvatatav kultuur või kesa tüüp, põllu staatus (1. a üleminek, 2. a üleminek, 3. a üleminek, mahe, mittemahe);
- 3) punktis 1) nimetatud andmeid ei pea PTAle esitama, kui need esitatakse samal aastal PRIAsse ajavahemikul 2. mai–15. juuni;
- 4) punktis 1) nimetatud dokumente ei pea esitama, kui isik esitab kirjaliku kinnituse selle kohta, et võrreldes eelmise aastaga muudatusi ei ole (nt kui tegu on ainult rohumaadega või püsiluhtudega).

Seenekasvatuse või katmikkultuuride kasvatamine

Teavitusele täiendavaid andmeid lisada ei ole vaja.

Oma toodetud seemne ja paljundusmaterjali ettevalmistamise ja turuleviimine

Teavitusele täiendavaid andmeid lisada ei ole vaja.

Mitteharitavalt alalt taimede või seente korjamine

- 1) põllumassiivide või katastriüksuste kaardid vähemalt 1 : 10 000 määtkavas, millele on kantud selle ala pindala ja piirid, millel kavatakse alustada taimede või seente korjamist; juhul kui korjet teostatakse kogu katastriüksusel, siis võib esitada ka ainult katastriüksus(t)e numbri(d);
- 2) liikide loetelu, millesse kuuluvaid taimi või seeni kavatakse korjata ja korjamise ligikaudne ajavahemik;
- 3) punktis 1) nimetatud dokumente ei pea esitama, kui isik esitab kirjaliku kinnituse selle kohta, et võrreldes eelmise aastaga muudatusi ei ole.

Loomakasvatus

Teavitusele täiendavaid andmeid lisada ei ole vaja.

Mesindus

- 1) põllumassiivide või katastriüksuste kaardid, kuhu on kantud mesilagrupi või gruppide asukohad ja mis hõlmab korjeala vähemalt 3 km raadiuses mesilagrupi ümber mõõtkavas vähemalt 1 : 10 000 või asukoha (asukohtade) koordinaadid;
- 2) punktis 1 nimetatud kaarti ei pea esitama, kui isik esitab kirjaliku kinnituse selle kohta, et võrreldes eelmise aastaga muudatusi ei ole.

Koos ettevõtte jätkamisest teavitamisega saab vajadusel esitada **nõusolekute taotlusi** nende tegevuste osas, milleks on vajalik PTA nõusolek (vt ptk 6.1) ja teavitada nendest tegevustest, mis vajavad PTAle teavitamist (vt ptk 6.2).

Kontrollimiseks peavad **ettevõttes kohapeal olema** täidetud ja vajadusel ajakohastatud dokumendid (dokumentide vorm on ettevõtja enda otsustada, tärniga märgitud juhtudel saab kasutada PTA soovituslikke vorme) sõltuvalt tegevusvaldkonnast:

- ♦ tootmisüksuse ja tegevuste kirjeldus* (kuni 2023 „Ettevõtte mahepõllumajanduslikule tootmisele ülemineku plaan“);
- ♦ ennetus- ja ettevaatusmeetmete plaan*;
- ♦ põlluraamat;
- ♦ laoraamat vms;
- ♦ kuivatipäevik vms;
- ♦ külvikorraplaan*;
- ♦ raamatupidamise dokumendid, sh ostu/müügi dokumendid (arved) eelneva aasta kohta alates eelmisest kontrolli päevast ja jooksva aasta kohta;
- ♦ ostetud seemne pakendid või etiketid;
- ♦ kasutatud väetisainete, taimekaitsevahendite, puhastusvahendite jm koostis (pakendid, tootelehed vm);
- ♦ puhastustoimingute kirje (nt põlluraamatus või vabas vormis fikseerituna);
- ♦ loomade liikumise arvestus* (võib kasutada ka teiste asutuste andmebaasi arvestust, nt PRIA loomade register);
- ♦ söötade ja söödalisandite arvestus*;
- ♦ veterinaarravi arvestus*;
- ♦ mesilapäevik;
- ♦ jm asjakohane info.

Dokumendid võivad olla elektroonsed või paberil.

* PTA on koostanud soovitusliku vormi, mida saab vajaliku info dokumenteerimiseks kasutada, vt PTA veebilehel Mahepõllumajandus > Alustajale ja jätkajale > [Kohustuslike andmete näidisvormid](#).

5.2 Mahetoodangu andmete esitamine

Iga aasta **1. veebruariks** tuleb PTAle esitada eelmise kalendriaasta kohta (vastava tegevuse olemasolul):

- ♦ üleminekuaja läbinud maal kasvatatud põllumajanduskultuuri, seente ja katmikkultuuri saagi kogused;
- ♦ mitteharitavalt alalt korjatud taimede või seente kogused;
- ♦ üleminekuaja läbinud loomadelt saadud loomakasvatussaaduste kogused ning ettevõttes peetud üleminekuaja läbinud loomade arv liikide ja vanusegruppide kaupa 31. detsembri seisuga;
- ♦ üleminekuaja läbinud mesilasperedelt saadud mesindussaaduste kogus ja üleminekuaja läbinud mesilasperede arv 31. detsembri seisuga.

Andmed esitatakse Regionaal- ja põllumajandusministeeriumi [kliendiportaali](#) kaudu või digiallkirjastatuna e-postiga PTA maakonna esindustesse. Andmed mahepõllumajandusliku toodangu koguste kohta tuleb esitada ka juhul, kui mahetoodang turustati mittemahedana. Juhendi leiab PTA kodulehelt: Mahepõllumajandus > [Alustajale ja jätkajale](#).

5.3 Iga-aastane järelevalve

Pärast ettevõtte tunnustamist ja registrisse kandmist kontrollib PTA ettevõtte mahepõllumajanduslikku tootmist igal aastal vähemalt ühe korra. Sõltuvalt tootmise keerukusest ja riskidest võidakse kontrollida ka rohkem kui üks kord aastas.

Teatud juhtudel võib PTA kohapealse kontrolli asendada kaugkontrolliga. Kaugkontrolli saab rakendada selliste ettevõtjate puhul, kellel ei ole vähemalt kolme järjestikuse aasta jooksul tuvastatud rikkumisi ja kui nõuete rikkumise tõenäosus on erinevate kriteeriumite alusel hinnatud madalaks. Sellisel juhul on väga oluline, et ettevõtja teeb PTAga koostööd ning on valmis saatma elektroonselt kõik kontrolliks vajalikud dokumendid, sh vajadusel edastama pildimaterjali. Kahe kohapealse füüsilise kontrolli vahele jääv ajavahemik ei või olla pikem kui 24 kuud.

Järelevalve käigus koostab PTA järelevalveametnik **kontrolli protokoll**, kuhu märgitakse iga nõude juurde „Jah“, kui see on täidetud; „Ei“, kui see ei ole täidetud või „Ei tegeleta“ või „Ei kontrollitud“.

Kui märgitakse „Ei“, siis vastavalt rikkumise tõsidusele hinnatakse seda skaalal 1–4, kus 1 on kõige väiksem ja 4 kõige tõsisem rikkumine. Mõningatel juhtudel võib hinne olla ka 0 (nt uue nõude rakendumise aastal antakse tootjale aega tegevuse nõudega vastavusse viimiseks).

Info selle kohta, et mõni nõue pole täidetud koos koondhindega on infosüsteemi kaudu kättesaadav PRIAle. Selle info alusel võib PRIA teatud protsendi võrra mahetoetust vähendada.

PTA võib **tunnustamise otsuse** kas **täielikult või osaliselt kehtetuks tunnistada**, kui ettevõtte:

- ♦ on esitanud sellekohase taotluse (ei soovi mahetootmisega jätkata);
- ♦ ei suuda täita mahepõllumajanduse nõudeid ettevõttes valitsevate püsiolude tõttu;
- ♦ ei esita PTAle nõutud andmeid või takistab muul viisil järelevalve teostamist (sh ei esita jätkamise dokumente või ei tasu riigilõivu või ei esita toodetud mahetoodangu andmeid);
- ♦ kasutab tahtlikult väetamise, mulla omaduste parandamise või taimekaitse eesmärgil mahetootmises mittelubatud aineid või geneetiliselt muundatud organisme või nendest või nende abil toodetud tooteid;
- ♦ on toime pannud tõsise, korduva või jätkuva mahepõllumajanduse nõuete rikkumise.

Juhul, kui kontrollimisel tuvastatakse mahenõuete rikkumine, on PTA ametnikul õigus teha ettekirjutus rikkumise kõrvaldamiseks. Vähemoluliste rikkumiste tuvastamisel võib ametnik ettevõtjale teha kirjaliku tähelepanujuhtimise ning anda võimaluse vabatahtlikuks rikkumise kõrvaldamiseks. Kaaludes ettekirjutuse tegemise ja kirjaliku tähelepanujuhtimise vahel, arvestab ametnik rikkumise olulisust ja kahju tekkimise tõenäosust. Kirjalik tähelepanujuhtimine vormistatakse tavapäraselt kontrolliprotokollis.

Enne ettekirjutuse tegemist annab ametnik ettevõtjale või tema esindajale võimaluse esitada asja kohta oma arvamused ja vastuväited. Esitatud arvamusi ja vastuväiteid kas arvestatakse ettekirjutuse vormistamisel või mitte. Juhul kui vastuväiteid arvesse võtta ei saa, siis põhjendatakse seda ettevõtjale. Arvamuse saamisel võib muutuda ettekirjutuse sisu ja ulatus.

Ettekirjutusega määratud kohustuse täitmiseks ja puuduste kõrvaldamiseks määrab ametnik tähtaja ning teeb alati ka järelkontrolli, et kontrollida ettekirjutuse täitmist.

6. PTA nõusolekut ja teavitamist vajavad tegevused kõigis tootmisvaldkondades

6.1 Nõusolekut vajavad tegevused

Teatud toimingute puhul tuleb enne nendega alustamist taotleda PTAlt nõusolek.

Nõusolekute taotlusi saab esitada Regionaal- ja Põllumajandusministeeriumi [kliendiportaali](#) kaudu või digiallkirjastatuna e-postiga oma tegevuskoha maakonna PTA järelevalveametnikule või paber kandjal PTA regioonide esindustesse.

Küsimuste korral tuleks pöörduda oma tegevuskoha maakonna PTA mahevaldkonna järelevalveametniku poole.

Kontaktid leiab PTA kodulehelt: Mahepõllumajandus > [Alustajale ja jätkajale](#) > [Mahevaldkonna peaspetsialistide kontaktandmed](#).

Taimekasvatus:

- ◆ keemiliselt töötlemata mittemahepõllumajanduslikult toodetud seemne ja taimse paljundusmaterjali kasutamine (ptk 7.2) *;
- ◆ maade üleminekuaja lühendamine, taotlust saab esitada aasta ringi (ptk 4.6).

Loomakasvatus:

- ◆ veiste lõastamine kuni 50 loomaga (välja arvatud noorloomad) põllumajandusettevõttes, tingimusel et loomad pääsevad karjatamisperioodi ajal karjamaale ja vähemalt kaks korda nädalas vabaõhualale, kui karjatamine ei ole võimalik (ptk 8.2.2) *;
- ◆ mittemaheloomade toomine mahe ettevõttesse, juhul kui maheloomi ei ole saada (ptk 8.7.2) *;
- ◆ mittemahelindudest kodulinnukarja esmakordseks moodustamiseks, karja uuendamiseks või taastamiseks, juhul kui mahelinde ei ole saada (ptk 8.7.3) *;
- ◆ lammaste saba lõikamine, tibude noka lühendamine esimese 3 elupäeva jooksul ning veiste sarvede eemaldamine ja nudistamine (ptk 8.10.2) *;
- ◆ mittemahepõllumajandusliku proteiinsööda kasutamiseks noorsigadel ja -lindudel (ptk 8.8.6) *.

Katastroofiolukorras antavad erandid (vormil „Ajutise loa taotlus katastroofiolukorra tõttu“):

- ◆ looma- või linnukarja uuendamiseks või taastamiseks mittemahe loomade või lindudega katastroofist tuleneva loomade või lindude suure suremuse tõttu, juhul kui maheloomi või -linde ei ole saada*;
- ◆ mittemahepõllumajanduslikult toodetud sööda osakaalu suurendamine söödaratsioonis katastroofist tuleneva sööda hävimise korral, juhul kui mahesööta ei ole saada*.

* PTA kodulehelt: Mahepõllumajandus > Alustajale ja jätkajale > [Vormid](#) tuleb alla laadida ja täita vastav [vorm](#).

Mesindus:

Katastroofiolukorras antavad erandid (vormil „Ajutise loa taotlus katastroofiolukorra tõttu“):

- ♦ mesilate uuendamine või taastamine mittemahe mesilasemade, sülemite ja mesilasperedega katastroofist tuleneva mesilaste suure suremuse tõttu, juhul kui mahemesilased ei ole kättesaadavad *;
- ♦ mesilaste söötmine mahepõllumajandusliku mee, mahepõllumajandusliku õietolmu, mahepõllumajandusliku suhkru või mahepõllumajandusliku suhkrusiirupiga katastroofiolukorra puhul, kui mesilasperede ellujäämine on ohus muudel põhjustel kui ilmastikutingimuste tõttu *.
- ♦ mesilasperesid võib juhul, kui nende ellujäämine on ohus, viia aladele, mis ei vasta mahemesilate paigutamise nõuetele *.

Katastroofiolukorra kirjeldus ja protseduur

PTA võib teha mahenõuete täitmisele teatud erandeid, kui esinevad erandlikud asjaolud ehk katastroofiolukord, mis muudab maheettevõtja jaoks mahenõuete järgimise võimatuks.

Kõigepealt peab PTA tunnistama olukorra ametlikult eriolukorraks. See olukord võib tuleneda ebasoodsatest ilmastikutingimustest, loomahaigustest, keskkonnanajuhtumitest, loodusõnnetustest või katastroofidest või mis tahes muudest võrreldavatest olukordadest. Eriolukorra saab kehtestada nii üle riigi, teatud piirkonnas või ka teatud ettevõtja kohta.

PTA teavitab mahetootjaid eriolukorra väljakuulutamisest e-maili teel. Erandi kasutamiseks peab mahetootja küsima PTAlt nõusoleku ja saab erandit kasutada pärast nõusoleku saamist. Erandi kohaldamisel ei kaota ettevõtja mahesertifikaat kehtivust ning ta saab oma tooteid jätkuvalt mahedana müüa, kui ta täidab erandiga seotud tingimusi.

Näiteks on PTA kehtestanud ametlikult üle Eesti sellise olukorra põua tõttu, mis ei ole võimaldanud kariloomadele piisavalt sööta varuda. Selle erandi raames on antud maheloomakasvatajatele võimalus hankida rohusööta ka mujalt kui mahepõllumajanduslikelt aladelt.

6.2 Teavitamist vajavad tegevused

Kui ettevõttes on **muutunud tunnustamise hetkel valitsenud tingimused**, tuleb PTAd nendest muudatustest teavitada:

- ♦ vähemalt 7 päeva enne kavandatud muudatuse tegemist;
- ♦ hiljemalt 7 päeva jooksul muudatuse toimumisest arvates, kui muudatus toimus isiku tahtest sõltumata, märkides ära selle tekkimise asjaolud;
- ♦ ettevõtte valduse ülemineku korral 14 päeva jooksul valduse üleminekust arvates (teavitab valduse saaja, kes soovib jätkata tegutsemist mahepõllumajanduse valdkonnas).

Teavituse saab esitada vormiga "Kliendi teavitus". Vorm tuleb PTA kodulehelt: *Mahepõllumajandus > Alustajale ja jätkajale > Vormid* alla laadida, ära täita ning esitada Regionaal- ja põllumajandusministri kaudu [kliendiportaali](#) kaudu; digiallkirjastatuna e-postiga või paberkandjal PTA maakonna esindustesse.

* PTA kodulehelt: *Mahepõllumajandus > Alustajale ja jätkajale > Vormid* tuleb alla laadida ja täita vastav [vorm](#).

Ettevõtja peab teavitama PTAd vormiga „Kliendi teavitus“, kui:

- ◆ ta on muutnud oma nime ja äriregistrikood ei muutu;
- ◆ ta soovib anda oma kohustused üle teisele ettevõttele või ettevõtte on jagunenud;
- ◆ muutunud on ettevõtte kontaktandmed;
- ◆ ta soovib lõpetada mahepõllumajandusliku tegevuse;
- ◆ ta soovib lõpetada mõne tegevusvaldkonnaga või loomaliigiga;
- ◆ ta soovib alustada mõne uue tegevusvaldkonnaga või uue loomaliigiga;
- ◆ ettevõttes toimub paralleelkasvatus (ptk 7.3.2), kus vähemalt 3-aastast kasvatusperioodi vajavate mitmeaastaste taimede puhul kasvatatakse ettevõtte tava- ja mahetootmises erinevaid sorte, mida ei ole võimalik kergelt eristada, või samu sorte. Selline tegevus on lubatud üksnes tingimusel, kui kõnealune tootmine on osa üleminekukavast ning iga saagikoristuse algusest teavitatakse PTAd ette vähemalt 48 tundi, pärast saagikoristust teavitatakse koristatud saagi täpsetest kogustest ja toodete eraldi hoidmiseks kasutatud meetmetest (v.a teadus- ja hariduskeskuste, taimlate, seemnete paljundamise ja teadusliku aretustegevuse puhul).

Ettevõtja peab teavitama PTAd taotlusega „Ettevõtte tunnustamise taotlemine või jätkamine“ või vormiga „Kliendi teavitus“:

- ◆ alltöövõtu (nii teenuse osutamise kui ka teenuse kasutamise) raames (tava-mahe ja mahe-mahe ettevõtja vahel) kasutatavatest masinatest, seadmetest, hoonetest, rajatistest, ladustamisest jm (ptk 7.3.2, 8.1.2, 9.4). Esitada tuleb teavitusega seotud info (milliseid teise ettevõtte ruume v seadmeid milleks kasutatakse jne);
- ◆ mahepõllumajanduslikku karjamaad kasutavad mittemahepõllumajanduslikud loomad (ptk 7.3.5).

Ettevõtja peab teavitama PTAd kui tema enda poolt kasvatatud, ette valmistatud, imporditud või teiselt ettevõtjalt ostetud mahepõllumajanduslik või üleminekuaja toode sisaldab mahetootmises mittelubatud tooteid või aineid. Teavitama peab ka põhjendatud kahtlusest või kui kahtlust ei ole võimalik kõrvaldada.

Koos teavitusega tuleb esitada järgmised **asjakohased** andmed:

- ◆ ettevõttesse ostetud toote puhul tarnija andmed (nt külviseemne saatedokument, vastuvõtuakt, arve, tarnija sertifikaat, mahepõllumajanduslike toodete sertifikaat);
- ◆ toote jälgitavuse (sh oma toodangu jälgitavuse) andmed koos partii tähise, laovarude asukoha ja kogusega ning müügi puhul müüdud toodete kogusega;
- ◆ akrediteeritud laborilt saadud tulemused (kui need on olemas);
- ◆ proovivõtuprotokoll, millel on esitatud proovi võtmise aeg, koht ja meetod;
- ◆ igasugune teave varasemate kahtluste kohta seoses konkreetse lubamatu toote või ainega;
- ◆ muud dokumendid, mis on abiks konkreetse juhtumi asjaolude välja selgitamiseks.

NB! Lisaks mahetootmise nõuetele tuleb mahetootjal järgida ka muudest õigusaktidest tulenevaid horisontaalseid nõudeid (taimede paljundamise ja sordikaitse seadus, veeseadus, taimekaitseseadus, toiduseadus, söödaseadus, veterinaarseadus, loomakaitseseadus jne).

NB! Info, mis on piisav mahekontrolli läbiviimise jaoks, ei pruugi olla piisav mõne teise valdkonna kontrolliks (nt loomatervise valdkond, tingimuslikkus, toetuste nõuded). Kui mõnes teises valdkonnas on vaja esitada rohkem andmeid või mõnel muul kujul, siis tuleb täita vastavaid nõudeid.

7. Mahepõllumajandusliku taimekasvatuse nõuded

7.1 Üldised nõuded	28
7.1.1 Põllumassiivi kaardid	28
7.1.2 Külvikord, külvikorraplaan ja taimekasvatusplaan	29
7.2 Taimne paljundusmaterjal	30
7.2.1 Taimse paljundusmaterjali, sh külviseemne, istikute jm kasutamine	30
7.2.2 Taimse paljundusmaterjali, sh külviseemne, istikute jm tootmine	32
7.3 Eristatavus taimekasvatuses	34
7.3.1 Eristatavus mahe- ja mittemahetaimekasvatuseks kasutataval maal	34
7.3.2 Mahe-, üleminekuaja- ja mittemahetaimekasvatus ühes ettevõttes, paralleelkasvatus	34
7.3.3 Eristatavus taimekasvatussaaduste tootmisel ja ladustamisel	35
7.3.4 Eristatavus väetiste ja taimekaitsevahendite hoidmisel	37
7.3.5 Mittemaheloomade karjatamine mahepõllumajanduslikul rohumaal	37
7.4 Väetamine	38
7.4.1 Väetamiseks lubatud ainete kasutamine, s.h mikroorganismid	38
7.4.2 Sõnnikuga antav lämmastiku kogus	39
7.5 Taimekaitse	40
7.5.1 Ennetusabinõud taimekaitsel	40
7.5.2 Lubatud ainete kasutamine taimekaitsel	40
7.5.3 Puhastus- ja desinfitseerimisvahendite ja kahjuritõrjevahendite kasutamine hoonetes, ruumides ja rajatistes	41
7.6 Kasvuhooned	42
7.6.1 Taimede kasvatamine mullas	42
7.6.2 Idandite ja võrsete kasvatamine ainult niisutamise teel	43
7.7 Seenekasvatus	44
7.7.1 Kasvusubstraat seente kasvatamiseks	44
7.8 Taimede või seente korjamine mitteharitavatelt aladelt	45
7.8.1 Taimede või seente korjamiseks kasutatavate alade kaart ja korjatavate liikide nimekiri	45
7.8.2 Korjamisviisi mõju	45
7.8.3 Väetamise ja taimekaitse piirang	46
7.8.4 Korjamise korraldamine	46
7.9 Arvestuse pidamine	47
7.10 Turustamine	48
7.10.1 Taimekasvatussaaduste märgistamine	48
7.10.2 Müügipakendisse pakendatud mahetoote märgistamine	50
7.10.3 Taimekasvatussaaduste vedu ja märgistamine veol	51

7.1 Üldised nõuded

7.1.1 Põllumassiivi kaardid

Nõude alus: TM § 4 lõiked 1, 2. MtM § 4 lõiked 1, 3, 31.

Nõue

PTAle esitatakse kaardid, millel on märgitud kõik põllumassiivid, katastrinumbritega alad ja pärandniidud, kaasa arvatud mittemahepõllumajanduslikus kasutuses olevad alad.

Esitatakse põllumassiivide ja muude alade numbrid ning iga põld või selle osa tuleb esitada koos numbriga, põllul kasvatatava kultuuri ja põllu staatusega ning pindalaga täpsusega vähemalt 0,01 hektarit.

Nimetatud andmeid ei pea PTAle esitama, kui need esitatakse samal aastal PRIAle.

Mida kontrollitakse?

Võrreldakse kaartide andmeid taimekasvatusplaaniga ja põllu asukohaga looduses.

Selgitus

Kui taotletakse toetust PRIAst ja esitatakse põldude andmed samal aastal PRIAle hiljemalt 15. juuniks, siis tuleb tunnustamise taotlusele/jätkamise teavitusele teha märge/linnuk „Palun võtke minu põldude andmed PRIAst“. Sel juhul ei pea põllu andmeid ja kaarte ning taimekasvatusplaani PTAle eraldi esitama.

Põllumassiivide kaardiks on PRIA põllumassiivide kaardid. Kaardil peavad selgelt olema piiritletud kõik ettevõtte põllumassiivid koos põllumassiivi tunnusega (üheteistkohaline number).

Kõik põllumassiivide sees olevad põllud tuleb piiritleda ja tähistada, nt põld nr 1, põld nr 2, põld nr 3 või nt massiivide kaupa põld 1–1, põld 1–2, põld 1–3.

Iga põllu kohta peab olema märgitud pindala 0,01 ha täpsusega, kasvatatav kultuur, põllu staatus (esimese aasta üleminek, teise aasta üleminek, kolmanda aasta üleminek, mahepõllumajanduslik maa, mittemahepõllumajanduslik maa)

Ettevõtjad, kes ei taotle PRIAst toetust, peavad eeltoodud info **esitama PTAle** kas 10. märtsist 10. aprillini (tunnustatav tootja) või 15. juuniks (jätkav tootja), kasutades selleks põllumassiivide või katastriüksuste kaarte. PTAle võib kaardid esitada elektroonselt või paberil.

Täiendava info ja vajalikud dokumendivormid leiab PTA kodulehelt: Mahepõllumajandus > [Alustajale ja jätkajale](#).

7.1.2 Külvikord, külvikorraplaan ja taimekasvatusplaan

Nõude alus: (EL) 2018/848 II lisa I osa punkt 1.9.2. MtM §3 lõiked 3, 4.

Nõue

Ettevõttes peab olema külvikorraplaan, mis sisaldab külvikorda või külvikordasid, mida ettevõttes rakendatakse või on kavas rakendada.

- ♦ Mitmeaastane külvikord sisaldab kohustuslikke liblikõielisi kultuure põhi- või kattekultuurina ja teisi haljasväetistaimi.

Külvikorraplaani ei pea koostama:

- ♦ vähemalt 5 aasta vanuse rohumaa või vähemalt 5 aasta vanuseks kavandatud rohumaa kohta;
- ♦ loodusliku rohumaa kohta;
- ♦ puuvilja- ja marjakultuuride ning ravim- ja maitsetaimede kasvatamiseks kasutatava maa kohta;
- ♦ heinaseemne tootmiseks kasutatava maa kohta;
- ♦ põllu kohta, mis on väiksem kui 0,30 hektarit.

Käesoleval aastal kasvavad kultuurid kajastatakse **PTAle esitatavas** taimekasvatusplaanis.

Muudatusest taimekasvatusplaani kultuurides tuleb **teavitada PTAd**.

Mida kontrollitakse?

Põlluraamat, taimekasvatusplaan, külvikorraplaan.

Võrreldakse põldudel kasvatatavate kultuuride vastavust taimekasvatus- ja külvikorraplaaniga.

Selgitus

Külvikorra rotatsioonis peab olema vähemalt ühel aastal liblikõieline taim (ristik, lutsern, hernes, uba vm). Liblikõielise taime nõuet täidab lisaks põhikultuurina kasvavale liblikõielisele ka liblikõieliste allakülvina rajatud kultuur. Külvikorraplaani vormistamiseks võib kasutada näidisvormi PTA kodulehelt: Mahepõllumajandus > Alustajale ja jätkajale > [Külvikorraplaan](#). Külvikorraplaan peab olema olemas ettevõttes kohapeal.

Igal aastal tuleb koostada ja **esitada PTAle** taimekasvatusplaani ehk põldude loetelu koos põllul kasvava kultuuriga. Kui taotletakse toetust PRIAst ja esitatakse põldude ja kultuuride andmed samal aastal PRIAle hiljemalt 15. juuniks, siis tuleb tunnustamise taotlusele/jätkamise teavitusele teha märge/linnuk „Palun võtke minu põldude andmed PRIAst“. Sel juhul ei pea taimekasvatusplaani PTAle eraldi esitama.

Ettevõtjad, kes ei taotle PRIAst toetust, peavad taimekasvatusplaani esitama PTAle kas 10. märtsist 10. aprillini (tunnustatav tootja) või 15. juuniks (jätkav tootja). Soovitatav on selleks kasutada näidisvormi PTA kodulehelt: Mahepõllumajandus > Alustajale ja jätkajale > [Taimekasvatusplaan](#).

Planeeritud külvikorda ja kasvatatavaid kultuure saab muuta. Külvikorra muudatused peavad kajastuma külvikorraplaanis, mis **esitatakse PTAle** kohapealse kontrolli ajal.

Kui PRIAle esitatud taimekasvatusplaanis toimub muutusi pärast 15. juunit, siis saab kuni 15. augustini teha e-PRIA kaudu muudatuse taotluse. See muudatus jõuab ka PTA infosüsteemi, kuid peab tähele panema, et kui kohapealne kontroll on 15. augustiks juba toimunud, siis peab ikkagi PTAd teavitama kultuuri muudatusest vormiga „[Kliendi teavitus](#)“.

Juhul, kui PRIAst toetust ei taotleta, siis saab muudatusest teavitada kohapealse kontrolli ajal või kui kultuuri muudatus toimub pärast kontrolli, siis vormiga „[Kliendi teavitus](#)“.

7.2 Taimne paljundusmaterjal

7.2.1 Taimse paljundusmaterjali, sh külviseemne, istikute jm kasutamine

Nõude alus: (EL) 2018/848 II lisa I osa punkt 1.8.5.

Nõue

Kasutada tuleb mahepõllumajanduslikku või üleminekuaja taimset paljundusmaterjali või mahepõllumajanduslikku heterogeenset paljundusmaterjali.

Taimne paljundusmaterjal on külviseeme, seemikud (seemnest kasvatatud noortaim), istikud, seemnekartul, seenemütseel.

Turul saadaolev mahe ja mahepõllumajandusele üleminekuajal olev paljundusmaterjal on kantud „[Taimse paljundusmaterjali andmebaasi](#)“.

Kui mahepõllumajanduslikult ja üleminekuajal toodetud taimset paljundusmaterjali ei ole turul saada, võib erandina **PTA nõusolekul** kasutada keemiliselt töötlemata mittemahepõllumajanduslikku taimset paljundusmaterjali.

PTA annab nõusoleku keemiliselt töötlemata mittemahe paljundusmaterjali kasutamiseks [üldloana](#) nende liikide ja alamliikide kohta, mille mahepaljundusmaterjali ei ole saada. Kõikide üldloa nimekirja kantud liikide ja alamliikide puhul võib kasutada keemiliselt töötlemata tavapaljundusmaterjali PTAlt eraldi nõusolekut küsimata.

Üldluba kehtib, kuni seal nimetatud liigi paljundusmaterjal viiakse turule mahepõllumajanduslikuna ja kantakse taimse paljundusmaterjali andmebaasi.

Nende liikide ja alamliikide puhul, mida pole üldloas nimetatud, annab **PTA nõusoleku (üksikloa)** keemiliselt töötlemata mittemahe taimse paljundusmaterjali kasutamiseks juhul, kui:

- ◆ taimse paljundusmaterjali andmebaasis ei ole ühtegi sorti liigist registreeritud;
- ◆ ükski ettevõtja, kes turustab taimset paljundusmaterjali, ei suuda mahepõllumajanduslikku või üleminekuaja taimset paljundusmaterjali enne külvi või istutamist tarnida, kuigi kasutaja on tellimuse teinud piisavalt aegsasti;
- ◆ sorti, mida kasutaja soovib omandada, ei ole taimse materjali andmebaasis registreeritud ning kasutaja suudab tõendada, et ükski andmebaasis registreeritud sama liigi sort ei ole sobiv eelkõige tootmiseks vajalike agronoomiliste, mullastiku- ja kliimatingimuste ning tehnoloogiliste omaduste tõttu;
- ◆ teadusuuringuteks, väiksemateks välikatseteks, sordikaitse eesmärgil või teaduslikuks tooteuenduseks.

Nõusoleku peab küsima enne põllumajanduskultuuri külvamist või istutamist.

Liikide puhul, mis kuuluvad „[Sertifitseeritavate taimeliikide loetellu](#)“, peab kasutama sertifitseeritud seemet, lubatud on ka oma toodetud seemne (OTS) kasutamine.

Kasutada võib üleminekuaja seemikuid, s.t seemik on kasvatatud 2. aasta üleminekuaja põllul või on kasutatud pottides kasvatamisel üleminekuaja seemet.

Mittemahe seemikute kasutamist ei lubata ühelgi juhul liikide puhul, mille kasvutsükkel seemiku ümberistutamisest kuni toote esimese saagikoristuseni kestab vaid ühe kasvuperioodi.

Mida kontrollitakse?

Kontrollitakse põlluraamatut, saatedokumente, arveid, seemne või seemnekartuli pakendeid, pakendite etikette, nõusolekuid.

Võrreldakse põllul kasvavaid kultuure taimekasvatuse plaaniga. Põllul veendutakse, et tegemist ei ole puhitud seemnega.

Selgitus

PTA kodulehel Mahepõllumajandus > **Seeme ja paljundusmaterjal** on:

- ♦ „Taimse paljundusmaterjali andmebaas“, kuhu paljundusmaterjali turustajad on esitanud info nende poolt turustatava mahe- või üleminekuaja paljundusmaterjali kohta;
- ♦ „Üldluba (liikide, alamliikide ja sortide loetelu)“, mis kehtib, kuni seal nimetatud liigi või alamliigi paljundusmaterjal saab turul kättesaadavaks mahedana ning kantakse taimse paljundusmaterjali andmebaasi (ühtlasi kustutatakse see liik või alamliik üldloa nimekirjast);
- ♦ „Üksikluba mittesaavate liikide, alamliikide ja sortide nimekiri“, milles olevatele liikidele, alamliikidele või sortidele nõusolekut ei anta. 2023. a lõpu seisuga sinna ühtegi kannet ei ole tehtud.

Mahetootja peab eelkõige kasutama maheseemet või mahepõllumajandusele üleminekuajal toodetud seemet. Selline seeme on leitav „Taimse paljundusmaterjali andmebaasist“. Turul võib leida mahe- või üleminekuaja seemet, mis ei ole sellesse andmebaasi kantud (nt kui tegu on teistest riikidest pärit seemnega), ka sellist seemet võib kasutada.

Kõigepealt tuleks vaadata taimse paljundusmaterjali andmebaasi. Kui seal ei ole soovitud põllumajanduskultuuri ühtegi sorti registreeritud, tuleb vaadata üldloa nimekirja:

- ♦ kui liik on üldloa nimekirjas, siis eraldi nõusolekut tavapaljundusmaterjali kasutamiseks taotlema ei pea;
- ♦ kui liik ei ole üldloa nimekirjas, tuleb tavapaljundusmaterjali kasutamiseks taotleda nõusolek;
- ♦ kui liik on küll „Taimse paljundusmaterjali andmebaasis“ olemas, kuid seal pole vastava liigi sobivat sorti, tuleb tavapaljundusmaterjali kasutamiseks taotleda nõusolek. Sellisel juhul peab nõusoleku taotluses olema põhjalik selgitus, miks andmebaasis olev sort ei ole sobilik ettevõttes kasutamiseks. Nõusoleku põhjuseks võivad olla nt tootja poolt soovitud sordi omadused, mida andmebaasis oleval sordil ei ole. Samuti nt, et saada ei ole soovitud paljunduskategooria (nt C2) seemet (andmebaasis on kategooria E).

Tavapaljundusmaterjali kasutamise nõusolek (üksikluba) antakse üheks hooajaks ning otsusele on märgitud kultuur, sordi nimi ja seemne, seemnekartuli või muu paljundusmaterjali kogused. Kui ettevõtjal jääb ostetud tavaseemet hooajast siiski üle, võib selle ära kasutada ja uuesti nõusolekut ei pea küsima.

Nõusolekut tuleb küsida enne seemne kasutamist, aga taotlus on mõistlik esitada enne seemne ostmist/tellimist (aeg peab olema tõestatav). Seemne ostu/tellimise kuupäeva järgi vaadatakse, mis seis on antud kuupäeval maheseemne andmekogus ja kas luba saab anda või mitte.

Kui ühel omanikul on mitu ettevõtet, siis peab iga ettevõtte küsima eraldi nõusoleku soovitud koguse seemne kasutamiseks.

PTA nõusolekul, üksikloa või üldloa alusel võib kasutada näiteks tavatootmisest pärit maasika-, marjapõõsa-, vaarika- või õunapuustikuid, frigo- ja meristeemtaimi ning tippisibulat.

Tavaseemikust ettekasvatatud istutusmaterjal ei ole ühelgi juhul lubatud liikide puhul, mille kasvu-tsükkel kestab ühe kasvuperioodi (kapsas-, tomat, seller jms).

Oluline on silmas pidada, et tavaseeme peab olema keemiliselt töötlemata ehk puhtimata. Sageli tuleb puhtimata seemet spetsiaalselt (ja varakult) tellida.

Seemne kasutamisega seotud nõuded kehtivad ka vahekultuuride külvamisel.

Koos seemnega külviteenuse kasutamise korral tuleb mahetootjal esitada külviteenuse ja seemne sisseostu dokument ning seemne etikett (etiketi esitamise kohustust ei ole mittesertifitseeritavate taimeliikide puhul) ning kui tegu on tavaseemnega, taotlema nõusolek tavaseemne kasutamiseks.

Kasutada võib oma ettevõttes toodetud seemet (OTS), seemnekartulit või muud taimset paljundusmaterjali. Mitme ettevõtte koosmajandamisel tohib kasutada ainult oma ettevõtte toodetud seemet (OTS) ja ei ole lubatud kasutada teise maheetevõtte oma toodetud seemet (v.a juhul, kui ettevõtja on äriregistris mõlema ettevõtte juhatuses – kui see muutub, siis tuleb PTAle saata vastav teavitus).

Tunnustatav tootja võib üksnes esimesel ülemineku aastal kasutada oma toodetud tavaseemet (k.a sügiskülv), mis on toodetud enne üleminekuaja algust, hilisem oma toodetud tavaseemne kasutamine ei ole lubatud.

Heterogeenne paljundusmaterjal on sordita taimne paljundusmaterjal, mis ei vasta ühtlikkuse poolest sordi mõiste nõuetele, kuna on oma omadustelt varieeruv. Tegemist ei ole sortide seguga. Heterogeenne paljundusmaterjal peab olema kantud sordilehte. Eesti turul heterogeenset paljundusmaterjali 2023. a lõpu seisuga saada ei ole.

7.2.2 Taimse paljundusmaterjali, sh külviseemne, istikute jm tootmine

Nõude alus: (EL) 2018/848 II lisa I osa punktid 1.8.2. ja 1.8.6.; III lisa punkt 2.1.3.; artikkel 24 lõige 1. (EL) 2021/1189.

Nõue

Emataimed, kui tegemist on seemnetega, ning ema- ja isataimed, kui tegemist on vegetatiivse paljundusmaterjaliga, kasvatatakse mahetaimekasvatuse nõuete kohaselt vähemalt ühe põlvkonna jooksul ning mitmeaastaste taimede puhul kahe kasvuperioodi jooksul.

Erandina võivad mahepõllumajandusliku taimse paljundusmaterjali tootjad kasutada mittemahepõllumajanduslikku taimset paljundusmaterjali, kui emataimi või asjakohasel juhul muid taimse paljundusmaterjali tootmiseks ettenähtud taimi ei ole saada piisavas koguses ega piisava kvaliteediga.

Sellise paljundusmaterjali kasvatamiseks peavad olema täidetud järgmised tingimused:

- ♦ taimset paljundusmaterjali ei ole pärast saagikoristust töödeldud muude taimekaitsevahenditega kui mahetootmises lubatud taimekaitsevahendid;
- ♦ kasutatud mittemahe taimne paljundusmaterjal ei ole selliste liikide seemik, mille kasvutsükkel seemiku ümberistutamisest kuni toote esimese saagikoristuseni kestab vaid ühe kasvuperioodi;
- ♦ taimset paljundusmaterjali on kasvatatud kooskõlas kõigi muude mahetaimekasvatuse nõuetega;
- ♦ mittemahepõllumajandusliku taimse paljundusmaterjali kasutamise üksikluba ehk **PTA nõusolek** on saadud enne selle materjali külvamist või istutamist või kehtib sellele paljundusmaterjalile üldluba.

Kasvatada võib ka üleminekuaja seemikuid, mille kasvatamisel on järgitud, et:

- ♦ seemikud on kogu vähemalt 12 kuud kestva kasvuperioodi jooksul alates seemnetest kuni seemikute valmimiseni kasvanud põllul, millel täitub sama perioodi jooksul vähemalt 12 kuu pikkune ülemineku aeg, või
- ♦ seemikud on kasvanud mahepõllumajanduslikul või üleminekuaja põllul või mullas pottides (lubatud erandi puhul) ning on kasvatatud üleminekuaja seemnetest, mis on korjatud taimedelt, mida on kasvatatud põllul, millel täitub sama perioodi jooksul vähemalt 12 kuu pikkune ülemineku aeg.

Maheseemnekasvatases tuleb lisaks mahenõuetele järgida üldisi seemnekasvatuse ja seemne märgistamise nõudeid.

Söödaseemnesegude pakendi märgistamisel esitatakse teave segu täpsete koostisosade kohta, mis on esitatud iga koostisosaliigi ja vajadusel sortide massiprotsendina ning mis on märgistatud mahe, üleminekuaja või mittemahe seemnetena. Kui segu sisaldab mittemahe seemneid, esitatakse märgisel teave: „Segu kasutamine on lubatud ainult loa kohaldamisalas ja selle liikmesriigi territooriumil, mille pädev asutus on andnud loa kõnealuse seemnesegu kasutamiseks kooskõlas määruse (EL) 2018/848 (mis käsitleb mahepõllumajanduslikku tootmist ja mahepõllumajanduslike toodete märgistamist) II lisa punktiga 1.8.5.“

Mida kontrollitakse?

Põlluraamat, ostetud seemne etiketid, müügipakendite etiketid, raamatupidamisdokumendid. Põllu visuaalne kontroll.

Selgitus

Ka seemne jm paljundusmaterjali kasvatajad peavad tavaseemne kasutamiseks jälgima mahe-seemne andmebaasi, saadaolevaid paljunduskategooriaid ja üldluba. Kui üldloa nimekirjas vastava liigi/sordi seemet pole, siis peab küsima PTAlt nõusoleku tavaseemne kasutamiseks.

Maheseemet saab kasvatada ainult üleminekuaja läbinud maal (maa peab olema külvamise hetkel mahe).

Näide: Teravilja C1 kategooria tavaseeme külvatakse mahemaale. Kui kasvatamisel järgitakse mahepõllumajanduse ja seemnekasvatuse nõudeid, siis on saadud C2 seemnesaak mahe.

Üleminekuaja seemne saamiseks peab enne saagi koristust üleminekuage olema kestnud vähemalt 12 kuud. Seega käsitletakse üleminekuaja seemnena teisel üleminekuaastal koristatud seemet (nii suvi- kui talivilja oma).

Mitmeaastaste taimede puhul (nt köömen, sigur) annab taim seemet teisel kasvuaastal. Kui seeme külvati mahemaale, on teisel aastal saadud seemnesaak mahe. Kui seeme külvati 2. a üleminekuaja maale, siis kuigi saak koristati juba mahemaalt, on koristatud toodang ikkagi üleminekuaja seeme, sest külv toimus üleminekuaja maale.

Mahepõllumajandusliku taimse paljundusmaterjali tootmisel tuleb järgida taimse paljundusmaterjali tootmisega seotud üldisi nõudeid, millele lisanduvad mahetootmisega seotud nõuded.

Üldisi nõudeid vt PTA kodulehelt:

- ◆ Taimekasvatus > [Seemned](#),
- ◆ Taimekasvatus > [Taimed](#),
- ◆ Taimekasvatus > Kartul > [Seemnekartul](#).

Kui seemnepõld on tunnustatud põldtunnustaja poolt ning seemne kvaliteedi näitajad on vastavuses seemnete sertifitseerimise nõuetega ja seemnepartiid sertifitseeritakse, on maheseemne tarnijal võimalus esitada need seemnepartiid [taimse paljundusmaterjali andmebaasi](#).

Seemnete sertifitseerimisega tegeleb PTA taimetervise ja paljundusmaterjali osakond.

7.3 Eristatavus taimekasvatuses

7.3.1 Eristatavus mahe- ja mittemahetaimekasvatuseks kasutataval maal

Nõude alus: (EL) 2018/848 artikkel 9 lõiked 2, 6, 10; artikkel 28 lõige 1; artikkel 38 lõige 1; artikkel 39 lõige 1 punkt c.

Nõue

Mahepõllumajanduslikuks taimekasvatuseks kasutatav maa on mittemahepõllumajanduslikust maast selgelt eristatav.

Mida kontrollitakse?

Põldude vaatlus koos kaardimaterjali ja taimekasvatusplaaniga.

Mittemahepõlluga piirnemise korral küsitakse kasutatavaid ettevaatusmeetmeid saastumise vältimiseks. Vajadusel riskipõhine kontroll ettevaatusmeetmete rakendamise kontrolliks.

Selgitus

Selge eristatavus tavatootmispõldudest on soovitatav tagada kaitseriba (nt rohumaariba, postid) või loodusliku piirdega (nt tee, kraav, hekk). Kaitseribana võib nt käsitleda ka põhikultuuri riba, juhul kui seda koristatakse eraldi ega turustata mahedana. Kaitseriba võib ka jääda koristamata. Kaitseriba peaks olema piisavalt lai, et naaberettevõtte tegevuse tulemusel ei toimuks taimekaitsevahendite saastet mahepõllumajanduslikule maale. Sobiva viisi eristatavuse tagamiseks valib tootja ise.

7.3.2 Mahe-, üleminekuaja- ja mittemahetaimekasvatus ühes ettevõttes, paralleelkasvatus

Nõude alus: (EL)2018/848 artikkel 9 lõige 7 punkt b, lõiked 8, 9, 10. MtM § 5 lõiked 1 ja 3.

Nõue

Ettevõtte võib jagada selgelt ja tõhusalt eraldatud mahepõllumajanduslikeks, üleminekuaja ja mittemahepõllumajanduslikeks tootmisüksusteks, kui mittemahepõllumajanduslikes tootmisüksustes kasvatatakse taimede puhul erinevaid kultuure või erinevaid sorte, mida on võimalik kergesti eristada.

Erandina võib vähemalt 3-aastast kasvatusperioodi vajavate mitmeaastaste taimede puhul kasvatada kergesti mitteeristavaid sorte või samu sorte tingimusel, et kõnealune tootmine toimub ülemineku-kava raames ning et üleminek mahetootmisele viiakse lõpule maksimaalselt 5 aasta jooksul. Sellistel juhtudel:

- tuleb teavitada PTAd** iga asjaomase toote saagikoristuse algusest vähemalt 48 tundi ette;
- tuleb teavitada PTAd** pärast saagikoristuse lõpetamist asjaomastes üksustes koristatud saagi täpsete koguste ja toodete eraldi hoidmiseks võetud meetmete kohta;
- PTA kinnitab** igal ülemineku-kava rakendamise algusele järgneval aastal ülemineku-kava ning tõhusa ja selge eraldihoidmise tagamiseks võetavad meetmed.

Teadus- ja hariduskeskuste, taimlate, seemnete paljundamise ja aretustegevuse puhul ei kohaldata nõudeid a) ja b).

Kui ettevõtte kõiki tootmisüksusi ei majandata mahepõllumajanduslikult, siis tuleb arvestada järgnevaga:

- ♦ hoida mahe ja üleminekuaja tootmisüksustes kasutatavad tooted eraldi mittemahe tootmisüksustes kasutatavatest toodetest;
- ♦ hoida eraldi mahe, üleminekuaja ja mittemahe tootmisüksustes toodetud tooted;
- ♦ pidada asjakohast arvestust, et näidata tootmisüksuste ja toodete tõhusat eraldamist.

Mida kontrollitakse?

Võrreldakse põldudel kasvavaid kultuure taimekasvatusplaaniga, tuvastatakse, kas saaduseid hoiustatakse eraldi.

Ülemineku kava, põlluraamat ja saagi kasutus.

Selgitus

Paralleelkasvatuse all mõistetakse seda, kui mahe ja tavatootmises kasvatatakse samade liikide mitteeristatavaid sorte. Paralleelkasvatus lubatud ei ole, välja arvatud erandjuhul puuviljakasvatases.

Näide: Ettevõttes on nii mahe, 1. üleminekuaasta, 2. üleminekuaasta kui ka tavapõlde ning kasvatatakse kaera ja otra, siis võib nt kaer kasvada nii 1. üleminekuaasta, 2. üleminekuaasta kui ka üleminekuaja läbinud põldudel, kuid need saagid tuleb eraldi hoida ja märgistada, et ei tekiks segunemist. Samal ajal ei tohi ettevõttes kaera kasvatada tavapõllul. Küll aga võib tavapõllul kasvatada otra, kui seda ühelgi mahetootmise põllul ei kasvatata.

NB! Püsirohumaad ei saa maheettevõttes olla üheaegselt mahe- ja mittemahepõllumajanduslikud. Küll aga võivad püsirohumaad olla erinevas staatuses (nt 1. aasta üleminek, 2. a üleminek, mahe). Üldjuhul on püsirohumaade puhul aga võimalus taotleda üleminekuaja lühendamist.

Kui ettevõttesse on tulnud juurde mittemahe püsirohumaad pärast taotluse „Ettevõtte tunnustamise taotlemine või jätkamine“ esitamist (15. juuni), siis ka sellele maale saab taotleda maa üleminekuaja lühendamist, mis on positiivse otsuse korral taotluse esitamise hetkest mahe. Kui üleminekuaega ei lühendata, algab üleminek sellele maale 1. jaanuarist järgmisel aastal. Soovitav on ka eelnevalt konsulteerida PTAgas, kas maa vastab tingimustele, mis võimaldab üleminekuaja lühendamist.

Kui viljapuu- ja marjaaedades soovitakse väliselt sarnaseid või samu sorte kasvatada nii mahe- kui ka mittemahepõllumajanduslikult, siis tuleb koostada üleminekukava, kus näidatakse vastavad kultuurid ning kuidas üleminek mahetootmisele viiakse lõpule maksimaalselt 5 aasta jooksul.

7.3.3 Eristatavus taimekasvatussaaduste tootmisel ja ladustamisel

Nõude alus: (EL) 2018/848 artikkel 9 lõiked 6 ja 10; artikkel 34 lõiked 1 ja 3; artikkel 38 lõige 1 punktid a, b ja c; artikkel 39 lõige 1; III lisa punkt 7. (EL) 2021/2119 artiklid 2, 3. MPõS § 10 lõige 1 punkt 1.

Nõue

Mistahes alltöövõtu raames (tava-mahe ja mahe-mahe ettevõtja vahel) kasutatavatest masinatest, seadmetest, hoonetest, rajatistest jm tuleb **PTAd teavitada**.

Masinaid ja seadmeid tuleb enne mahepõllumajanduslike taimekasvatussaaduste tootmist puhastada ning puhastustoimingud kirjalikult fikseerida.

Ladustamisel peab olema tagatud partiide identifitseerimine ning ära tuleb hoida toodete segimine või saastumine toodete ja/või ainetega, mis ei vasta mahepõllumajanduse nõuetele.

Hoonetes ja rajatistes on mahe, üleminekuaja ja mittemahe toodete ladustamine ruumiliselt või ajaliselt eraldatud. Visuaalsel vaatlusel peab olema selgesti arusaadav, milline partii on mahe, üleminekuajal või mittemahe.

Enne mahetoodete ladustamist kasutatakse kohaseid tõhusaid puhastusmeetmeid. Puhastustoimingud peavad olema kirjalikult fikseeritud.

Teenuse (alltöövõtu) kasutamisel jääb ettevõtja ise vastutavaks mahetootmise nõuete täitmise eest. PTA kontrollib alltöövõtja tegevuse mahenõuetele vastavust alltöövõttu kasutava mahetootja kontrolli raames.

Mida kontrollitakse?

Võrreldakse, kas tegevused on kooskõlas esitatud andmetega, kas ladustamisel on partiid selgelt märgistatud ja eristatavad (kirjalikult tahvlil vm).

Tuvastatakse, kas ettevõttes kasvatatavate kultuuride viljelemiseks on vajalik tehnika olemas ja kas seda on kasutatud.

Teenuse kasutamisel v teenuse osutamisel kontrollitakse kirjalikult fikseeritud puhastusmeetmeid. Kuidas toimub masinate, seadmete, rajatiste puhastamine, kuidas on tagatud taimekasvatussaaduste eristatavus.

Saatedokumendid, põlluraamatu andmed saagi koguste kohta, sisse ostetud saaduste ja välja müüdnud saaduste kogused.

Kontrollitakse, kas puhastustoimingud on kirjalikult fikseeritud.

Selgitus

„Tootmisüksuse ja tegevuste kirjelduse“ dokumendis peab olema kirjeldus oma ettevõtte masinate, seadmete, hoonete, rajatiste jm kasutamise kohta. Tunnustatavad ettevõtted esitavad selle PTAle koos tunnustamise taotlusega, jätkavad tootjad peavad seda ajakohastama ja esitavad selle PTAle kontrolli käigus.

Alltöövõttust (nii ise teenuse osutamisest mahe- või tavaettevõttele kui ka mahe- või tavaettevõtte teenuse kasutamisest) tuleb PTAd teavitada taotlusega „Ettevõtte tunnustamise taotlemine või jätkamine“ ning kui pärast selle taotluse esitamist toimuvad muudatused, tuleb PTAd teavitada vormiga „[Kliendi teavitus](#)“.

Kui kasutatakse nt tavaettevõtte ladu, kuivatit, sorteerit, kombaini või traktorit, on väga oluline enne mahetooraine käitlemist ruumide ja seadmete korralik puhastamine ja puhastustoimingute fikseerimine, mille vormi võib ise valida (nt põlluraamatus).

Ladustamisel tagatakse ruumiline või ajaline eristatavus nt hoidla erinevate osade kasutamisega või ladustamisega eri aastaaegadel. Kui nt mahe- ja tavateravilja hoitakse kõrvuti salvedes, on soovitatav kasutada topeltseinu, et kindlasti välistada nende segunemine.

Mistahes alltöövõtu kasutamisel on soovitatav alltöövõtjaga sõlmida kirjalik leping, kus on sätestatud teenuse sisu ning kinnitatud, et teenuse osutaja täidab mahetootja toodangu käitlemisel mahepõllumajandusest tulenevaid nõudeid ja võimaldab kontrollida oma ettevõtte seda osa, mis puudutab mahetootja toodangut.

Kui kirjalikku lepingut pole, vastutab mahenõuete täitmise eest ainult teenust kasutav mahetootja, kes ühtlasi peab tagama, et PTA ametnikul on võimalik teenuse osutamist kontrollida.

Üldine vastutus mahetoodangu nõuetekohasuse eest lasub kokkuvõttes alati mahetootjal.

7.3.4 Eristatavus väetiste ja taimekaitsevahendite hoidmisel

Nõude alus: (EL) 2018/848 artikkel 9 lõige 6; lõige 10 punktid a ja c; III lisa punkt 7.2.

Nõue

Ettevõtte mahetootmisüksuses on keelatud hoida neid väetisi, mullaomaduste parandajaid ja taimekaitsevahendeid, mida ei ole nimetatud määruse EL 2021/1165 lisade I ja II nimekirjas.

Ettevõttes, kus tegeletakse nii mahe- kui ka mittemahepõllumajandusliku taimekasvatusega, hoitakse mahetootmises mittelubatud aineid selles ettevõtte osas, kus ei tegeleta mahepõllumajandusliku taimekasvatusega.

Mida kontrollitakse?

Tuvastatakse, et mahetootmisüksuses ei hoita mittelubatud aineid.

Hoonete või rajatiste plaan, kui koos on mittemahe- ja mahetootmine.

Selgitus

Mahetootmises mittelubatud väetised, mullaomaduste parandajad ja taimekaitseks kasutatavad ained peavad olema ladustatud selliselt, et ei toimuks kokkupuudet mahe- või üleminekuaja toodanguga ega segiminekut mahetootmises lubatud ainete ja vahenditega. Vastavaid vahendeid tuleb hoida eri hoonetes või sama hoone eri ruumides või selgelt määratletud osades. Selline tegevus ja vastavad asukohad tuleb kirjeldada dokumendis „Tootmisüksuse ja tegevuste kirjeldus“.

7.3.5 Mittemaheloomade karjatamine mahepõllumajanduslikul rohumaal

Nõude alus: (EL) 2018/848 artikkel 39 lõige 1 punktid a ja b; II lisa II osa punkt 1.4.2.1.

Nõue

Mittemahepõllumajanduslikud loomad võivad kasutada mahepõllumajanduslikku karjamaad igal aastal piiratud ajavahemiku jooksul tingimusel, et loomi peetakse sellel maal keskkonnahoidlikul viisil ning et samal ajal ei ole sellel karjamaal mahepõllumajanduslikke loomi.

Nimetatud tegevusest tuleb **PTAd teavitada** enne karjatamise algust.

Mida kontrollitakse?

Jälgitakse, et mittemahepõllumajanduslikult ja mahepõllumajanduslikult peetavaid loomi ei karjatata koos.

PRIA loomade registri väljavõte.

Selgitus

Tavaloomad võivad pärineda nii oma ettevõttest kui ka muust ettevõttest.

Piiratud ajavahemik tähendab meie kliimas vegetatsiooniperioodi.

Kui oma või teise ettevõtte tavaloomi karjatatakse mahepõllumajanduslikul maal, siis tuleb sellest PTAd teavitada taotlusega „Ettevõtte tunnustamise taotlemine või jätkamine“ ning kui pärast selle taotluse esitamist toimuvad muudatused, tuleb PTAd teavitada vormiga „**Kliendi teavitus**“.

7.4 Väetamine

7.4.1 Väetamiseks lubatud ainete kasutamine, s.h mikroorganismid

Nõude alus: (EL) 2018/848 artikkel 24 lõige 1 punkt b. (EL) 2021/1165 artikkel 2; II lisa. (EL) 2018/848 II lisa I osa punktid 1.9.3., 1.9.6., 1.9.7., 1.9.9.

Nõue

Kasutada võib ainult vajalikul määral üksnes määruse EL 2021/1165 II lisas viidatud väetisi ja mullaomaduste parandajaid, tingimusel et need on kooskõlas väetistooteid ja loomseid kõrvalsaadusi käsitlevate EL ja siseriiklike asjakohastele õigusnormidega.

Mulla üldseisundi parandamiseks või toitainete kättesaadavuse suurendamiseks mullas või põllukultuurides võib kasutada mikroorganisme sisaldavaid valmistisi.

Komposti aktiveerimiseks võib kasutada asjakohaseid taimseid valmistisi ja mikroorganisme sisaldavaid valmistisi.

Väetiste ja mullaomaduste parandajate kasutamise kohta peab pidama arvestust, sealhulgas iga toote kasutamise kuupäev või kuupäevad, toote nimetus, kasutatud kogus ning asjaomased põllukultuurid ja põllud.

Mida kontrollitakse?

Põlluraamat, saatedokumendid, ostukviitungid.

Selgitus

Mahetootmises kasutada lubatud väetiste, mullaomaduste parandajate ja toitainete loendeid vt ptk 11.2.

Tööstuslikust tootmisest pärit tavašönnikut ei ole lubatud kasutada. Tööstuslik tootmine pole täpselt defineeritud, seega vaadatakse iga juhtumit eraldi (nt kas kasutatakse GMO sööta, rutiinselt antibiootikume ja hormoonpreparaate). Üldjuhul ei sobi tavatootmisest pärit sea- ja linnusönnik. Vt ka ptk 11.2.

Kui mahetootja soovib kasutada tavatootmisest pärit sönnikut, siis peab ta esitama PTAlle kinnituskirja tavatootmise ettevõttest, et selles ettevõttes ei kasutata loomade söötmisel GMO-d sisaldavat sööta ega ka rutiinselt antibiootikume ja hormoonpreparaate.

Tavatootmisest (k.a mahetootmisest) pärit sönniku puhul tuleb erilist tähelepanu pöörata kasutatud allapanule. Kui loomade allapanuks on kasutatud tavateraviljapõhku, mida on töödeldud taimekaitsevahenditega, siis sellise sönniku kasutamisel võib toimuda mahetoodangu saastumine mahepõllumajanduses lubamatute taimekaitsevahendite jääkidega. Tootja peab seda arvestades hindama võimalikku riski ja vastavalt sellele tegema otsuse, kas sellist sönnikut hankida või mitte.

Erinevate toodete kasutamise lubatavust saab kontrollida nimekirjast PTA kodulehel Mahepõllumajandus > Taimekasvatus > „[Mahetootmisel sobivad väetised, mullaomaduste parandajad, toitained ja taimekaitsevahendid](#)“. Kui vastavat toodet selles nimekirjas pole, saab toodet otsida ka üle-euroopalisest mahepõllumajanduse nõuetele vastavate sisendite (väetised, taimekaitsevahendid jt) andmebaasist „[European Input List](#)“.

Turule tuleb järjest rohkem väetisi jt mullaomaduste parandajaid, mis on mahetootmises lubatud ning kõik tooted ei pruugi olla kantud eelnimetatud andmebaasidesse. Sellisel juhul tuleks PTAst üle küsida, kas tegu on tootega, mis sobib mahetootmisel või mitte.

Kindlasti tuleb toote kasutamisel järgida sellele kehtestatud kasutustingimusi ja piiranguid.

Kui tootele on mahepõllumajanduses kohaldatud rangemad kasutamistingimused, nt puutuha puhul peab kasutatud puit olema pärast langetamist keemiliselt töötlemata, siis tuleb enne toote ostmist veenduda (saada toote müüjalt kinnitus), et vastav tingimus on täidetud.

Kui väetises sisaldub mineraalne osa, siis peab see olema registreeritud Eesti väetiseregistris. Kui tegemist on 100% orgaanilist (taimset või loomset) päritolu väetisega, siis seda toodet väetiseregistris ei registreerita.

7.4.2 Sõnnikuga antav lämmastiku kogus

Nõude alus: (EL) 2018/848 II lisa I osa punkt 1.9.4. VeeS 161, lõiked 1, 12. MEMm nr 73.

Nõue

Ühes ettevõttes kasutatav sõnniku kogus ei tohi ületada 170 kg lämmastikku kasutatava põllumajandusmaa hektari kohta aastas.

Sõnniku kasutamisel tuleb arvestada, et 1 ha kohta võib anda kuni 170 kg lämmastikku, kaasa arvatud karjatamisel maale jäävas sõnnikus sisalduv lämmastik.

Mida kontrollitakse?

Hinnatakse taimiku väetusfooni põldudel.

Põlluraamatu andmete põhjal arvutatakse N kogus hektari kohta, kusjuures arvestatakse lisaks ka karjatamisel maale jääva sõnnikus sisalduva lämmastikuga.

Selgitus

Põllule antav N kogus sõltub sõnniku N sisaldusest. Arvestuslikud N sisaldused on leitavad maaeluministri määruse nr 73 „Eri tüüpi sõnniku toitainesisalduse arvutuslikud väärtused, põllumajandusloomade loomühikuteks ümberarvutamise koefitsiendid ja sõnnikuhoidla mahu arvutamise metoodika” lisad 4 ja 5.

Näide: Ettevõttes anti 1,5 ha püsirohumaale 38 t lüpsilehmade tahesõnnikut, mille N sisaldus oli 4,36 kg/t. Lisaks karjatatakse antud alal 10 lüpsilehma 5 päeva. Maksimaalse lubatud N koguse leidmiseks antud pinna kohta korrutatakse lubatud N kogus (170 kg) hektarite arvuga (1,5 ha), ehk $170 \times 1,5 = 225$ kg N.

Põllule laotatakse sõnnikuga $38 \times 4,36 = 165,7$ kg N. Lisaks tuleb arvestada karjatamisel sõnnikuga põllule jääva N kogusega, mille arvutamiseks saab kasutada „Veiste karjamaa kalkulaatorit”. Selgub, et karjatamisel jääb põllule 18,5 kg N.

Laotatava sõnniku ja karjatamisel põllule jääva sõnniku N kogused liidetakse ($165,7 + 18,5 = 184,2$ kg N). Sõnniku kogus on normi piires.

7.5 Taimekaitse

7.5.1 Ennetusabinõud taimekaitsel

Nõude alus: (EL) 2018/848 artikkel 6 punktid d, e, f, g, h; II lisa I osa punkt 1.10.

Nõue

Taimekahjustajate, -haiguste ja umbrohu vältimiseks kaitstakse taimi peamiselt järgnevaga:

- ◆ sobivate liikide, sortide ja heterogeense materjali valik;
- ◆ sobiv külvikord;
- ◆ kahjurite looduslike vaenlaste leviku soodustamine;
- ◆ maaviljelusmeetodid, nagu mehhaanilised ja füüsikalised võtted, biofumigeerimine;
- ◆ termilised protsessid (nt solarisatsioon ja katmikkultuuride puhul pinnase pealmise kihi aurutamine kuni 10 cm sügavuselt).

Mida kontrollitakse?

Hinnatakse visuaalselt põldudel kasvavat taimikut (kultuuri tihedust, umbrohtumust). Kultuuride tuvastamisel on aluseks PRIA „[Põllumajanduskultuuride loetelu](#)“.

Põlluraamat (maaharimine, külviaeg ja -norm jm), külvikorra plaani jm andmed.

Selgitus

Tootja peab rakendama eelkõige sobivat külvikorda ja rakendama sobivaid maaviljelusmeetodeid.

Juhul, kui kultuur ebasoodsate olude tõttu ikaldus, tuleks sellest kindlasti PRIAt kirjalikult teavitada ning vajadusel esitada muudatustaotlus, soovitatavalt 15 tööpäeva jooksul. Nii on võimalik hoiduda järgnevatest arusaamatustest, toetussumma täiendavast vähendamisest või toetusest ilmajäämisest.

Nõuetes nimetatud termin biofumigeerimine tähendab peamiselt ristõieliste haljasväetiskultuuride kasvatamist, mis pärast nende segamist pinnasega vabastavad mulda aineid, mis hävitavad patogeene pinnases. Solarisatsioon on kasutatav köögiviljanduses, kus kilet, enamasti polüetüleen, kasutatakse mitme nädala jooksul kõrgeima päikesekiirguse ja kõrgeima temperatuuri korral, et muld hoiaks temperatuuri üle 65 °C.

7.5.2 Lubatud ainete kasutamine taimekaitsel

Nõude alus: (EL) 2018/848 artikkel 24 lõige 1 punkt a; II lisa I osa punktid 1.10.2-1.10.3. (EL) 2021/1165 artikkel 1; LISA I.

Nõue

Taimekahjustajate ja -haiguste tõrjeks võib vajalikul määral kasutada üksnes määruse 2021/1165 I lisas nimetatud toimeainete põhiseid tooteid.

Tuleb pidada arvestust, mis tõendab selliste toodete kasutamise vajadust, sealhulgas tuleb registreerida toote nimetus, selle toimeained, kasutatud kogus, asjaomased põllukultuurid ja põllud ning tõrjutav kahjur või haigus ning toote kasutamise kuupäev(ad).

Lõksudes ja püünistes kasutatavate toodete, v.a feromoonipüüniste puhul peavad lõksud ja/või püünised ära hoidma ainete pääsemise keskkonda ning ainete ja kasvatatavate kultuuride kokkupuutumise. Lõksud tuleb pärast kasutamist kokku korjata ja ohutult kõrvaldada.

Mida kontrollitakse?

Hinnatakse nõuete täitmist põldudel, aedades ja istandikes.

Arvestuse pidamine, põlluraamat (kus on kirjas taimekahjustajate esinemine), saatedokumendid, ostuarved.

Selgitus

Toote kasutamise vajadust tõendavaks dokumendiks on nt põlluraamat, kuhu on märgitud taimekahjustajad või -haigused, mille vastu töötlus toimus.

Mahetootmises kasutada lubatud taimekaitsevahendite toimeainete loendit vt ptk 11.1.

Erinevate toodete kasutamise lubatavust saab kontrollida nimekirjast PTA kodulehel Mahepõllumajandus > Taimikasvatus > „[Mahetootmisse sobivad väetised, mullaomaduste parandajad, toitained ja taimekaitsevahendid](#)“. Kui vastavat toodet selles nimekirjas pole, saab seda otsida ka üle-euroopalisest mahepõllumajanduse nõuetele vastavate sisendite (väetised, taimekaitsevahendid jt) andmebaasist „[European Input List](#)“.

Kõik tooted ei pruugi olla kantud eelnimetatud andmebaasidesse. Sellisel juhul tuleks PTAst üle küsida, kas tegu on tootega, mis sobib mahetootmisse või mitte.

Kindlasti tuleb toote kasutamisel järgida sellele mahetootmises kehtestatud kasutustingimusi ja piiranguid.

Kasutatavad taimekaitsevahendid peavad olema kantud Eesti taimekaitsevahendite registrisse ning lisaks tuleb järgida ka nende kasutuslubades täpsustatud tingimusi.

7.5.3 Puhastus- ja desinfitseerimisvahendite ja kahjuritõrjevahendite kasutamine hoonetes, ruumides ja rajatistes

Nõude alus: (EL) 2018/848 artikkel 24 lõige 1 punktid f, g; lõige 3 punktid a, b; II lisa I osa punktid 1.10.2.-1.11; III lisa punkt 7.5. (EL) 2021/1165 artikkel 5 punktid 2, 3, 4.

Nõue

Kahjurite tõrjeks on lubatud kasutada ainult määruse (EL) 2021/1165 LISA I nimekirjas olevate toimeainete põhjal toodetuid tooteid.

Rodentsiidide e. näriliste tõrje vahendi kasutamine on lubatud ainult lõksudes.

Alates 1.01.2026 kehtestatakse taimekasvatuseks kasutatavate hoonete ja rajatiste, sealhulgas põllumajandusettevõtte laoruumide puhastus- ja desinfitseerimisvahendite nimekiri. Praegu sellist toodete kasutamise piiravat nimekirja ei ole.

Ettevõtjad peavad kõnealuste toodete kasutamise kohta arvestust, sealhulgas iga toote kasutamise kuupäev või kuupäevad, toote nimetus, selle toimeained ning kasutamise koht.

Mida kontrollitakse?

Hinnatakse hoonete seisundit.

Ostudokumendid ja toote kasutamisega seotud dokumendid.

Selgitus

Ladudes ja muudes tootmishoonetes saab kahjuritõrjeks kasutada ainult neid vahendeid, mis on lubatud mahetaimekasvatuses. Lubatud toimeainete nimekirjad vt ptk 11.1. Erandiks on rodentsiidid, mis on lubatud ainult lõksudes.

Taimakasvatuseks kasutatavate hoonete ja rajatiste puhastus- ja desinfitseerimisvahendite lubatud nimekirja kehtestamiseni saab kasutada üldiselt turule lubatud vastavaid puhastus- ja desovahendeid. Kindlasti tuleb järgida konkreetsete toodete kasutamise nõudeid. Eelistada tuleks looduslikke ja võimalikult keskkonnasõbralikke vahendeid.

Kõigi kasutatud vahendite kasutus tuleb registreerida, registreerimise vormi valib ettevõtja ise.

7.6 Kasvuhooned

7.6.1 Taimede kasvatamine mullas

(EL) 2018/848 II lisa I osa punkt 1.1. ja 1.4., punkt 1.9.2. alapunkt b.

Nõue

Mahepõllumajanduskultuure kasvatatakse elavas mullas või elavas mullas, mida on segatud või väetatud mahetootmises lubatud materjalide ja toodetega, vahetult aluspinnase ja aluspõhjakiivimite peal.

Kasvuhoonetes kasutatakse soovitatavalt üheaastaseid haljasväetistaimi ja liblikõielisi taimi ning taimede mitmekesisust.

Erandina on lubatud taimede potis kasvatamine selliste maitsetaimede ja dekoratiivtaimede puhul, mida müüakse lõpptarbijale koos potiga.

Erandina on lubatud ümberistutamiseks mõeldud seemikute või istikute kasvatamine pottides.

Mida kontrollitakse?

Katmikala visuaalne kontroll.

Pottides kasvatamisel kontrollitakse, kas see toimub mullas ning pottides ja mitte lavatsitel (peenrakastides); kas potis kasvatatud taimi müüakse lõpptarbijale koos potiga.

Arvestuse pidamine: raamatupidamisdokumendid (saatedokumendid, arved jm).

Selgitus

Taimed peavad kasvama maapinnal olevas mullas. Kasvuhoone ei tohi olla vundamendi põhjaga eraldatud aluspinnasest. Kasvuhoone maapinnale laotatud kasvukottides ja lavatsitel taimede kasvatamine on keelatud.

Kasvuhoonetootmise puhul täidetakse üldisi mahetaimkasvatuse nõudeid, kaasa arvatud nõudeid üleminekuajale. Mulla viljakust säilitatakse ja suurendatakse haljasväetistaimede, liblikõieliste taimede, taimede mitmekesisuse ning lubatud väetusainete abil.

Erandina on lubatud maitse- ja dekoratiivtaimede kasvatamine pottides, kui need turustatakse samades pottides lõpptarbijale ning seemikute ja istutusmaterjali kasvatamine pottides/konteinerites ümberistutamiseks.

Pottides kasvatamisel rakenduvad mahetaimkasvatuse nõuded, sh peab pottides olev muld pärinema mahetootmisest või kasutatakse muud mahetootmises lubatud kasvusubstraati.

Kasvatamine peab toimuma mullas pottides ja mitte lavatsitel (peenrakastides) ning taimed tuleb müüa sama potiga lõpptarbijale.

Poti pealt maha lõigatud taimseid osasid – võrseid, ei ole lubatud turustada mahemärgistatult.

7.6.2 Idandite ja võrsete kasvatamine ainult niisutamise teel

(EL) 2018/848 II lisa I osa punktid 1.2 ja 1.3.

Nõue

Erandina on lubatud:

- ♦ selliste idandatud seemnete, sealhulgas idandite, võrsete ja noortaimede tootmine, mis kasvavad üksnes seemnetes olevatest toiduvärsudest, niisutades neid puhtas vees, tingimusel et seemned on mahepõllumajanduslikud. Keelatud on kasvusubstraadi kasutamine, välja arvatud inertse keskkonna kasutamine seemnete niiskena hoidmiseks, kui kõnealuse inertse keskkonna komponendid on kooskõlas mahetootmise nõuetega.
- ♦ siguripeade kasvatamine puhtas vees, tingimusel et taimne paljundusmaterjal on mahepõllumajanduslik. Kasvusubstraadi kasutamine on lubatud üksnes juhul, kui selle komponendid on kooskõlas mahetootmise nõuetega.

Taimede kasvatamine toiteainete lahuses ehk hüdropooniline tootmine on mahetootmises keelatud.

Mida kontrollitakse?

Kontrollitakse taimede kasvukohta.

Arvestuse pidamine: raamatupidamisdokumendid (seemne ostudokumendid, saatedokumendid, arved jm).

Selgitus

Kasvatamisel tohib kasutada üksnes seemnete enda toitainevarusid ja puhast vett ja maheseemet. Seemnete niiskena hoidmiseks kasutatakse mahetootmisesse sobilikku inertset materjali, näiteks kookosmatte jm.

Hüdropooniline tootmine, mis mahetootmises lubatud ei ole, on meetod, mille puhul looduslikult mitte vees kasvavaid taimi (nt tomat, kurk) kasvatatakse toiteainelahuses, kasutades juuri kinni hoidva pinnasena inertset materjali.

7.7 Seenekasvatus

7.7.1 Kasvusubstraat seente kasvatamiseks

Nõude alus: (EL) 2018/848 II lisa I osa punkt 2.1. (EL) 2021/1165 II lisa.

Nõue

Seente kasvatamisel võib kasutada substraate ehk toitekeskkondi, mis koosnevad ainult järgmistest koostisosadest:

- ◆ laudasõnnik ja virts, mis on saadud mahepõllumajanduslikust või ülemineku teisel aastal olevast tootmisüksusest;
- ◆ ainult juhul, kui laudasõnnik ja virts pole mahepõllumajanduslikuna kättesaadavad, võib kasutada tavapõllumajandusest pärit laudasõnnikut ja virtsa, aga mitte rohkem kui 25% substraadi koostisosade kogukaalust (v.a kattematerjal ja lisatud vesi) enne kompostimist;
- ◆ muud mahepõllumajandusest pärinevad tooted;
- ◆ keemiliselt töötlemata turvas;
- ◆ pärast langetamist keemiliselt töötlemata puit;
- ◆ üksnes vajalikul määral määruse 1165 II lisasse kantud mineraalaineid (vt ptk 11.2);
- ◆ vesi;
- ◆ muld.

Mida kontrollitakse?

Hinnatakse visuaalselt substraadi koostise nõuetele vastavust.

Ostudokumendid ja saatedokumendid, arvestuse pidamine seente kasvatamiseks kasutatava kasvusubstraadi jm kohta.

Selgitus

Seeni kasvatatakse lubatud koostisosadest koonevas substraadis, sh peab kasutatav muld olema mahepõllumajandusele ülemineku läbinud maalt. Tavasõnnik ei tohi olla pärit tööstuslikust tootmisest.

Seente kasvatamisel tuleb arvestada ka üldisi mahepõllumajanduse nõudeid (nt taimekaitse jm).

7.8 Taimede või seente korjamine mitteharitavatelt aladelt

7.8.1 Taimede või seente korjamiseks kasutatavate alade kaart ja korjatavate liikide nimekiri

Nõude alus: MtM § 4 lõige 4 punktid 1 ja 2.

Nõue

PTAle esitatakse maakasutuse kaart vähemalt mõõtkavas 1 : 10 000, millele on kantud taimede ja seente korjamiseks kasutatavate alade piirid ja pindalad, samuti alad, millel kavatsetakse alustada taimede või seente korjamist, nende pindalad ja piirid.

PTAle esitatakse nende liikide loetelu, millesse kuuluvaid taimi või seeni kavatsetakse korjata, ja korjamise ligikaudne ajavahemik.

Mida kontrollitakse?

Maakasutuse kaart või katastriüksuste loetelu ja liikide nimekiri.

Selgitus

Kui korjeala on kogu katastriüksus, siis pole kaarti vaja esitada ning piisab, kui esitatakse katastriüksuse numbrid. Kui korjatakse väiksemalt pinnalt, tuleb see kaardile ära märkida.

Kaardid ja nimekirja võib esitada nii paberil kui elektroonselt. Alustajad teevad seda koos tunnustamise taotlusega enne korjamise alustamist, jätkajad koos jätkamisest teavitamisega 15. juuniks. Korjatavate liikide nimekirja saab täiendada, kuid sellest peab PTAd teavitama enne korje algust.

7.8.2 Korjamisviisi mõju

Nõude alus: (EL) 2018/848 II lisa I osa lõige 2.2 punkt b.

Nõue

Tuleb jälgida, et looduslikel aladel, metsades ja põllumajanduspiirkondades kasvavate looduslike taimede ja taimeosade kogumine ei mõjuta looduskeskkonna stabiilsust ega liikide säilimist kogumispiirkonnas.

Kui korjeala jääb kaitsealale, siis peab korjamiseks olema kaitseala valdaja luba.

Mida kontrollitakse?

Korjeala visuaalne kontroll. Kaitseala valdaja luba.

7.8.3 Väetamise ja taimekaitse piirang

Nõude alus: (EL) 2018/848 artiklid 9, 24. (EL) 2018/848 II lisa I osa punkt 2.2. a. (EL) 2021/1165 I ja II lisa.

Nõue

Korjamisele eelnenud 3 aasta vältel ei ole väetamiseks ja taimekaitseks kasutatud mahepõllumajanduses mittelubatud aineid (aineid, mida pole nimetatud määruse 2021/1165 I ja II lisas).

Mida kontrollitakse?

Korjeala visuaalne kontroll. Ala omaniku kinnituskiri selle kohta, et mahepõllumajanduses mittelubatud ained ei kasutata.

Selgitus

RMK aladel (riigimets) mahepõllumajanduses mittelubatud ained ei kasutata, seega RMK aladelt korjet teostades kinnituskirja esitama ei pea. Juhul, kui olukord muutub, siis teavitab RMK PTAd, mille järel PTA teavitab sellest oma kodulehel. Kui tegu pole RMK metsaga, peab olema ala omaniku kinnituskiri, et mittelubatud aineid ei kasutata.

7.8.4 Korjamise korraldamine

Nõude alus: (EL) 2018/848 artikkel 34 lõige 3; artikkel 38 lõige 1; artikkel 39 lõige 1; II lisa I osa punkt 2.2. (EL) 2021/771 artikkel 1.

Nõue

Kui korjeala ei ole ettevõtte enda omandis või RMK ala, peab olema korjeala omaniku luba (leping) korjega tegelemiseks.

Kui korjaja ei ole oma ettevõtte töötaja, peab korjajaga olema sõlmitud leping, kus on kirjas korjajale planeeritud korjealad, korjamiseks ettenähtud ajavahemik ning korjatavad saadused.

Kui korjatud toodangu kokkuvedu ei korraldata oma ettevõtte siseselt, peab vedajaga olema sõlmitud leping. Leping peab tagama korjatud toodangu jälgitavuse.

Korje teostamisel peetakse korjepäevikut, kuhu on märgitud korjeala, korjaja nimi, saadud toodangu liik, kogus ning kuupäev.

Korjatavaid kultuure on võimalik lisada korjenimekirja juhul, kui nende korjeaeg ei ole veel saabunud.

Mida kontrollitakse?

Luba taimede või seente korjamiseks, kui korjeala asub teise omaniku aladel. Lepingud korjajate ja/või vedajatega. Korjeala, kokkuostupunkt. Korjepäevik jm arvestuse pidamise dokumendid. Hinnatakse ka toodete jälgitavust.

Selgitus

Korjeala omaniku luba ja kinnitus, et pole kasutatud mahepõllumajanduses mittelubatud aineid, võivad olla ühes dokumendis. RMK hallatavatel maadel asuvatel aladel luba ja kinnitust pole vaja.

Kirjalikud lepingud korjajatega peavad tagama, et korjatavad saadused pärinevad enne korjet esitatud kaartidele märgitud aladelt. Lepingus peab olema kirjas, milliselt alalt ja millisel ajavahemikul korjaja korjata võib. Korjesaaduste üleandmisel fikseeritakse koht, aeg, saadus, kogus, korjaja (nt Kaarli küla, 20.07.2023, mustikas, 24 kg, korjaja Karin Mustikas).

Kui ettevõtja kasutab teise ettevõtte töötajaid ja/või transporti, siis peab olema sõlmitud leping, et tagada korjatava toodangu jälgitavus.

Juhul, kui ettevõtte vajab korjatud saaduste turustamiseks uuendatud sertifikaati ja maheregistri väljavõtet, siis tuleks PTAl sellest hiljemalt kolm päeva enne korjega alustamist teada anda. Sellisel juhul on PTAl võimalik teha korje ajal kohapealne kontroll ja kanda korjatavad kultuurid maheregistrisse ning väljastada sertifikaat.

7.9 Arvestuse pidamine

Nõude alus: (EL) 2018/848 artikkel 9 lõige 10; artikkel 39 lõige 1; II lisa I osa punktid 1.9.3, 1.10.2, 1.11, 1.12. (EL) 2021/771 Artikkel 1. (EL) 2021/2119 Artikkel 2. MtM § 2 lõiked 1-3; § 4 lõige 2. VeeS § 155 lõiked 1-5.

Nõue

Peetakse arvestust ettevõttesse toodud saaduste ja toodete ning nende kasutamise kohta (eraldi mahe- ja mittemahepõllumajandusliku taimekasvatuse kohta):

- ◆ teave põllumajandustootmise sisendi ostmise kohta: kuupäev, ostetud toote liik ja kogus;
- ◆ teave väetise kasutamise kohta: põld, põllukultuur, toote nimetus, kasutatud kogus ja kasutamise kuupäev(ad);
- ◆ teave taimekaitsevahendi kasutamise kohta: töötlemise põhjus, põld, põllukultuur, toote nimetus, toimeained, kasutatud kogus ja kasutamise kuupäev(ad);
- ◆ teave puhastus- ja desinfitseerimisvahendi kasutuse kohta: toote nimetus, toimeained, kasutamise koht ja kasutamise kuupäev(ad)
- ◆ PTAlt saadud nõusolekud erisuste kohta.

Peetakse arvestust ettevõttes toodetud ja turustatud saaduste ning toodete kohta (eraldi mahe-, üleminekuaja- ja mittemahepõllumajandusliku taimekasvatuse kohta):

- ◆ teave mahepõllumajandusliku või üleminekujärgus saagi koristamise kuupäeva, saagi liigi ning koguse kohta;
- ◆ teave mahepõllumajandusliku või üleminekujärgus saagi turustamise päeva ja saaduse või toote saaja kohta ning selle kohta, kas toode turustati mahepõllumajandusele viitavalt märgistatuna (EE-ÖKO-03) või mitte.

Andmed põllumajandusliku tegevuse kohta kantakse põlluraamatusse:

- ◆ põlluraamat täidetakse ettevõtte iga põllu, sh pärandniitude kohta,
- ◆ sissekanded tehakse hiljemalt 10 kalendripäeva jooksul arvates töö tegemisest või tööde lõpetamisest.

Raamatupidamises tehakse kirjed 3 päeva jooksul toimingute tegemise päevast.

Andmeid ja neid tõendavaid dokumente tuleb säilitada vähemalt 3 aastat (põlluraamat 10 aastat) arvates nende kogumisest.

Arvestust peetakse elektroonselt või paberil.

Mida kontrollitakse?

Arvestuse pidamine: põlluraamat, selle nõuetekohane täitmine; raamatupidamisdokumendid (saatedokumendid, arved jm).

Viiakse läbi toodete jälgitavuse ja massibilansi kontroll.

Selgitus

Arvestuse aluseks olevates dokumentides peab sisalduma toodete (nt väetise, taimekatsevahendi, seemne, koristatud saagi) nimetus ja kogus. Arvestuse pidamise dokumentideks on eelkõige põlluraamat ja raamatupidamisdokumendid.

Põlluraamatu pidamise nõue kehtib kõigile põllumajandustootjatele olenemata sellest, kas tegu on mahe- või tavatootjaga. Põlluraamatusse peavad olema kantud kõik tööd, mis on jooksva aastal põllul tehtud, ka loomade karjatamine. Põlluraamatusse tuleb märkida andmed kasutatud väetiste, seemnete jms kohta ja põllult saadud saagi kogused. Põlluraamatusse kantud andmeid peab säilitama 10 aastat.

Muude õigusaktidega on sätestatud nt raamatupidamisdokumentide säilitamise aeg (7 aastat).

Koos ettevõtte kontrolliga koostavad PTA ametnikud massibilansi ja jälgitavuse arvestused vastavalt tootmise valdkondadele. Massibilansi ja jälgitavuse arvutamiseks kasutatavad PTA ametnikud ühtset andmetabelit.

Massibilansi kontrolli eesmärk on teha kindlaks ettevõtja kasvatatavate kultuuride pinna ja kasutatavate sisendite ning saadud toodangu vaheline koguseline tasakaal ehk toodete koguste usutavus. Andmetabeli täitmiseks võetakse aluseks raamatupidamisdokumendid ja muud dokumendid, mida ettevõtja oma erinevate tegevuste tõendamiseks koostab. Kontrolliks valitakse ettevõttes toodetud toote ja kontrollitav ajavahemik riskipõhiselt. Kontrollitava toote kohta tehakse kindlaks teatud ajavahemikul ettevõttes toodetud toote kogus ja selle liikumine ettevõttes (k.a mahetoodangu müük mittemahetoodanguna).

Jälgitavuse kontrolli eesmärk on teha kindlaks, kas ettevõttesse vastu võetud või ettevõttest välja saadetud tooted on mahepõllumajanduslikud või üleminekuaja tooted. Kontrolli ülesehitus tugineb paljus eelnevale, kuid rõhuasetus on toodangu liikumisel ja selle jälgitavusel (nt millisest ettevõttest toodang kuhu edasi liigub).

7.10 Turustamine

7.10.1 Taimekasvatussaaduste märgistamine

Nõude alus: (EL) 2018/848 artikkel 10 lõige 4; artiklid 30, 32 ja 33; II lisa I osa punktid 1.3, 1.4; IV lisa; V lisa. (EL) 2021/279 artikkel 3. MkoM § 2.

Nõue

Mahetootena saab märgistada (mahemärgistada):

- ◆ taimekasvatussaadusi, mis on kasvatatud üleminekuaja (üldjuhul pikkusega 2 või 3 aastat) läbinud maal;
- ◆ maitse- ja dekoratiivtaimi, mida kasvatatakse mullaga potis ja mida müüakse koos sama potiga lõpptarbijale;
- ◆ ümberistutamiseks mõeldud seemikud või istikud;
- ◆ idandeid ja võrseid, mille tootmiseks on kasutatud ainult seemnete enda toiteaine varusid ja puhast vett.

Märgistatakse sõnaga „ökoloogiline“, „mahe“ või nende tuletiste või lühenditega nagu „mahe-“ ja „öko-“ kas eraldi või kombineerituna.

Mahetoote märgistamisel, sh esitlemisel ja reklaamimisel võib kasutada ka ELi mahelogo (müügipakkendis tootel on ELi logo kohustuslik, vt pkt 7.10.2) ja/või Eesti riiklikku ökomärki.

Mahepõllumajandusele üleminekuajal toodetud taimset päritolu toit ja sööt ning taimne paljundusmaterjal võib olla märgistatud kui „**üleminekuaja toode**“ juhul, kui:

- ◆ enne saagikoristust on üleminekuage kestnud vähemalt 12 kuud;
- ◆ toode sisaldab ainult ühte põllumajandusest pärinevat taimset koostisosa.

Üleminekuaja toode tuleb märgistada PTA koodnumbriga EE-ÖKO-03, kasutada ei tohi ELi mahelogo ega Eesti riiklikku ökomärki.

Mahe- ja üleminekuaja toodete saatedokumentidel/arvetel tuleb kasutada vastavat viidet mahepõllumajandusele ning PTA koodnumbrit EE-ÖKO-03 või PTA nime „Põllumajandus- ja Toiduamet“.

Mida kontrollitakse?

Pakendite ja toodete märgistus, raamatupidamisdokumendid (sh saatedokumendid, arved) mahepõllumajanduse registrist üleminekuajad.

Selgitus

Märgistuse all peetakse silmas tootega seotud sõnu, andmeid, kaubamärke, kujunduselemente või sümboleid, mis asuvad toote pakendil või tootega kaasas käival dokumendil, sedelil, etiketil, sildil või kaelaetiketil või mis viitavad sellele tootele muudes infomaterjalides.

Mahemärgistuse näide 1: teraviljakasvatuseettevõtte alustas 2023. a kevadel üleminekut mahepõllumajandusele. Ettevõttes kasvatatakse nii suvi- kui ka talivilja. Näide on toodud suvinisu ja talirukki kohta.

- ◆ 2023. a toodangut ei saa müüa mingi viitega mahepõllumajandusele.
- ◆ 2024. a koristatud suvinisu ja talirukki saab müüa viitega „mahepõllumajandusele üleminekuaja nisu“ ja „mahepõllumajandusele üleminekuaja rukis“ (enne saagikoristust on üleminekuage kestnud vähemalt 12 kuud). Saatedokumentidel/arvetel on lisaks viitele koodnumber EE-ÖKO-03.
- ◆ 2025. a koristatud talirukist veel mahetoodanguna müüa ei saa, sest vili külvati 2024. a sügisel 2. aasta üleminekuaja maale, mistõttu toodangu staatus on üleminekuaja toodang, mida müüa viitega „mahepõllumajandusele üleminekuaja rukis“. Saatedokumentidel/arvetel on lisaks viitele koodnumber EE-ÖKO-03;
- ◆ 2025. a koristatud suvinisu saab müüa viitega „Mahenisu“ või „Nisu, mahe“. Saatedokumentidel/arvetel on lisaks viitele koodnumber EE-ÖKO-03. Kasutada võib ka EL mahelogo ja/või Eesti riiklikku ökomärki.
- ◆ 2025. a mahemaale külvatud talirukki puhul saab 2026. a koristatud saagi müüa viitega „Maherukis“ või „Rukis, mahe“. Saatedokumentidel/arvetel on lisaks viitele koodnumber EE-ÖKO-03.

Mahemärgistuse näide 2: õunakasvatustalu alustas 2023. a kevadel üleminekut mahepõllumajandusele.

- ◆ 2023. a toodangut ei saa müüa mingi viitega mahepõllumajandusele;
- ◆ 2024. ja 2025. a saab õunu (üleminekuage 3 aastat) müüa viitega „mahepõllumajandusele üleminekuaja õunad“. Saatedokumentidel/arvetel on lisaks viitele koodnumber EE-ÖKO-03.
- ◆ 2026. a koristatud saagi saab müüa viitega „maheõunad“. Saatedokumentidel/arvetel on lisaks viitele koodnumber EE-ÖKO-03. Kasutada võib ka EL mahelogo ja/või Eesti riiklikku ökomärki.

Kui potis kasvanud taimed/võrsed müükase tarbijale koos potiga, saab neid mahemärgistada. Kui selliseid taimi/võrseid ei müüda koos potiga, vaid mahalõigatuna, tuleb need müüa tavatootena.

Kuigi saatedokumentidel/arvetel on lubatud kasutada kas PTA koodnumbrit EE-ÖKO-03 või PTA nime „Põllumajandus- ja Toiduamet“, siis on arusaadavuse huvides soovitatav eelistada EE-ÖKO-03 kasutamist. Saatedokumendile/arvele võib koondumbri märkida nt viitega müüdava toote juurde või ka muusse kohta, kuid viimasel juhul ei tohi samal dokumendil sisalduda mittemahetooteid. Kui on selgelt aru saada, et viide „mahe“ käib kõigi saatedokumendil/arvel olevate toodete kohta, siis ei pea iga toote juurde eraldi sõna „mahe“ märkima.

Tuleb silmas pidada, et põllumajandustootjana maharegistris olev ettevõtte saab mahemärgistatult turustada ainult oma ettevõtte toodangut (ka juhul, kui ühel omanikul on mitu ettevõtet). Kui soovitakse turustada ka teise ettevõtte mahetoodangut, peab PTAlt taotlema eraldi tunnustust mahetoodete käitlemise valdkondades, vt ptk 4.1.

7.10.2 Müügi pakendisse pakendatud mahetoote märgistamine

Nõude alus: (EL) 2018/848 artiklid 32, 33; V lisa.

Nõue

Müügi pakendisse pakendatud (jaepakend) mahetoidu märgistus peab sisaldama:

- ◆ viidet mahepõllumajandusele;
- ◆ Euroopa Liidu mahelogo;
- ◆ ELi mahelogoga samal vaateväljal PTA koodnumbrit EE-ÖKO-03;
- ◆ ELi mahelogoga samal vaateväljal: „EL-i põllumajandus“. Kui tegu on Eestis kasvatatud saadustega, võib kasutada ka tähist „Eesti põllumajandus“;

Lisaks võib märgistada Eesti riikliku mahepõllumajandusele viitava märgiga (ökomärgiga).

ELi mahepõllumajanduse logod koos päritolutähise ja PTA koodnumbriga

EE-ÖKO-03
ELi põllumajandus

EE-ÖKO-03
Eesti põllumajandus

Eesti riikliku mahepõllumajandusele viitava ökomärgi erinevad variandid

Mida kontrollitakse?

Pakendite märgistus, raamatupidamisdokumendid.

Selgitus

Näide: maheõunte müügipakendi mahemärgistus

Õun „Krista“

mahe

EE-ÖKO-03

Eesti põllumajandus

ELi mahelool on kindlad mõõdud: kõrgus peab olema vähemalt 9 mm ja laius vähemalt 13,5 mm; kõrguse ja laiuse suhe peab alati olema 1:1,5. Väga väikeste pakendite puhul võib logo suurust erandkorras vähendada nii, et kõrgus on 6 mm.

Logo etalonvärv on roheline. Logo võib kasutada ka must-valgena, kuid ainult juhul, kui värve ei ole tehniliselt võimalik kasutada (must-valge trüki puhul). Muu värvi kasutamine on võimalik ühevärvitrüki puhul. Täpsemalt kirjeldab logo kasutamist (EL) 2018/848 V lisa, samuti [Euroopa Liidu mahelogo kasutusjuhend](#).

7.10.3 Taimakasvatussaaduste vedu ja märgistamine veol

Nõude alus: (EL) 2018/848 artikkel 23; III lisa punktid 1.-3.

Nõue

Mahepõllumajanduslikke ja üleminekuaja tooteid transporditakse teistele ettevõtjatele ja muudesse üksustesse, sh hulgi- ja jaemüüjatele, ainult asjakohastes pakendites, konteinerites või sõidukites, mis on suletud viisil, et ei ole võimalik asendada sisu teise tootega jälgi jätmata.

Suletud pakend, konteiner või sõiduk on varustatud etiketiga, millele on märgitud:

- ♦ toote omaniku või müüja nimi ja aadress;
- ♦ toote nimetus, millele on lisatud viide mahepõllumajandusele;
- ♦ PTA koodnumber EE-ÖKO-03 või PTA nimi „Põllumajandus- ja Toiduamet“;
- ♦ vajadusel partii tähis vastavalt märgistussüsteemile.

Loetletud andmed võivad olla kantud üksnes saatedokumendile, kui on kindel, et kõnealust dokumenti saab seostada toote pakendi, konteineri või sõidukiga. Saatedokumendile tuleb märkida ka tarnija või vedaja andmed.

Mahepõllumajanduslikku ja üleminekuaja toodet võib avatud pakendites, konteinerites või sõidukites transportida ainult vahetult teisele maheettevõttele ja juhul, kui veetakse ainult mahe või üleminekuaja tooteid. Saatedokumentidel tuleb märkida:

- ♦ toote omaniku või müüja nimi ja aadress,
- ♦ toote nimetus, millele on lisatud viide mahepõllumajandusele,
- ♦ PTA koodnumber EE-ÖKO-03 või PTA nimi „Põllumajandus- ja Toiduamet“;
- ♦ vajadusel partii tähis vastavalt märgistussüsteemile.
- ♦ tarnija või vedaja andmed.

Nii lähetav kui ka vastuvõttev ettevõtja hoiavad selliseid veotoiminguid käsitlevaid dokumente PTA jaoks kättesaadavana.

Sõidukeid ja/või konteinereid, millega on transporditud mittemahepõllumajanduslikke tooteid, kasutatakse mahetoodete või üleminekuaja toodete transpordiks tingimusel, et enne mahe- või üleminekuaja toodete transportimist on kasutatud asjakohaseid puhastusmeetmeid, mille tõhusus on kontrollitud. Need toimingud peab kirjalikult fikseerima.

Mida kontrollitakse?

Kontrollitakse nõuete täitmist, kui kontrolli ajal on toimumas mahesaaduste vedu. Kontrollitakse, kas puhastustoimingud on kirjalikult fikseeritud. Raamatupidamisdokumendid.

Selgitus

Taimekasvatussaaduste vedu oma transpordiga oma ettevõtte piires, nt põllult oma kuivatisse või sööda vedu loomadele ette, ei käi selle punkti alla.

Kui viiakse nt õunu või teravilja mahetootja juurest otse mahetöötleja või mahekokkuostja juurde, siis ei pea pakendid, konteinerid ega veok olema suletud.

Sõidukite all mõeldakse veokeid, millega kaupa transporditakse lahtiselt.

Suletud pakend tähendab nt seda, et kõõgiviljakotid on suletud kleepribaga, mida pole võimalik mitu korda lahti ja kinni kleepida, samuti on nt pappkastid pealt kinni kleepribaga.

Oluline on, et sõiduki või pakendiga oleks seostatav vajaliku infoga saateleht.

Puhastusmeetmed võivad olla nt tolmuimejaga puhastamine, veega pesemine. Puhastusmeetmete tõhusust kontrollitakse visuaalselt – tootja peab olema veendunud, et sõidukis/konteineris ei ole tavatoodangu jääke.

8. Mahepõllumajandusliku loomakasvatuse nõuded

8.1	Tava- ja maheloomakasvatuse eristatavus	55
8.1.1	Loomade, loomakasvatushoonete ja -rajatiste eristatavus	55
8.1.2	Söötade eristatavus ladustamisel	55
8.2	Pidamistingimused – veised, hobused, lambad, kitsed	57
8.2.1	Nõuded hoonetele jm pidamisaladele	57
8.2.2	Loomade lõastamine	58
8.2.3	Tingimused vasikate pidamiseks	58
8.2.4	Miinimumpindalad veiste ja hobuste pidamiseks loomakasvatushoones ja vabaõhualal	59
8.2.5	Miinimumpindalad lammaste ja kitsede pidamiseks loomakasvatushoones ja vabaõhualal	59
8.2.6	Taimtoiduliste loomade pääsemine karjamaale ja vabaõhualale	60
8.2.7	Rändkarjatamine	60
8.3	Pidamistingimused – sead	61
8.3.1	Tingimused sigade pidamiseks loomakasvatushoones ja vabaõhualal	61
8.3.2	Miinimumpindalad sigade pidamiseks loomakasvatushoones ja vabaõhualal	63
8.4	Pidamistingimused – kodulinnud	64
8.4.1	Tingimused munakanade pidamiseks loomakasvatushoones ja vabaõhualal	64
8.4.2	Siseruumide, vabaõhualade ning õrte loomkoormus ja miinimummõõtmised munakanade pidamisel	66
8.4.3	Tingimused liha tootmiseks kasvatatavate lindude pidamiseks loomakasvatushoones ja vabaõhualal	66
8.4.4	Miinimumpindalad kodulindude pidamiseks loomakasvatushoones ja vabaõhualal (v.a munakanad)	69
8.4.5	Kodulindude tapavano	69
8.4.6	Vuttide pidamise nõuded	70
8.5	Pidamistingimused – küülikud	71
8.5.1	Küülikute pidamise nõuded loomakasvatushoones ja vabaõhualadel	71
8.6	Pidamistingimused – hirved	73
8.6.1	Loomapidamishooned, vabaõhualad ja karjamaad	73

8.7	Loomade liikumise arvestus ja loomade toomine ettevõttesse	74
8.7.1	Loomade liikumise arvestus	74
8.7.2	Mittemahe loomade toomine ettevõttesse	75
8.7.3	Mittemahe kodulindude toomine ettevõttesse	76
8.8	Söödad ja söötmine	77
8.8.1	Taimtoiduliste loomade söötmine – veised, hobused, lambad, kitsed, hirved, küülikud	77
8.8.2	Taimtoiduliste loomade toitumine emapiimast – veised, hobused, lambad, kitsed, hirved, küülikud	79
8.8.3	Sigade söötmine	79
8.8.4	Pörsaste söötmine	80
8.8.5	Kodulindude söötmine	80
8.8.6	Mittemahe proteiinsööda kasutamine pörsaste ja noorlindude puhul	81
8.8.7	Kaladest ja muudest veeloomadest saadud söödamaterjalid sigade ja kodulindude söödana	82
8.8.8	Mittemahepõllumajanduslikud vürtsid, maitsetaimed ja melass söödana	82
8.8.9	Mineraalse päritoluga söödad	83
8.8.10	Söödalisandid ja loomasöödas, sh silo valmistamisel kasutatavad abiained	83
8.8.11	Vesi	84
8.8.12	Arvestuse pidamine loomade söötmisel	84
8.9	Haiguste ennetamine ja ravi	85
8.9.1	Allopaatiliste veterinaarravimite kasutamise keeld ennetavas tegevuses	85
8.9.2	Puhastustoimingud hoonetes ja vabaaladel	85
8.9.3	Veterinaarravi ning erand vaktsineerimiste, parasiitidevastase ravi ja kohustuslike haigustõrjeprogrammide puhul	86
8.9.4	Veterinaarravimite hoiustamine	88
8.10	Veterinaarsed toimingud ja loomakasvatuse võtted	88
8.10.1	Kastreerimine	88
8.10.2	Sabakärpimine, hammaste eemaldamine, noka lühendamine, sarvede eemaldamine, nudistamine	89
8.10.3	Loomade paljundamise meetodid	89
8.10.4	Loomade heaolu transpordil	90
8.10.5	Arvestuse pidamine	90
8.11	Turustamine	91
8.11.1	Loomade ja loomakasvatussaaduste märgistamine	91
8.11.2	Loomakasvatussaaduste ja loomade vedu ja märgistamine veol	92

8.1 Tava- ja maheloomakasvatuse eristatavus

8.1.1 Loomade, loomakasvatushoonete ja -rajatiste eristatavus

Nõude alus: (EL) 2018/848 artikkel 9 lõiked 2, 7 a, 9, 10.

Nõue

Ettevõtte võib jagada selgelt ja tõhusalt eraldatud mahepõllumajanduslikeks, üleminekuaja ja mitte-mahepõllumajanduslikeks tootmisüksusteks, kui mittemahe tootmisüksustes on loomade puhul tegemist eri liiki loomadega.

Eri liiki loomade nõuet ei kohaldata teadus- ja hariduskeskuste puhul.

Mida kontrollitakse?

Ettevõttes peetavad loomad, nende vastavus põllumajandusloomade registri väljavõttele.

Loomakasvatushoonete ja rajatiste, sh ladustamiseks kasutatavate hoonete ja rajatiste visuaalne kontroll.

Hoonete ja rajatiste plaanid või joonised ja nendel näidatud loomaliikide paiknemine.

Selgitus

Ettevõttes võib pidada loomi nii mahepõllumajanduslikult kui ka mittemahepõllumajanduslikult tingimusel, et need loomad on eri liigist. Näiteks kui ettevõttes peetakse mahedalt lihatõugu veiseid, siis tuleb mahedalt pidada ka piimatõugu veiseid, kuid nt kanad võivad olla tavatootmises.

Kui ühes ja samas loomakasvatushoones peetakse nii mahe- kui ka tavaloomi, tagatakse hoones kindel eristatavus vaheseinaga, sööda- ja sönnikukäigud peavad olema eraldi kasutusega.

Silohoidlad, heinaküünid ning muud hooned ja rajatised peavad olema tava-, mahe- ja ülemineku-sööda jaoks eraldi kasutusega või peavad nendesse ladustatud erineva staatusega tooted olema ajas või ruumis selgelt eristatud.

Mahe- ja tavaloomade sönnikut võib koos hoida, kui tavaloomakasvatuse puhul pole tegu tööstusliku tootmisega (tööstuslik tootmine vt ptk 11.2).

„Tootmisüksuse ja tegevuste kirjelduse“ dokumendis peab olema kirjeldus oma ettevõtte hoonete ja rajatiste kasutamise kohta. Tunnustatavad ettevõtted **esitavad PTAle** selle kirjelduse koos tunnustamise taotlusega, jätkavad tootjad peavad seda ajakohastama ja esitavad selle PTAle kontrolli käigus.

8.1.2 Söötade eristatavus ladustamisel

Nõude alus: (EL) 2018/848 artikkel 9 lõige 10; artikkel 34 lõige 3; III lisa punktid 7.1., 7.4.

Nõue

Kui ettevõtte hooneid ja rajatise kasutatakse nii mahe- kui ka mittemahe sööda ladustamiseks, siis tuleb sellest **PTAd teavitada**.

Kui ladustamiseks kasutatakse teise ettevõtte (nii mahe- kui ka mittemaheettevõtte) hooneid ja rajatise, siis tuleb sellest **PTAd teavitada**.

Mahepõllumajanduslikud ja üleminekuaja tooted peavad olema igal ajal selgelt identifitseeritavad.

Mahepõllumajanduslikult peetavate loomade söödad peavad olema ajaliselt või ruumiliselt eristatavad ettevõtte osast, kus ei tegelda mahetootmisega.

Enne mahe või üleminekuaja sööda ladustamist kohas, kus enne on ladustatud mittemahetoodangut, kasutatakse kohaseid tõhusaid puhastusmeetmeid. Puhastustoimingud peavad olema kirjalikult fikseeritud.

Mida kontrollitakse?

Söötade ladustamise visuaalne kontroll. Tava- ja mahesöödaladustamisel ühes hoones kontrollitakse partiide eristatavust (kirjalikult tahvilil vm) ja kas puhastustoimingud on kirjalikult fikseeritud.

Põlluraamat, raamatupidamisdokumendid.

Selgitus

Näide: Ettevõttes peetakse mahelambaid ja tavapiimakarja ning ladustatakse maheteravilja ja tavateravilja, siis vilja ladustamisel ühes hoones peavad viljapartiid olema segunemise vältimiseks üksteisest piisavas kauguses või piisava füüsilise eraldatusega koos hästi nähtava kirjaliku viitega, millise viljaga on tegemist: nt on paigutatud sildid: „mahevili“ ja „tavavili“.

NB! Mahepõllumajanduslikust söödast peab eraldi ladustama ka üleminekuperioodi sööta.

„Tootmisüksuse ja tegevuste kirjelduse“ dokumendis peab olema kirjeldus oma ettevõtte hoonete kasutamise kohta. Tunnustatavad ettevõtted esitavad selle kirjelduse PTAle koos tunnustamise taotlusega, jätkavad tootjad peavad seda ajakohastama ja esitama PTAle kontrolli käigus.

Alltöövõtust (nii ise ladustamisteenuse osutamisest kui ka ladustamisteenuse kasutamisest) tuleb **PTAd teavitada** taotlusega „Ettevõtte tunnustamise taotlemine või jätkamine“ ning kui selles osas toimuvad muudatused, tuleb **PTAd teavitada** vormiga „Kliendi teavitus“.

Kui ladustatud on tavasööta, on väga oluline enne mahesööda ladustamist ruumide puhastamine ja puhastustoimingute fikseerimine, mille vormi võib ise valida.

Ladustusteenuse osutajaga (alltöövõtjaga) on soovitatav sõlmida kirjalik leping, kus on sätestatud teenuse sisu ning kinnitatud, et teenuse osutaja täidab mahetootja toodangu käitlemisel mahepõllumajandusest tulenevaid nõudeid (tagab puhastamise enne ladustusteenuse osutamist, tagab segunemise vältimise) ja võimaldab kontrollida oma ettevõtte seda osa, mis puudutab mahetootja toodangut.

Kui kirjalikku lepingut pole, vastutab mahenõuete täitmise eest ainult teenust kasutav mahetootja, kes ühtlasi peab tagama, et PTA ametnikul on võimalik teenuse osutamist kontrollida.

Üldine vastutus mahetoodangu nõuetekohasuse eest lasub kokkuvõttes alati mahetootjal.

8.2 Pidamistingimused – veised, hobused, lambad, kitsed

8.2.1 Nõuded hoonetele jm pidamisaladele

Nõude alus: (EL) 2018/848 II lisa II osa punktid 1.6.1-1.6.3, 1.6.10, 1.7.7, 1.9.1.2 a, b. (EL) 2020/464 I lisa I osa artikkel 3. (EL) 2021/1165 II lisa.

Nõue

Nõuded loomapidamishoonele:

- ◆ hoone soojustus, küte ja ventilatsioon tagavad, et õhuringlus, tolmusisaldus, temperatuur, suhteline õhuniiskus ja gaasisisaldus püsivad tasemel, mis tagab loomade heaolu;
- ◆ hoones on piisav loomulik õhuvahetus ja piisavalt päevavalgust;
- ◆ hoone loomkoormus tagab loomade mugavuse, üldise heaolu ja liigiomaste vajaduste rahuldamise, mis eelkõige sõltuvad loomaliigist ja -tõust ning loomade vanusest. Arvestada tuleb ka loomade käitumistavasid, mis sõltuvad eelkõige loomarühma suurusest ja loomade soost. Optimaalse loomkoormusega tuleb tagada loomade üldine heaolu, jättes neile piisavalt ruumi vabalt seista, liikuda, kergesti lamama heita, end ümber pöörata, puhastada, võtta kõiki loomupäraseid asendeid ja teha kõiki loomulikke liigutusi;
- ◆ restpõrandaga loomapidamishoones on vähemalt 50% ettenähtud minimaalsest põrandapinnast sileda konstruktsiooniga, st mitte restpõrandaga;
- ◆ hoone põrand on sile, kuid mitte libe;
- ◆ hoones on loomale mugav, puhas ja kuiv lebamis- või puhkekoht, mis on piisavalt suur ja sileda konstruktsiooniga, mitte restpõrandaga;
- ◆ lebamiskohas peab olema piisavalt kuiva allapanu, mis koosneb põhust või muust sobivast looduslikust materjalist. Allapanu võib parendada või rikastada mineraalainetega, mida on lubatud kasutada mahetootmises väetisena või mullaomaduste parandajana.

Muud nõuded:

- ◆ loomade kasvatamine aedikutes, millel on väga märg või soine pinnas, on keelatud.
- ◆ loomade pidamine laudas ei ole kohustuslik sellistes piirkondades, kus ilmastikutingimused või maldavad loomi väljas pidada. Sellistel juhtudel peab loomadel olema kehvade ilmastikutingimuste korral võimalik minna varjualusesse või varjulisse kohta.
- ◆ igasuguse kannatuse, valu ja stressi tekitamist välditakse ja viiakse miinimumini looma kogu eluea jooksul, sealhulgas tapmise ajal.

Mida kontrollitakse?

Loomapidamishoonete olukorra visuaalne kontroll. Vajadusel tehakse mõõtmised.

Kontrollitakse allapanu olemasolu.

Kui hooneid ei ole, kontrollitakse loomade heaolu: milline on pinnas, kas on olemas varjumisvõimalused.

Selgitus

Allapanuna on lubatud kasutada tavaettevõttest pärit põhku, samuti on lubatud kasutada turvast.

Ka Eestis võib loomi aasta ringi väljas pidada. [Loomakaitseseaduse](#) §3 lõige 2 punkt 3 sätestab: loomapidaja peab loomale võimaldama vastavalt looma liigile ja eale sobiva mikrokliima ja ruumi või ehitise, mis rahuldab liigile iseloomulikke liikumisvajadust. St, et loomad vajavad kindlasti varjumisvõimalust, et olla kaitstud halbade ilmastikutingimuste eest.

Allapanu parendamiseks või rikastamiseks lubatud väetisi ja mullaomaduste parandajaid vt ptk 11.2. Tuleb jälgida, et loomade pidamisala ei muutuks liiga poriseks, kus loomadel on raske liikuda.

8.2.2 Loomade lõastamine

Nõude alus: (EL)2018/848 II lisa II osa punkt 1.7.5.

Nõue

Loomade lõastamine või teistest eraldamine on keelatud, välja arvatud üksikute loomade puhul piiratud ajavahemikuks, kui see on põhjendatud veterinaarloomatutlustega.

Loomade teistest eraldamist võib lubada piiratud ajavahemikuks vaid siis, kui töötajad võivad ohtu sattuda, või loomade heaolu nimel.

Erand: Veiseid võib pidada lõas väikeettevõttes, kus on kuni 50 veist (välja arvatud noorloomad), ning veiseid pole võimalik hoida nende käitumuslike vajadustega sobivates rühmades. Tingimuseks on, et loomad pääsevad karjatamisperioodil karjamaale ning muul ajal vähemalt 2 korda nädalas vabaõhualadele. Vabaõhualadele pääsemise ajad peavad olema kirjalikult fikseeritud. Vajalik on **PTA nõusolek**.

Mida kontrollitakse?

Kontrollitakse, kas nõusolek on küsitud.

Vaadatakse, kas loomad pääsevad karjamaale või vabaõhualale, kas vabaõhualal on piisavalt ruumi looma kohta. Kas vabaõhualadele pääsemise ajad on kirjalikult fikseeritud.

Selgitus

Noorloomadeks loetakse veiste puhul vasikad ja üle 6 kuu vanuseid veised, kes ei ole veel poeginud või keda ei kasutata tõupullina.

Nõusoleku taotluses peab olema põhjalik selgitus, miks soovitakse veiseid lõas pidada. Struktuurilised tingimused mille korral antakse lõaspidamiseks luba: kui laut on ehitatud ainult lõaspidamiseks ja puudub võimalus ümber ehitada vabapidamislaudaks.

Lõaspidamisel veistele peab igal juhul, ka talveperioodil võimaldama vähemalt 2 korda nädalas pääsu vabaõhualale.

8.2.3 Tingimused vasikate pidamiseks

Nõude alus: (EL) 2018/848 II lisa II osa punktid 1.9.1.2 c, d.

Nõue

Vasikaks loetakse alla 6 kuu vanust veist.

Üle 1 nädala vanuseid vasikaid on keelatud pidada eraldi latrites, välja arvatud üksikuid loomi piiratud aja jooksul, kui see on põhjendatud veterinaarloomatutlustega.

Üksiku vasika eraldamisel veterinaarraviks peab tema pidamiskohal olema põhuga kaetud sile põrand. Vasikal peab olema võimalik hõlpsasti ümber pöörata ja täies pikkuses maha heita.

Vasikaid ei tohi pidada lõas.

Mida kontrollitakse?

Võrreldakse loomade sünniaegu ja pidamist latrites või gruppides. Kontrollitakse ka vastavust üldistele vasikate pidamise nõuetele, mis kehtivad nii tava- kui ka mahetootmises.

Selgitus

Vasikate pidamistingimusi reguleerib [Põllumajandusministri määrus nr 78, 23.10.2002](#). Need nõuded kehtivad nii mahe- kui ka tavatootmises. Nt peab vasika üksiksulu laius olema vähemalt võrdne vasika turjakõrgusega ja pikkus vähemalt võrdne 1,1 kordse vasika pikkusega mõõdetuna nina tipust sabajuureni.

8.2.4 Miinimumpindalad veiste ja hobuste pidamiseks loomakasvatushoones ja vabaõhualal

Nõude alus: (EL) 2020/464 artikkel 3; I lisa I osa.

Nõue	Eluskaal	Siseruumi pind (loomade kasutuses olev netopindala) looma kohta	Vabaõhualal (vabajalutusala, v.a karjamaa)
Aretus- ja nuumveis, hobune (sh vasikas ja varss)	kuni 100 kg	1,5 m ²	1,1 m ²
	kuni 200 kg	2,5 m ²	1,9 m ²
	kuni 350 kg	4,0 m ²	3,0 m ²
	üle 350 kg	5,0 m ² ning min 1 m ² 100 kg kohta	3,7 m ² ning min 0,75 m ² 100 kg kohta
Lüpsilehmad		6,0 m ²	4,5 m ²
Sugupullid		10 m ²	30 m ²

Mida kontrollitakse?

Arvutatakse loomkoormus loomade arvu ja loomapidamishoone projektist või jooniselt saadud pinna alusel. Vajadusel tehakse mõõtmised.

8.2.5 Miinimumpindalad lammaste ja kitsede pidamiseks loomakasvatushoones ja vabaõhualal

Nõude alus: (EL) 2020/464 artikkel 3; I lisa I osa.

Nõue		Siseruumi pind (loomade kasutuses olev netopindala) looma kohta	Vabaõhualal (vabajalutusala, v.a karjamaa) pind looma kohta
	Lammas ja kits	1,5 m ²	2,5 m ²
	Lamba- ja kitsetall	0,35 m ²	0,5 m ²

Mida kontrollitakse?

Arvutatakse loomkoormus loomade arvu ja loomapidamishoone projektist või jooniselt saadud pinna alusel. Vajadusel tehakse mõõtmised.

8.2.6 Taimtoiduliste loomade pääsemine karjamaale ja vabaõhualale

Nõude alus: (EL) 2018/848 II lisa II osa punktid 1.4.1 e, 1.6.5, 1.7.3, 1.7.4, 1.9.1.1 b, c, d. MtM § 12.

Nõue

Taimtoidulised loomad peavad pääsema karjamaale rohtu sööma alati, kui tingimused seda võimaldavad.

Kasvatusüsteemid peavad põhinema karjamaade maksimaalsel kasutamisel vastavalt nende ligipääsetavusele eri aastaaegadel.

Loomadele võimaldatakse pidev juurdepääs vabaõhualale, kus nad saavad liikuda, eelistatult rohumaaale, kui ilm ja aastaaeg ning maapinna seisukord seda lubavad ning kui EL õigusaktide alusel ei ole kehtestatud inimeste ja loomade tervise kaitsega seotud piiranguid ega kohustusi.

Vabaõhualad ja karjamaad tuleb tarastada või piiritleda nii, et loom ei pääseks mittemahemaale.

Vabaõhualad võivad olla osaliselt kaetud.

Kui loomad pääsevad karjamaale karjatamisajal ja talvine laudasüsteem võimaldab loomadele piisavalt liikumisvabadust, ei pea üldjuhul loomi talvekuudel vabaõhualadele laskma.

Üle 1 aasta vanused pullid peavad pääsema karjamaale või vabaõhualale.

Karja suurust piiratakse eesmärgiga minimeerida karjamaade paljakssöömist, mulla kinnitrappimist, erosiooni ja loomade või nende sõnniku põhjustatud reostust.

Mida kontrollitakse?

Karjamaade ja vabaõhualade visuaalne kontroll.

Selgitus

Piisavalt liikumisvabadust võimaldav talvine laudasüsteem tähendab, et hoones on olemas looma kohta ettenähtud pind + jalutusala pind. Pindala hulka ei arvestata söödakäiku, söödaküna või sõime. Nt lüpsilehmadel peaks sellisel juhul olema vabapidamisega laudas vähemalt 10,5 m² (6 + 4,5) pinda looma kohta.

Üle 1 aastased pullid peavad vegetatsiooniperioodil pääsema vähemalt vabaõhualale.

Karja suurust piiratakse, et loomade arv ei oleks kasutatava karjamaa kohta liiga suur, mis võiks põhjustada ülekarjatamist.

8.2.7 Rändkarjatamine

Nõude alus: (EL) 2018/848 II lisa II osa punktid 1.4.2.2.2, 1.4.4. MtM §8 lg 1.

Nõue

Loomi on lubatud rändkarjatada poollooduslikul alal looduskaitseaduse tähenduses, laiul, väikesaarel ja muul sellesarnasel alal, kus viimase 3 aasta jooksul ei ole kasutatud mahetootmises mittelubatud toodet või ainet. Nimetatud aladel karjatamise ajal kasutatud sööta käsitatakse mahesöödana.

Rändkarjatamise ajal võivad maheloomad, kui neid aetakse ühelt karjatamisalalt teisele, toituda mittemahe maal. Selle aja jooksul hoitakse maheloomi muudest loomadest eraldi. Toitumine mittemahe söödast (hein ja muud taimed, mida loomad söövad) on lubatud:

- ♦ maksimaalselt 35 päeva jooksul, sh loomade viimise ja tagasi toomise aeg, või

- ♦ maksimaalselt 10% ulatuses kogu aasta söödaratsioonist, mis arvutatakse põllumajandusest pärinevas söödas sisalduva kuivaine osakaaluna.

Rändkarjatamise ajad peavad olema registreeritud ning olemas rändkarjatamisel kasutatavate alade kaardid.

Mida kontrollitakse?

Rändkarjatavate alade visuaalne kontroll. Pisteliselt kontrollitakse seal karjatavate loomade kõrvanumbreid ja võrreldakse ettevõttes olevate loomade numbritega.

Kontrollitakse e-PRIAst, kas on registreeritud loomade rändkarjatamise tegevuskohad ja ajad.

Selgitus

Rändkarjatamisena käsitletakse poollooduslikel aladel ehk pärandniitudel ja muudel sellesarnastel aladel (laiud, teatud pargialad jms) karjatamist, kui need alad pole mahepõllumajanduse registris.

Et sellistel aladel pestitsiide ja väetisi ei ole kasutatud, siis käsitletakse rändkarjatatavatelt aladelt saadud sööta mahesöödana ja selle üle eraldi arvestust ei pea pidama. Nii saavad loomad olla selistel aladel kogu karjatamishooaja.

8.3 Pdamistingimused – sead

8.3.1 Tingimused sigade pidamiseks loomakasvatushoones ja vabaõhualal

Nõude alus: (EL) 2018/848 II lisa II osa punktid 1.6.1-1.6.3, 1.6.8, 1.6.10; 1.7.7, 1.9.3.2. (EL) 2020/464 artiklid 11, 12. (EL) 2021/1165 II lisa.

Nõue

Nõuded loomapidamishoonele:

- ♦ hoone soojustus, küte ja ventilatsioon tagavad, et õhuringlus, tolmusisaldus, temperatuur, suhteline õhuniiskus ja gaasisisaldus püsivad tasemel, mis tagab loomade heaolu;
- ♦ hoones on piisav loomulik õhuvahetus ning piisavalt päevavalgust;
- ♦ hoone loomkoormus tagab loomade mugavuse, üldise heaolu ja liigiomaste vajaduste rahuldamise, mis eelkõige sõltuvad loomaliigist ja -tõust ning loomade vanusest. Arvestada tuleb ka loomade käitumistavasid, mis sõltuvad eelkõige loomarühma suurusest ja loomade soost. Optimaalse loomkoormusega tuleb tagada loomade üldine heaolu, jättes neile piisavalt ruumi vabalt seista, liikuda, kergesti lamama heita, end ümber pöörata, puhastada, võtta kõiki loomupäraseid asendeid ja teha kõiki loomulikke liigutusi;
- ♦ restpõrandaga hoones on vähemalt 50% ettenähtud minimaalsest põrandapinnast sileda konstruktsiooniga, st mitte restpõrandaga;
- ♦ hoone põrand on sile, kuid mitte libe;
- ♦ hoones on loomale mugav, puhas ja kuiv lebamis- või puhkekoht, mis on piisavalt suur ja sileda konstruktsiooniga, mitte restpõrandaga;
- ♦ lebamiskohas peab olema kuiv allapanu, mis koosneb põhust või muust sobivast looduslikust materjalist. Allapanu võib parendada või rikastada mineraalainetega, mida on lubatud kasutada mahepõllumajanduslikus tootmises väetisena või mullaomaduste parandajana;
- ♦ põhust või muust sobivast materjalist allapanu peab alati olema piisavalt palju, mis tagab, et kõik aedikus olevad sead saaksid sellel ühekorraga lamada kõige rohkem ruumi võtval viisil.

Loomade kasvatamine aedikutes, millel on väga märg või soine pinnas, on keelatud.

Nõuded vabaõhualadele:

- ♦ vähemalt pool vabajalutusala miinimumpindalast peab olema sileda konstruktsiooniga, st mitte rest- või võrkpõrandaga.
- ♦ vabaõhualad peavad olema sigade jaoks atraktiivsed, võimaluse korral eelistatakse põlde, kus on puud või metsad.
- ♦ vabaõhualadel peavad olema väliskliima, juurdepääs varjualustele ja vahenditele sigade kehatemperatuuri reguleerimiseks.

Muud nõuded:

- ♦ sead saavad jalutuskohdades püherdada ja tuhnida, tuhnimiseks võib kasutada mitmesuguseid substraate;
- ♦ emiseid tuleb kasvatada rühmades, välja arvatud tiinuse lõppjärgus ja imetamise ajal, mille jooksul emis peab saama oma sulus vabalt liikuda ja tema liikumisvabadust võib piirata ainult lühikeseks ajaks;
- ♦ paar päeva enne oodatavat poegimist tuleb emised varustada piisava koguse põhu või muu sobiva loodusliku materjaliga, et nad saaksid pesa ehitada;
- ♦ lubatud ei ole puuride, kastide ega ülestikku asetatud sulgude kasutamine;
- ♦ põrsastel on võimalus minna emise eest peitu;
- ♦ igasuguse kannatuse, valu ja stressi tekitamist välditakse ja viiakse miinimumini looma kogu eluea jooksul, sealhulgas tapmise ajal.

Mida kontrollitakse?

Loomapidamishoonete olukorra visuaalne kontroll, allapanu olemasolu.

Emiste rühmades pidamise visuaalne kontroll.

Vastavus üldistele seakasvatuse nõuetele, mis kehtivad nii tava- kui ka mahetootmises.

Selgitus

Substraatidena võib jalutuskohdades kasutada nt turvast, mulda, liiva.

Allapanuna on lubatud kasutada mittemahe ettevõttest pärit põhku, samuti on lubatud kasutada turvast.

Allapanu parendamiseks või rikastamiseks lubatud väetised või mullaomaduste parandajad vt ptk 11.2.

Sigade pidamistingimuste nõudeid, mis kehtivad nii mahe- kui ka mittemahe seakasvatustes vt [Põllumajandusministri määrus nr 80](#), 03.12.2002.

NB! Seoses sigade Aafrika katku (SAK) puhangutega rakenduvad täiendavad bioohutusnõuded kõigile seakasvatustevõtetele ja sigu pidavatele majapidamistele. Kõik seakasvatajad on kohustatud enda poolt rakendatavate bioohutusmeetmete ja abinõude kohta koostama kirjaliku bioohutuskava.

Seoses sigade Aafrika katkuga kehtib sigade väljaspidamise keeld. Kuni keelu lõppemiseni on võimalik mahesigu pidada ilma neid vabaõhualale laskmata. Kui keeld lõppeb, siis peavad sead pääsema vabaõhualadele ja kehtivad vabaõhualadele kehtestatud nõuded.

Seakasvatustevõtetele kehtivad bioturvameetmed on kirjeldatud maaeluministri määruses nr 27, 19.05.2022 „[Sigade Aafrika katku ennetamise ja tõrje täpsemad meetmed](#)”. Selle kohaselt tuleb nt allapanuks kasutada üksnes materjali, mida on 90 päeva jooksul enne kasutamist hoiustatud nii, et on välistatud muude loomade ja võimalikku viirust edasikandvate isikute juurdepääs sellele.

Arvestades asjaolu, et SAKi puhangute oht Eestis on jätkuvalt väga kõrge, siis peaks ettevõtte bioohutuskava üheks osaks olema ka tegutsemiskava juhiks, kui taud peaks puhkema.

8.3.2 Miinimumpindalad sigade pidamiseks loomakasvatushoones ja vabaõhualal

Nõude alus: (EL) 2020/464 artikkel 10; I lisa III osa.

Nõue		Looma eluskaal	Siseruumi pind (loomade kasutuses olev netopindala) looma kohta	Vabaõhuala pind looma kohta
	Poegivad emised koos põrsastega kuni võõrutamiseni		7,5 m ² emise kohta	2,5 m ² emise kohta
	Aretussead – emised, mitteimetavad tiined emised		2,5 m ²	1,9 m ²
	Aretussead – kuldid		6 m ² Kui sulge kasutatakse paaritamiseks: 10 m ²	8,0 m ²
	Nuumsead, võõrdepõrsad, kesikud, nooremised, noorkuldid	Mitte üle 35 kg	0,6 m ²	0,4 m ²
		Üle 35, kuid mitte üle 50 kg	0,8 m ²	0,6 m ²
		Üle 50, kuid mitte üle 85 kg	1,1 m ²	0,8 m ²
		Üle 85, kuid mitte üle 110 kg	1,3 m ²	1,0 m ²
		Üle 110 kg	1,5 m ²	1,2 m ²

Mida kontrollitakse?

Arvutatakse loomkoormus loomade arvu ja loomapidamishoone projektist või jooniselt saadud pinna alusel. Vajadusel tehakse mõõtmised.

Selgitus

Siseruumi pinna hulka arvestatakse netopindala, mida sead saavad kasutada, sealhulgas künad, aga välja arvatud sööturid, kuhu sead ei saa maha heita.

8.4 Pidamistingimused – kodulinnud

8.4.1 Tingimused munakanade pidamiseks loomakasvatushoones ja vabaõhualal

Nõude alus: (EL) 2018/848 II lisa II osa punktid 1.6.8, 1.7.7, 1.9.4.1 a, 1.9.4.4. (EL) 2020/464 artiklid 14-16, 26; I lisa IV osa.

Nõue

Lindla:

- ◆ lubatud ei ole puuride, kastide ega ülestikku asetatud sulgude kasutamine;
- ◆ vähemalt 1/3 põrandapinnast peab olema sile, st mitte rest- või võrkpõrand, ning kaetud põhust, puulaastudest, liivast või turbast allapanuga;
- ◆ piisavalt suurt osa kanadele mõeldud põrandapinnast peab saama kasutada lindude väljaheidete kogumiseks;
- ◆ lindudele peavad olema tagatud õrred; õrre min pikkus on 18 cm linnu kohta;
- ◆ öine pidev puhkeaeg, mil kunstlikku valgustust ei kasutata, kestab vähemalt 8 tundi. Kuni 16-tunnise valge aja tagamiseks võib päevavalgusele lisaks kasutada kunstlikku valgustust;
- ◆ ühes lindla seksioonis on kuni 3000 munakana või kuni 10 000 noorkana;
- ◆ igasuguse kannatuse, valu ja stressi tekitamist välditakse ja viiakse miinimumini looma kogu eluea jooksul, sealhulgas tapmise ajal.

Lindlad tuleb ehitada viisil, mis võimaldab kõigil lindudel kergesti juurde pääseda **vabaõhualadele**:

- ◆ lindla välispiiril peavad olema sisse- ja väljapääsuavad, mis võimaldavad otsest juurdepääsu vabaõhualadele;
- ◆ iga sisse- ja väljapääsuava peab olema lindudele sobiva suurusega ning lindudel peab olema neile takistusteta juurdepääs;
- ◆ kui sisse- ja väljapääsuavad asuvad kõrgemal, tuleb paigaldada kaldtee;
- ◆ sisse- ja väljapääsuavade kogupikkus peab olema vähemalt 4 m lindla siseruumi kasutatava ala miinimumpindala 100 m² kohta.

Verandadega lindlad:

- ◆ nii siseruumist verandani kui ka verandast vabaõhualani ulatuval välispiiril peavad olema sisse- ja väljapääsuavad, mis võimaldavad hõlpsat juurdepääsu verandale või vabaõhualale;
- ◆ siseruumist verandale viivate sisse- ja väljapääsuavade kogupikkus peab olema vähemalt 2 m lindla siseruumi miinimumpindala kasutatava ala 100 m² kohta;
- ◆ verandalt vabaõhualani viivate sisse- ja väljapääsuavade kogupikkus peab olema vähemalt 4 m lindla siseruumi kasutatava ala miinimumpindala 100 m² kohta;
- ◆ siseruumide ja vabaõhualade loomkoormuse ja miinimumpindala arvutamisel ei võeta arvesse veranda kasutatavat ala. Samas võib kodulindudele mõeldud hoone täiendavat katusega vabajalutusala osa, mis on soojustatud selliselt, et selles ei ole väliskliima, võtta arvesse siseruumide loomkoormuse ja miinimumpindala arvutamisel, kui see on täielikult ligipääsetav 24 tundi ööpäevas.

Mitmekorruseliste süsteemidega lindlad:

- ◆ mitmekorruselisi süsteeme võib kasutada ainult liigi *Gallus gallus* (kana) aretuskarja lindude, munakanade, tulevaste munatootmise noorkanade, tulevaste aretuslindude noorkanade ja noorkukkede puhul;
- ◆ mitmekorruselistes süsteemides ei tohi olla üle 3 korruse kasutatavat ala, esimene korrus kaasa arvatud (*Nõue hakkab olemasolevate hoonete puhul kehtima 01.01.2030*);
- ◆ tõstetud korrused peavad olema ehitatud nii, et sõnnik ei langeks madalamal asuvatele lindudele, ning olema varustatud tõhusa sõnnikueemaldussüsteemiga (*Nõue hakkab olemasolevate hoonete puhul kehtima 01.01.2030*);

- ◆ kõik korrused peavad võimaldama linde hõlpsalt kontrollida;
- ◆ kõik linnud peavad saama vabalt ja lihtsalt liikuda eritasanditele või vahealadele;
- ◆ mitmekorruselised süsteemid peavad olema ehitatud nii, et kõigil lindudel oleks hõlbus ja võrdne juurdepääs vabaõhualadele.

Liikuvaid linnulaid võib kasutada tingimusel, et neid liigutatakse tootmistsükli jooksul korrapäraselt, et tagada taimestiku kättesaadavus lindudele ja vähemalt iga kodulinnupartii vahel.

Vabaõhuala:

- ◆ munakanadel on päevasel ajal olemas pidev pääs vabaõhualale alates võimalikult varasest east, kui füsioloogilised ja füüsilised tingimused seda lubavad, välja arvatud juhul, kui EL õigusaktide alusel on kehtestatud ajutised piirangud;
- ◆ munakanad peavad pääsema vabaõhualale vähemalt 1/3 oma elueast, välja arvatud juhul, kui ELi õigusaktide alusel on kehtestatud ajutised piirangud;
- ◆ kui ELi õigusaktide alusel kehtestatud piirangute või kohustuste tõttu hoitakse munakanu siseruumides, peab neil olema alaline juurdepääs piisavas koguses koresöödale ja sobivale materjalile, et rahuldada nende etoloogilisi vajadusi. (Etoloogilised vajadused on lindude käitumuslikud vajadused. Kanad peavad saama siblida, istuda õrrel, võtta liivavanni ja muneda pesasse.)

Vabaõhualade omadused:

- ◆ vabaõhualad peavad olema lindudele atraktiivsed ja kõigile lindudele täielikult juurdepääsetavad;
- ◆ mitme karja pidamiseks eraldi seksioonideks jaotatud lindlate puhul eraldatakse igale seksioonile vastavad vabaõhualad eesmärgiga tagada, et kokkupuude teiste karjadega oleks piiratud ja eri karjadest pärit linnud ei saaks seguneda;
- ◆ vabaõhualad peavad olema kaetud peamiselt taimkattega, mis koosneb mitmesugustest taimedest;
- ◆ kodulindude vabaõhualad peavad võimaldama lindudel kergesti pääseda piisava arvu joogikohade juurde;
- ◆ vabaõhualadel peab olema lindude jaoks piisav arv kaitsvaid rajatisi, varjualuseid, põõsaid või puid, mis asuvad kogu vabaõhualal eesmärgiga tagada, et linnud kasutavad kogu vabaõhuala tasakaalustatult;
- ◆ vabaõhuala taimestikku tuleb korrapäraselt hooldada, et vähendada toitainete ülekülluse tekkimise ohtu;
- ◆ vabaõhuala ei tohi ulatuda üle 150 m raadiuse lindla lähimast sisse- või väljapääsuluugist (*Nõue hakkab olemasolevate hoonete puhul kehtima 01.01.2030*). Kuni 350 m raadius hoone lähimast sisse- või väljapääsuluugist on siiski lubatud, kui kogu vabaõhualal on ühtlaste vahemaade järel piisav arv varjualuseid kaitseks karmi ilmastiku ja kiskjate eest (1 ha kohta vähemalt 4 varjualust).

Mida kontrollitakse?

Pidamistingimuste visuaalne kontroll, vajadusel loomapidamishoonete projekti või mõõtkavas tehtud joonise alusel. Vajadusel tehakse mõõtmised.

Vabaõhuala taimkatte seisundi visuaalne kontroll.

Selgitus

Vabaõhualadele lastakse linde ainult sobivate ilmastikutingimuste korral. Talvel linde vabaõhualadele ei lasta, kuid nende käitumuslikud vajadused peavad saama rahuldatud (nt siblimisvõimalus, kast liiva või tuhaga, kus kanad saavad ennast puhastada).

Kui nt linnugripi tõttu ei lubata linde välja lasta ka muul ajal, tuleb neile tagada käitumuslike vajaduste rahuldamine.

Vabaõhuala peab olema tarastatud, selle ala sees peab vähemalt üle poole pinnast olema taimestikuga kaetud.

„Kari“ lindlate sektiioonide kontekstis – rühm linde, keda peetakse koos, teiste kodulinnuliikidega segunemata, ning kellel on selleks spetsiaalsed siseruumid ja vabaõhualad.

„Veranda“ – kodulindude pidamiseks ette nähtud hoone täiendav, katusega soojustamata vabaõhiosa, mille pikim külg on tavaliselt varustatud traataia või -võrguga ning milles on väliskliima, looduslik ja vajaduse korral kunstlik valgustus ning allapanuga põrand.

„Noorkana“ – kuni 18 nädala vanune munakanaks, aretuskanaks või lihatootmiseks kasvatatav kana.

8.4.2 Siseruumide, vabaõhualade ning õrte loomkoormus ja miinimummõõtmed munakanade pidamisel

Nõude alus: (EL) 2020/464 I lisa IV osa.

Nõue	Munakanad, sh kaheotstarbelised liinid liha ja munade tootmiseks, ning aretuskarja linnud, kes on mõeldud tulevaste munakanade haudemunade tootmiseks vanuses ≥ 18 nädalat:	
	Lindude maksimumarv lindla sektiiooni kohta (karja suurus)	3000 lindu
	Lindude maksimumarv lindla siseruumi kasutatava ala kohta	6 lindu 1 m ² kohta
	Õrre miinimumpikkus	18 cm linnu kohta
	Pesad	7 munakana pesa kohta või ühispesa puhul 120 cm ² munakana kohta
	Vabaõhuala miinimumpindala	4 m ² linnu kohta tingimusel, et väljaheidetega ületata piirmäära 170 kg N/ha aastas
	Noorkanad ja -kuked (Nõuded hakkavad olemaolevate hoonete puhul kehtima 01.01.2030)	
	Lindude maksimumarv lindla sektiiooni kohta (karja suurus)	10 000 noorkana
	Loomkoormus lindla siseruumi kasutatava ala m ² kohta	21 kg eluskaalu m ² kohta
	Õrred või kõrgendatud istumistasandid või nende igasugused kombinatsioonid	Vähemalt 10 cm õrt linnu kohta või vähemalt 100 cm ² kõrgendatud istumistasandit linnu kohta
	Vabaõhuala miinimumpindala	1 m ² linnu kohta

Mida kontrollitakse?

Pidamistingimuste visuaalne kontroll, vajadusel loomapidamishoonete projekti või mõõtkavas tehtud joonise alusel. Vajadusel tehakse mõõtmised.

8.4.3 Tingimused liha tootmiseks kasvatatavate lindude pidamiseks loomakasvatushoones ja vabaõhualal

Nõude alus: (EL) 2018/848 II lisa II osa punktid 1.6.8, 1.7.7, 1.9.4.1, 1.9.4.4. (EL) 2020/464 artiklid 14-16, 26; I lisa IV osa.

Nõue

Lindla:

- ♦ lubatud ei ole puuride, kastide ega ülestikku asetatud sulgude kasutamine;
- ♦ vähemalt 1/3 põrandapinnast peab olema sile, st mitte rest- või võrkpõrand, ning kaetud põhust, puulaastudest, liivast või turbast allapanuga;

- ♦ öine pidev puhkeaeg, mil kunstlikku valgustust ei kasutata, kestab vähemalt 8 tundi. Kuni 16-tunnise valge aja tagamiseks võib päevavalgusele lisaks kasutada kunstlikku valgustust;
- ♦ lihatootmiseks ettenähtud linnukasvatushoonete üldpindala ei ületa ühe tootmisüksuse puhul 1600 m²;
- ♦ igasuguse kannatuse, valu ja stressi tekitamist välditakse ja viiakse miinimumini looma kogu eluea jooksul, sealhulgas tapmise ajal.

Lindlad tuleb ehitada viisil, mis võimaldab kõigil lindudel kergesti juurde pääseda **vabaõhualadele**:

- ♦ lindla välispiiril peavad olema sisse- ja väljapääsuavad, mis võimaldavad otsest juurdepääsu vabaõhualadele;
- ♦ iga sisse- ja väljapääsuava peab olema lindudele sobiva suurusega ning lindudel peab olema neile takistusteta juurdepääs;
- ♦ kui sisse- ja väljapääsuavad asuvad kõrgemal, tuleb paigaldada kaldtee;
- ♦ sisse- ja väljapääsuavade kogupikkus peab olema vähemalt 4 m lindla siseruumi kasutatava ala miinimumpindala 100 m² kohta.

Verandadega lindlad:

- ♦ nii siseruumist verandani kui ka verandast vabaõhualani ulatuval välispiiril peavad olema sisse- ja väljapääsuavad, mis võimaldavad hõlpsat juurdepääsu verandale või vabaõhualale;
- ♦ siseruumist verandale viivate sisse- ja väljapääsuavade kogupikkus peab olema vähemalt 2 m lindla siseruumi miinimumpindala kasutatava ala 100 m² kohta (*Nõue hakkab olemasolevate hoonete puhul kehtima 01.01.2025*);
- ♦ verandalt vabaõhualani viivate sisse- ja väljapääsuavade kogupikkus peab olema vähemalt 4 m lindla siseruumi kasutatava ala miinimumpindala 100 m² kohta (*Nõue hakkab olemasolevate hoonete puhul kehtima 01.01.2025*);
- ♦ siseruumide ja vabaõhualade loomkoormuse ja miinimumpindala arvutamisel ei võeta arvesse veranda kasutatavat ala. Samas võib kodulindudele mõeldud hoone täiendavat katusega vabajalutusala osa, mis on soojustatud selliselt, et selles ei ole väliskliima, võtta arvesse siseruumide loomkoormuse ja miinimumpindala arvutamisel, kui see on täielikult ligipääsetav 24 tundi ööpäevas (*Nõue hakkab olemasolevate hoonete puhul kehtima 01.01.2025*).

Mitme karja pidamiseks eraldi sektsioonideks jaotatud lindlad:

- ♦ sektsioonid tagavad, et kokkupuude teiste karjadega on piiratud ja et erinevatest karjadest pärit linnud ei saa lindlas seguneda;
- ♦ lindla ühes sektsioonis kohaldatakse järgmisi karja maksimumsuurusi:
 - 4 800 nuumlindu liigist *Gallus gallus* (kana);
 - 4 000 noort nuumkana (vanus alla 18 nädalat);
 - 2 500 kohikukke, kalkunit või hane;
 - 3 200 isast pekingi parti või 4 000 emast pekingi parti;
 - 3 200 isast muskusparti või 4 000 emast muskusparti;
 - 3 200 isast mullardit või 4 000 emast mullardit;
 - 5 200 pärkana.
- ♦ sektsioonid eraldatakse kõvade vaheseintega nuumlindude jaoks, kes ei kuulu liiki *Gallus gallus*; selline kõva vahesein peab tagama täieliku füüsilise eraldatuse lindla iga sektsiooni hoone põrandast katuseni (*Nõue hakkab olemasolevate hoonete puhul kehtima 01.01.2025*);
- ♦ sektsioone peavad eraldama kõvad või poolsuletud vaheseinad või võrgud liigi *Gallus gallus* aretuskarja lindude, munakanade, noorkanade, noorkukkede ja liigi *Gallus gallus* nuumlindude puhul.

Liikuvaid lindlaid võib kasutada tingimusel, et neid liigutatakse tootmistsükli jooksul korrapäraselt, et tagada taimestiku kättesaadavus lindudele ja vähemalt iga kodulinnupartii vahel.

Nuumlindude loomkoormust võib suurendada kuni 30 kg eluskaaluni m² kohta, tingimusel, et liikuva hoone esimese korruse pindala ei ületa 150 m².

Vabaõhualade omadused:

- ♦ vabaõhualad peavad olema lindudele atraktiivsed ja kõigile lindudele täielikult juurdepääsetavad;
- ♦ mitme karja pidamiseks eraldi sektsioonideks jaotatud lindlate puhul eraldatakse igale sektsioonile vastavad vabaõhualad eesmärgiga tagada, et kokkupuude teiste karjadega oleks piiratud ja eri karjadest pärit linnud ei saaks seguneda;
- ♦ vabaõhualad peavad olema kaetud peamiselt taimkattega, mis koosneb mitmesugustest taimedest;
- ♦ kodulindude vabaõhualad peavad võimaldama lindudel kergesti pääseda piisava arvu joogikohade juurde;
- ♦ vabaõhualadel peab olema lindude jaoks piisav arv kaitsvaid rajatisi, varjualuseid, põõsaid või puid, mis asuvad kogu vabaõhualal eesmärgiga tagada, et linnud kasutavad kogu vabaõhuala tasakaalustatult;
- ♦ vabaõhuala taimestikku tuleb korrapäraselt hooldada, et vähendada toitainete ülekülluse tekkimise ohtu;
- ♦ vabaõhuala ei tohi ulatuda üle 150 m raadiuse lindla lähimast sisse- või väljapääsuluugist (*Nõue hakkab olemasolevatele hoonetele kehtima 01.01.2030*). Kuni 350 m raadius hoone lähimast sisse- või väljapääsuluugist on siiski lubatud, kui kogu vabaõhualal on ühtlaste vahemaade järel piisav arv varjualuseid kaitseks karmi ilmastiku ja kiskjate eest (1 ha kohta vähemalt 4 varjualust);
- ♦ hanede puhul peab vabaõhualal kasvama rohtu, mida linnud saavad süüa;
- ♦ veelinnud peavad pääsema ojja, tiiki, järve või basseini, kui ilmastiku- ja hügieenitingimused seda lubavad, et lindude liigiomased vajadused ja heaolunõuded oleksid rahuldatud. Kui ilmastikutingimused seda ei luba, peab neil olema juurdepääs veele, kuhu nad saavad sulestiku puhastamiseks kasta oma pea.

Mida kontrollitakse?

Pidamistingimuste visuaalne kontroll, vajadusel loomapidamishoonete projekti või mõõtkavas tehtud joonise alusel. Vajadusel tehakse mõõtmised.

Vabaõhuala taimkatte seisundi visuaalne kontroll.

Hinnatakse lindude üldist heaolu.

Selgitus

Vabaõhualadele lastakse linde ainult sobivate ilmastikutingimuste korral. Talvel linde vabaõhualadele ei lasta, kuid nende käitumuslikud vajadused peavad saama rahuldatud (nt siblimisvõimalus, kast liiva või tuhaga, kus linnud saavad ennast puhastada).

Kui nt linnugripi tõttu ei lubata linde välja lasta ka muul ajal, tuleb neile tagada käitumuslike vajaduste rahuldamine.

Vabaõhuala peab olema tarastatud, selle ala sees peab vähemalt üle poole pinnast olema taimestikuga kaetud.

„Kari“ lindlate sektsioonide kontekstis – rühm linde, keda peetakse koos, teiste kodulinnuliikidega segunemata, ning kellel on selleks spetsiaalsed siseruumid ja vabaõhualad.

„Veranda“ – kodulindude pidamiseks ette nähtud hoone täiendav, katusega soojustamata vabaõhuala, mille pikim külg on tavaliselt varustatud traataia või -võrguga ning milles on väliskliima, looduslik ja vajaduse korral kunstlik valgustus ning allapanuga põrand.

„Noorkana“ – kuni 18 nädala vanune munakanaks, aretuskanaks või lihatootmiseks kasvatatav kana.

8.4.4 Miinimumpindalad kodulindude pidamiseks loomakasvatushoones ja vabaõhualal (v.a munakanad)

Nõude alus: (EL) 2020/464 artiklid 15, 16, 26; I lisa IV osa.

Nõue		Sisepindala – lindude kasutuses olev netopindala, lindude arv eluskaal m² kohta	Välisala pindala – linnu kohta kasutatav pindala korraga ala kasutavas rühmas
	Gallus gallus (nuumkana)	eluskaal kuni 21 kg/m²	Püsivate hoonete puhul 4 m², liikuvate hoonete puhul 2,5 m²
	Gallus gallus kohikuked, ja noored nuumkanad (<18 nädalat)		4 m²
	Kalkunid		10 m²
	Haned		15 m²
	Pekingi pardid, muskuspardid, hübriidid ja mullardid		4,5 m²
	Pärkanad		4 m²
			Kõigi liikide puhul ei ületata piirmäära 170 kg N/ha aastas
		Igasugused õrte või kõrgendatud istumistasandite või mõlema kombinatsioonid, linnu kohta (Nõue hakkab olemasolevate hoonete puhul kehtima 01.01.2025)	
	Gallus gallus (nuumkanad)	vähemalt 5 cm õrt või vähemalt 25 cm² kõrgendatud istumistasandit	
	Gallus gallus kohikuked ja noored nuumkanad (<18 nädalat)	vähemalt 5 cm õrt või vähemalt 25 cm² kõrgendatud istumistasandit	
	Kalkunid	vähemalt 10 cm õrt või vähemalt 100 cm² kõrgendatud istumistasandit	
Pärkanad	vähemalt 5 cm õrt või vähemalt 25 cm² kõrgendatud istumistasandit		

Mida kontrollitakse?

Pidamistingimuste visuaalne kontroll, vajadusel loomapidamishoonete projekti või mõõtkavas tehtud joonise alusel. Vajadusel tehakse mõõtmised.

8.4.5 Kodulindude tapavanus

Nõude alus: (EL) 2018/848 II lisa II osa punkt 1.9.4.1.

Nõue

Et vältida intensiivsete kasvatusemeetodite kasutamist, peab kodulinde kasvatama kas minimaalse vanuseni või peavad need pärinema aeglase kasvuga linnuliinidest, kes on kohanenud eluks välistingimustes.

Kui põllumajandustootja ei kasuta aeglase kasvuga liine, on minimaalne tapavanus järgmine:

- ◆ 81 päeva kanade puhul;
- ◆ 150 päeva kohikukkede puhul;
- ◆ 49 päeva pekingi partide puhul;
- ◆ 70 päeva emaste muskupartide puhul;

- ◆ 84 päeva isaste muskuspartide puhul;
- ◆ 92 päeva mullardi puhul;
- ◆ 94 päeva pärkanade puhul;
- ◆ 140 päeva isaste kalkunite või küpsetamiseks mõeldud hanede puhul;
- ◆ 100 päeva emaste kalkunite puhul.

Mida kontrollitakse?

Kontrollitakse, kas tegu on aeglase kasvuga liiniga. Tapavanust kontrollitakse raamatupidamisdokumentide alusel (saatedokumendid, arved).

Selgitus

PTA on määratlenud broilerkanade puhul aeglase kasvuga liini kriteeriumiks juurdekasvu 44 g päevas (sarnaselt Saksamaale). Selliste liinide puhul ei ole seatud minimaalset tapavanust. Samas tuleb arvestada, et juhul kui broileritibud on toodud alla 3 päeva vanustena tavatootmisest, siis kehtib neile üleminekuaeg 10 nädalat, mis tähendab minimaalset tapavanust 70 päeva + 1 kuni 3 päeva olenevalt vanusest, millal tibud on ettevõttesse jõudnud.

8.4.6 Vuttide pidamise nõuded

Nõude alus: MtM §12¹, §14 lõiked 1,2. (EL) 2018/848 artiklid 9-11, 14; II lisa II osa.

Nõue

Loomakasvatushoones on ühes karjas kuni 6800 vutti, kelle kasvatamiseks ettenähtud pindala on vähemalt 400 m².

Vuti minimaalne tapavanus on 35 päeva.

Mida kontrollitakse?

Vuttide pidamistingimuste visuaalne kontroll. Loomapidamisrajatiste projektid/joonised.

Selgitus

Muude nõuete osas kehtivad vuttidele üldised kodulindude pidamise nõuded:

- ◆ vähemalt kolmandik põrandapinnast peab olema sile, st mitte rest- või võrkpõrand, ning kaetud õlgedest, puulaastudest, liivast või turbast allapanuga;
- ◆ pärast iga kodulinnupartii üleskasvatamist tuleb hooned lindudest tühjendada. Selle aja jooksul tuleb hooned ja sisseseade puhastada ja desinfitseerida. Peale selle tuleb pärast iga kodulinnupartii üleskasvatamist lasta vabaaladel puhata liikmesriigi kindlaksmääratava ajavahemiku jooksul, et taimestik saaks taastuda. Ettevõtja peab arvestust või säilitab dokumentaalsed tõendid sellise ajavahemiku kohaldamise kohta. Kõnealuseid nõudeid ei kohaldata, kui kodulinde ei kasvatata partiina, ei peeta vabaalal ja kui nad saavad terve päeva vabalt ringi liikuda;
- ◆ kodulinnud peavad pääsema vabaõhualale vähemalt kolmandikul oma elueast, välja arvatud juhul, kui ELi õigusaktide alusel on kehtestatud ajutised piirangud;
- ◆ neil peab päevasel ajal olema pidev pääs vabaõhualale alates võimalikult varasest east, kui füsioloogilised ja füüsilised tingimused seda lubavad, välja arvatud juhul, kui ELi õigusaktide alusel on kehtestatud ajutised piirangud;
- ◆ vabaõhualad peavad võimaldama lindudel kergesti pääseda piisava arvu joogikohtade juurde;
- ◆ vabaõhualad peavad olema põhiliselt kaetud taimestikuga;

- ◆ kui kasvatusalal on sööta vähe, nt pikaajalise lumekatte või põuaperioodi tõttu, tuleb kodulindude toidule lisada koresööta;
- ◆ kui ELi õigusaktide alusel kehtestatud piirangute või kohustuste tõttu hoitakse kodulinde siseruumides, peab neil olema alaline juurdepääs piisavas koguses koresöödale ja sobivale materjalile, et rahuldada nende etoloogilisi (käitumuslikke ja füsioloogilisi) vajadusi;
- ◆ päevavalgusele lisaks võib kasutada kunstlikku valgustust kuni 16-tunnise valge aja tagamiseks, nii et öine pidev puhkeaeg, mil kunstlikku valgustust ei kasutata, kestab vähemalt 8 tundi.

8.5 Pidamistingimused – küülikud

8.5.1 Küülikute pidamise nõuded loomakasvatushoones ja vabaõhualadel

Nõude alus: (EL) 2018/848 II lisa II osa punktid 1.6.8, 1.9.5.2. (EL) 2020/464 artiklid 17-21; I lisa V osa. (EL) 2021/1165 II lisa.

Nõue

Lubatud ei ole puuride, kastide ega ülestikku asetatud sulgude kasutamine. Küülikuid kasvatatakse rühmades. Küülikufarmid kasutavad välistingimustesse sobivaid vastupidavaid tõuge.

Küülikute pidamiskohas on neile:

- ◆ mugav, puhas ja kuiv lebamiskohas või puhkekoht, mis on piisavalt suur ja sileda konstruktsiooniga, mitte restpõrandaga;
- ◆ lebamiskohas peab olema piisavalt kuiva allapanu, mis koosneb põhust või muust sobivast looduslikust materjalist. Allapanu võib parendada või rikastada mineraalainetega, mida on lubatud mahetootmises väetisena või mullaomaduste parandajana;
- ◆ pesaehitusmaterjal kõigi imetavate emasloomade jaoks;
- ◆ taimkattega vabaala, mis on eelistatult rohumaad;
- ◆ katusega varjualused, sh pimedad peidukohad;
- ◆ sees või väljas paiknev kõrgem platvorm, millel nad saavad istuda.

Liikuvate või alaliste hoonete omadused ja tehnilised nõuded

Karjatamisperioodil tuleb küülikuid pidada karjamaadel asuvates liikuvates pidamiskohtades või alalistes pidamiskohtades, millel on juurdepääs karjamaale.

Väljaspool karjatamishooaega võib küülikuid pidada alalistes pidamiskohtades, millel on juurdepääs taimestikuga vabaõhualale (soovitavalt karjamaale).

Karjamaal asuvaid liikuvaid pidamiskohti tuleb liigutada nii sageli kui võimalik, et tagada karjamaa maksimaalne kasutamine, ning need peavad olema ehitatud nii, et küülikud saaksid karjamaal rohtu süüa ka pidamiskoha pörandi kaudu.

Siseruumide ja vabaõhualade omadused ja tehnilised nõuded

Alaliste ja liikuvate pidamisruumide **siseruum** peab olema ehitatud nii, et:

- ◆ selle kõrgus on piisav, et kõik küülikud saaksid seista püstiste kõrvadega;
- ◆ see suudab mahutada eri küülikurühmi ja võimaldab säilitada pesakondade ühtsuse nuumaperioodi üleviimisel;
- ◆ on võimalik eraldada rühmast isasloomi ning tiineid ja reproduktiivseid emasküülikuid konkreetsetel loomade heaoluga seotud põhjustel ja piiratud aja jooksul, tingimusel et nad saavad hoida silmsidet teiste küülikutega;
- ◆ emasküülikul on võimalik pesast eemalduda ja poegade toitmiseks naasta pesasse, kus on tagatud;
- ◆ kaetud varjualune, sealhulgas piisaval arvul pimedaid peidukohti kõigi küülikute kategooriate jaoks;

- ◆ kõigi emasküülikute juurdepääs pesadele vähemalt üks nädal enne eeldatavat poegimiskuupäeva ja vähemalt poegade imetamisperioodi lõpuni;
- ◆ poegade juurdepääs piisaval arvul pesadele, nii et on vähemalt üks pesa imetava emasküüliku ja tema poegade jaoks;
- ◆ materjalid, mida küülikud saavad närida.

Alaliste pidamisruumidega rajatiste **vabaõhuala** peab olema rajatud nii, et:

- ◆ sellel on piisaval arvul kõrgendatud platvorme, mis on selle miinimumpindala peale ühtlaselt jaotatud;
- ◆ seda ümbritsevad kõrged ja piisavalt sügavad tarad, et vältida põgenemist hüppamise või kaevamise teel;
- ◆ kui sellel on betoonist väliala, siis on võimaldatud lihtne juurdepääs taimestikuga välialale. Ilma lihtsa juurdepääsuta ei või betoonipinna pindala vabaõhuala miinimumpindala arvutamisel arvesse võtta;
- ◆ seal on kaetud varjualune, sealhulgas piisaval arvul pimedaid peidukohti kõigi küülikute kategooriate jaoks;
- ◆ seal on materjalid, mida küülikud saavad närida.

Vabaõhualade taimestik:

- ◆ vabaõhualade taimestikku tuleb hooldada korrapäraselt ja nii, et see oleks küülikutele atraktiivne;
- ◆ karjatamisperioodil tuleb karjamaasid korrapäraselt roteerida ja majandada nii, et küülikute karjatamine oleks optimaalne.

	Küülikute siseruumide ja vabaõhualade loomkoormus ja miinimumpindala	
	Püsiva hoone siseruumid Kasutatav netopindala (v.a platvormid) looma kohta	Liikuva hoone siseruumid Kasutatav netopindala (v.a platvormid) looma kohta
Imetavad emasküülikud koos poegade kuni võõrutamiseni	0,6 m ² , kui eluskaal on alla 6 kg 0,72 m ² , kui eluskaal on üle 6 kg	0,6 m ² , kui eluskaal on alla 6 kg 0,72 m ² , kui eluskaal on üle 6 kg
Tiined emasküülikud ja reproduktiivsed emasküülikud	0,5 m ² , kui eluskaal on alla 6 kg 0,62 m ² , kui eluskaal on üle 6 kg	0,5 m ² , kui eluskaal on alla 6 kg 0,62 m ² , kui eluskaal on üle 6 kg
Nuumküülikud võõrutamisest kuni tapamiseni Asendusküülikud nuumamise lõpust 6-kuuseks saamiseni	0,2 m ²	0,15 m ²
Täiskasvanud isasloomad	0,6 m ² 1 m ² , kui isaslooma juurde viiakse emasküülikuid paaritamiseks	0,6 m ² 1 m ² , kui isaslooma juurde viiakse emasküülikuid paaritamiseks
	Küülikute vabaõhuala loomkoormus ja miinimumpindala	
	Püsiva hoone taimkattega vabaõhuala, eelistatult karjamaa Kasutatav netopindala (v.a platvormid), looma kohta	Liikuva hoone vabaõhualad Kasutatav netopindala (v.a platvormid), looma kohta
Imetavad emasküülikud koos poegade kuni võõrutamiseni	2,5 m ²	2,5 m ²
Tiined emasküülikud / reproduktiivsed emasküülikud	2,5 m ²	2,5 m ²
Nuumküülikud võõrutamisest kuni tapamiseni Asendusküülikud (nuumamise lõpust 6-kuuseks saamiseni)	0,5 m ²	0,4 m ²
Täiskasvanud isasloomad	2,5 m ²	2,5 m ²

Mida kontrollitakse?

Küülikute pidamistingimuste visuaalne kontroll. Loomapidamisrajatiste projektid/joonised. Vajadusel tehakse mõõtmised.

Selgitus

Karjatamisperioodil võib karjamaal kasutada nn liikuvaid puure või aedikut, mida saab edasi tõsta.

Talvel ja halbade ilmastikutingimuste korral ei pea küülikuid vabaõhualadele laskma.

Allapanu parendamiseks või rikastamiseks lubatud väetisi ja mullaomaduste parandajaid vt ptk 11.2.

8.6 Pidamistingimused – hirved

8.6.1 Loomapidamishooned, vabaõhualad ja karjamaad

Nõude alus: (EL) 2018/848 II lisa II osa punktid 1.9.2.2. (EL) 2020/464 artiklid 6-8; I lisa II osa. (EL) 2021/1165 II lisa.

Nõue

Üldised nõuded:

- ◆ hirvedele tuleb tagada peidukohad, varjualused ja tarad, mis loomi ei vigasta;
- ◆ punahirve aedikutes peab loomadel olema võimalik mudas püherdada, et tagada naha puhastamine ja kehatemperatuuri reguleerimine;
- ◆ pidamiskoha põrand peab olema sile, kuid mitte libe;
- ◆ pidamiskohas peab olema mugav, puhas ja kuiv lebamiskohas või puhkekoht, mis on piisavalt suur ja sileda konstruktsiooniga, mitte restpõrandaga; lebamiskohas peab olema kuiv allapanu, mis koosneb põhust või muust sobivast looduslikust materjalist. Allapanu võib parendada või rikastada mineraalainetega, mis on lubatud mahetootmises väetisena või mullaomaduste parandajana;
- ◆ söötmiskohad tuleb luua kohtades, mis on kaitstud ilmastikutingimuste eest ja juurdepääsetavad nii loomade kui ka inimeste jaoks. Pinnas, millel söötmiskohad asuvad, peab olema tihendatud ning söötmissaadmel peab olema katus;
- ◆ kui alalist juurdepääsu söödale ei ole võimalik tagada, tuleb söötmiskohad ehitada nii, et kõiki loomi saab sööta ühel ajal.

Väliaedikud ja -tarandikud:

- ◆ hirvi tuleb pidada väliaedikutes või -tarandikes, mis asuvad võimaluse korral karjamaal;
- ◆ väliaedikud ja -tarandikud peavad olema ehitatud nii, et vajaduse korral oleks võimalik eri liiki hirved eraldada;
- ◆ väliaedikud või -tarandikud peavad olema ehitatud nii, et hirved ei pääseks neist välja;
- ◆ iga väliaedik või -tarandik peab olema kas kaheks alaks jaotatav või teise väliaediku või tarandiku kõrval, et igal alal või igas väliaedikus või -tarandikus oleks võimalik teha järjestikku hooldustöid;
- ◆ hirvedele tuleb tagada varjevõimalused ja ilmastikukaitse eelistatult looduslike varjualustega, nagu puude ja põõsaste rühmad, metsaosad või metsatukad väliaedikus või -tarandikus; kui eelnev ei ole kogu aasta jooksul piisaval määral teostatav, tuleb tagada katusega kunstlikud varjualused;
- ◆ hirvede väliaedikud või -tarandikud peavad olema varustatud rajatistega või kaetud taimestikuga, mis võimaldab loomadel oma sarvedelt sametist nahka maha hõõruda;
- ◆ tiinuse hilisel etapil ja kaks nädalat pärast poegimist peab emastel hirvedel olema juurdepääs taimkattega aladele, mis võimaldab nende vasikaid varjata.

Hirve liik	Vabaõhuala miinimumpindala aediku või tarandiku kohta	Loomkoormus arvestatuna täiskasvanud loomade arvuna* hektari kohta
Tähnihirv <i>Cervus nippon</i>	1 ha	15
Kabehirv <i>Dama</i>	1 ha	15
Punahirv <i>Cervus elaphus</i>	2 ha	7
Miilu ehk Davidi hirv <i>Elaphurus davidianus</i>	2 ha	7
Rohkem kui üks hirveliid	3 ha	7 juhul, kui karja kuulub punahirvi või Davidi hirvi 15 juhul, kui karja ei kuulu punahirvi ega Davidi hirvi

* Kaht kuni 18 kuu vanust hirve arvestatakse ühe hirvena.

Mida kontrollitakse?

Hirvede pidamistingimuste visuaalne kontroll. Loomapidamisrajatiste projektid/joonised.

Selgitus

Allapanu parendamiseks või rikastamiseks lubatud väetisi ja mullaomaduste parandajaid vt ptk 11.2.

8.7 Loomade liikumise arvestus ja loomade toomine ettevõttesse

8.7.1 Loomade liikumise arvestus

Nõude alus: (EL) 2018/848 II lisa II osa punktid 1.3.4.5, 1.7.12. MtM §2 lõiked 1, 2 ja 3.

Nõue

Ettevõttes peetavate elusloomade kohta tuleb pidada arvestust või säilitada dokumentaalsed tõendid järgmiselt:

- ◆ ettevõttes sündinud loomad: sünniaeg;
- ◆ ettevõttesse toodud loomad: identifitseerimistunnus looma või partii/karja kaupa, loomade päritolu, saabumiskuupäev ja üleminekuaeg, veterinaarandmed.
- ◆ ettevõttest välja viidavad loomad: vanus, loomade arv, tapaloomade puhul kaal, identifitseerimistunnus (looma või partii/karja), lahkumise kuupäev ja sihtkoht.

Ettevõttes, kus tegeletakse eri liikidest loomade mahe- ja mittemahepõllumajandusliku kasvatusega, peetakse nende kohta eraldi arvestust.

Arvestust peetakse elektroonselt või paberil. Andmete kohta tuleb kirje teha 3 päeva jooksul arvates toimingute tegemise päevast.

Andmeid ja neid tõendavaid dokumente tuleb säilitada vähemalt 3 aastat arvates nende kogumisest.

Mida kontrollitakse?

Kontrollitakse ettevõttesse toodud ja müüdud loomade saatedokumente, loomade liikumise arvestuse pidamist. Tunnustatava ettevõtte kontrollimisel tehakse loomade liikumise kohta arvestus mahetootmise tunnustamise taotluse esitamise päevast alates.

Tunnustatud ettevõttes kontrollitakse loomade liikumist viimasest kontrollimise päevast arvates.

Selgitus

Loomade liikumise arvestusel saab kasutada ka teiste asutuste andmebaaside arvestust, eelkõige PRIA loomade registrit. Samuti saab kasutada PTA soovituslikku vormi PTA kodulehel: Mahepõllumajandus > Alustajale ja jätkajale > **Vormid** > „Loomade liikumise arvestus“ või enda vormi.

Kui PRIA loomade registris vajalik info puudub, siis tuleb see PTAle kontrollimiseks eraldi esitada. Näide: ettevõttes on 80 põhikarja lammast ja 60 üle 6 kuu vanust talle ning 40 alla 6 kuu vanust talle. Sellisel juhul tuleb PTAle esitada alla 6 kuu vanuste tallede kohta käiv info ning ülejäänud loomade kohta saab PTA info PRIA loomade registrist.

NB! Mahenõuetega küsitud infost piisab ainult mahekontrolli läbiviimise jaoks. Kui nt loomatervise valdkonnas on vaja esitada rohkem andmeid või mõnel muul kujul, siis tuleb täita vastavaid nõudeid.

Maheloomade saatedokumendi/arve vormistamise nõudeid vt ptk 8.11.2.

8.7.2 Mittemahe loomade toomine ettevõttesse

Nõude alus: (EL) 2018/848 II lisa II osa punktid 1.2.2, 1.3.4.1, 1.3.4.3, 1.3.4.4, 1.3.4.5., 1.3.4.4.1-1.3.4.4.5. Maaeluministri määrus 21.12.2018 nr 82.

Nõue

Ettevõttesse võib teatud tingimustel tuua ka mittemahe loomi. Mittemahe loomade toomiseks ettevõttesse tuleb taotleda **PTA nõusolek** (välja arvatud ohustatud loomatõud).

Nõusolek antakse, kui sobivaid maheloomi ei ole turul (Eesti maheloomade andmebaasis) saada.

PTA nõusolekul võib tuua aretuse eesmärgil mittemahe täiskasvanud isasloomi:

- ◆ veised alates 8 kuud;
- ◆ lambad ja kitsed alates 6 kuud;
- ◆ hobused alates 2 aastat.

PTA nõusolekul võib tuua aretuse eesmärgil mittemahe esmapoegimata emasloomi:

- ◆ kuni 10 % ulatuses ettevõttes mahepõllumajanduslikult peetavate täiskasvanud hobuste või veiste arvust aastas;
- ◆ kuni 20 % ulatuses täiskasvanud sigade, lammaste, kitsede, küülikute või hirvede arvust aastas;
- ◆ ettevõttes, kus peetakse kuni 10 hobust, hirve, veist või küülikut või kuni 5 siga, lammast või kitse, üks vastavat liiki loom aastas.

PTA nõusolekul võib tuua ettevõtte olulise laiendamise, teist tõugu loomade kasvatamise või uue loomakasvatusharu kavandamise korral mittemahe loomi:

- ◆ kuni 40% ettevõttes vastavat liiki mahepõllumajanduslikult peetavate täiskasvanud loomade arvust aastas.

PTA nõusolekul võib tõuaretuse eesmärgil karja esmakordsel moodustamisel karja tuua mittemahe noorloomi. Neid tuleb vahetult pärast võõrutamist kasvatada vastavalt maheloomakasvatuse nõuetele. Loomade karjaga liitumise päeval peavad:

- ◆ veised, hobused ja hirved olema nooremad kui 6 kuud;
- ◆ lambad ja kitsed olema nooremad kui 60 päeva;
- ◆ põrsad kaaluma vähem kui 35 kg;
- ◆ küülikud olema nooremad kui 3 kuud.

Ilma PTA nõusolekuta võib tuua aretuse eesmärgil ohustatud tõugu mittemahe loomi:

- ◆ ei pea olema ainult esmapoegimata emasloomad;
- ◆ ei pea arvestama loomade %;

- ♦ ohustatud tõud on eesti maatõugu veis, kihnu maalammas, eesti hobune, eesti raskeveohobune, tori hobune (universaalsuuna hobuste alampopulatsioon ja vana-tori suuna hobuste alampopulatsioon), eesti vutt.

PTA võib anda üksiktootjale **nõusoleku** loomakarja uuendamiseks või taastamiseks mittemahe loomadega katastroofist tuleneva loomade suure suremuse korral, juhul kui maheloomi ei ole saada. Katastroofi olukorra kohta peab olema eelnevalt PTA ametlik otsus.

Mida kontrollitakse?

Võrreldakse ettevõttes olnud loomade arvu ja ettevõttesse toodud vastavat liiki tavaloomade arvu suhet.

Kontrollitakse saatedokumentidest loomade sünniaegu, võrreldakse kõrvanumbreid loomadel ja saatedokumentidel ning PRIA loomade registri andmeid.

Selgitus

Enne mittemahe loomade, sh ka sugupullide ja -jäärade, toomist tuleb kindlasti taotleda PTA nõusolek.

Täiskasvanud isasloomade toomisel loetakse täiskasvanuks veised alates 8 kuud, lambad ja kitsed alates 6 kuud, hobused 2 aastat.

Mittemahe loomade toomise protsenti arvestatakse kalendriaasta jooksul.

Näide: Ettevõttes peetakse mahepõllumajanduslikult 300 lammast, nendest 130 põhikarjautte, 5 põhikarjajäara ja 165 alla 6 kuu vanust talle. Ettevõttesse võib tuua tavaettevõttest karja uuendamiseks 27 esmapoegimata emaslooma. Arvutuskäik: 130 põhikarja utte + 5 põhikarjajäara = 135 täiskasvanud looma ning sellest võetakse 20% ehk 27 esmapoegimata emaslooma.

Katastroofiolukorra kehtestamine vt ptk 6.1.

Mittemahe loomade toomisel rakendub toodud loomadele üleminekuaeg, mille lõppemiseni tuleb nende toodang hoida maheloomade toodangust eraldi. Loomade üleminekuajad:

- ♦ veised liha tootmiseks, hobused – 12 kuud;
- ♦ veised piima tootmiseks, lambad, kitsed, sead – 6 kuud;
- ♦ küülikud – 3 kuud;
- ♦ hirved – 12 kuud.

8.7.3 Mittemahe kodulindude toomine ettevõttesse

Nõude alus: (EL) 2018/848 II lisa II osa punktid 1.2.2, 1.3.4.3., 1.3.4.5. Maaeluministri määrus 21.12.2018 nr 82.

Nõue

Kui mahepõllumajanduslikult kasvatatud kodulinde ei ole piisaval arvul saada, võib linnukarja moodustamisel, uuendamisel või taastamisel tuua mittemahepõllumajanduslikke kodulinde kuni 3 päeva vanustena.

Vajalik on **PTA nõusolek**, välja arvatud ohustatud tõu, eesti vuti puhul.

Mittemahe lindude toomisel rakendub üleminekuaeg:

- ♦ alla 3 päeva vanustena toodud kodulinnud liha tootmiseks (välja arvatud pekingi pardid) – 10 nädalat;
- ♦ alla 3 päeva vanustena toodud pekingi pardid – 7 nädalat;
- ♦ alla 3 päeva vanustena munade tootmise eesmärgil toodud kodulinnud – 6 nädalat.

PTA võib anda üksiktootjale **nõusoleku** linnukarja uuendamiseks või taastamiseks mittemahe lindudega katastroofist tuleneva lindude suure suremuse korral, juhul kui maheline ei ole saada. Katastroofi olukorra kohta peab olema eelnevalt PTA ametlik otsus.

Mida kontrollitakse?

Kontrollitakse saatedokumentidest tibude koorumise aegu ja mis ettevõttest tibud pärit on, liikumise arvestust. Kontrollitakse, kas on küsitud nõusolek.

Selgitus

Enne mittemahe lindude toomist tuleb kindlasti taotleda PTA nõusolek.

Samas tuleb arvestada, et juhul kui broileritibud on toodud alla 3 päeva vanustena tavatootmisest, siis kehtib neile üleminekuage 10 nädalat, mis tähendab aeglasekasvulistele kanabroileritele, kellele pole min tapavanust kehtestatud, minimaalset tapavanust 70 päeva + 1 kuni 3 päeva olenevalt vanusest, millal tibud on ettevõttesse jõudnud.

Katastroofiolukorra kehtestamine vt ptk 6.1.

8.8 Söödad ja söötmine

8.8.1 Taimtoiduliste loomade söötmine – veised, hobused, lambad, kitsed, hirved, küülikud

Nõude alus: (EL) 2018/848 II lisa II osa punktid 1.4.1, 1.4.3.1, 1.4.3.2, 1.9.1.1 a, e, f, 1.9.2.1, 1.9.5.1. (EL) 2020/2146 artikkel 3 lõige 3. MtM §12¹. (EL) 2020/464 artiklid 5, 17.

Nõue

Loomasööda suhtes kehtivad üldnõuded:

- ◆ loomasööt peab olema saadud peamiselt sellest põllumajandusettevõttest, kus loomi peetakse, või sama piirkonna teistele ettevõtetele kuuluvatest mahepõllumajanduslikest või üleminekuaja tootmisüksustest;
- ◆ karja tuleb sööta mahepõllumajandusliku või üleminekuaja söödaga, mis vastab looma toitainevajadustele tema arengu eri etappidel; piiratud söötmine ei ole loomakasvatases lubatud, välja arvatud juhul, kui see on põhjendatud veterinaaralutlustega;
- ◆ loomi ei tohi pidada tingimustes või söödal, mis võib põhjustada aneemiat;
- ◆ nuumamisel võetakse igas kasvatamise järgus alati arvesse iga loomaliigi normaalset söötmissiisi ja loomade heaolu, sundsöötmine on keelatud;
- ◆ loomadel on pidev juurdepääs karjamaale, kui tingimused seda võimaldavad, või muule koresöödale;
- ◆ kasvustimulaatoreid ja sünteetilisi aminohappeid ei tohi kasutada.

Taimtoidulisi loomi söödetakse rohumaadelt saadava söödaga võimalikult suurel määral, vähemalt 60% igapäevase söödaratsiooni kuivainekogusest peab koosnema koresöödast (värskest või kuiv-söödast või silost). Lüpsiloomade puhul võib lüpsiperioodi alguses lubada vähendada kõnealust määra 50%ni kuni 3 kuuks. Kui küülikute söötmiseks ei ole piisavalt rohtu, tuleb anda kiudainerikast sööta, nagu heina või põhku.

Taimtoiduliste loomade puhul pärineb vähemalt 60% söödast (küülikute puhul 70% söödast) samast põllumajandusettevõttest või kui see ei ole võimalik, peab sööt olema toodetud koostöös teiste mahe või üleminekuaja tootmisüksustega ning samast piirkonnast pärit sööta ja söödamaterjali kasutavate söödakäitlejatega. Seda osakaalu suurendatakse kõigi taimtoiduliste loomade puhul 70%le alates 01.01.2024.

Taimtoidulisi loomi söödetakse mahesöödaga, teatud määral on lubatud üleminekuaja sööda kasutamine:

- ◆ Oma ettevõttes mahetaimekasvatuse üleminekuaja teisel aastal toodetud sööt võib moodustada 100% loomade söödaratsiooni kuivainest. Kui üleminekuaja teisel aastal toodetud sööt on pärit muust ettevõttest, siis keskmiselt kuni 25% loomade aastase söödaratsiooni kuivainest.
- ◆ Oma ettevõtte mahetaimekasvatuse üleminekuaja esimese aasta püsikarjamaadelt ja mitmeaastaste söödataimedega või valgurikaste taimedega maatükkidelt saadud saagist või seal karjatamisest võib pärineda kuni 20% loomade aastase söödaratsiooni kuivainest.
- ◆ Kui kasutatakse teisest ettevõttest pärit sööta, mis on varutud teise aasta üleminekuperioodis olevatelt maadelt, ja lisaks oma ettevõtte esimese ülemineku aasta sööta, siis ei ületa nende söötade osakaal kokku 25% loomade söödaratsiooni kuivainest;

Kogu ettevõtte üheaegse ülemineku puhul (looma- ja taimekasvatuse) peab üleminekuaja jooksul loomi söötma põhiliselt oma ettevõtte söödaga (vähemalt 50%).

Maheloomakasvatusega tegelev isik, kes peab muid taimtoidulisi loomi kui veised, hobused, lambad, kitsed, hirved, küülikud, täidab üksnes määruse (EL) 2018/848 artiklites 9–11 ja 14 ning II lisa II osas sätestatud nõudeid.

Mida kontrollitakse?

Tehakse arvutused ettevõttes kasutatud, sh sisseostetud söötade kohta kuivaines.

Võrreldakse rohusöötade osatähtsust kogu söödaratsioonis.

Raamatupidamisdokumendid, põlluraamat.

Selgitus

Samast piirkonnast pärit sööt tähendab Eestist ja Lätist pärit sööta.

Kui ettevõttes on samal aastal juurde tulnud rohumaid, mis on esimese aasta üleminekuajal, siis võib 20% ulatuses kasutada sealt pärit karjamaasööta. Samuti võib kasutada proteiinirikaste taimede, nagu raps, rüps, hernes, lupiin vm üleminekuaja esimese aasta põldudelt saadud saaki, kui kokku ei ületata esimese üleminekuaasta sööt 20% ratsiooni kuivainest.

Kogu ettevõtte üheaegse ülemineku puhul (looma- ja taimekasvatuse) ei kehti oma sööda puhul nõue, et see peab olema 100% mahe või üleminekuaja teise aasta sööt või kuni 20% ulatuses üleminekuaja esimese aasta sööt, sest ettevõtte oma sööt sel ajal veel nendele nõuetele ei vasta (sööt võib olla varutud enne üleminekuaja algust ning esimese aasta sööda osakaal võib olla suurem). Sisseostetud sööt peab olema mahe või kuni 25% söödaratsiooni ulatuses üleminekuaja teise aasta sööt.

Katastroofi olukorras võib **PTA** anda üksiktootjale **nõusoleku** kasutada mittemahe sööta piiratud ajavahemikus ja konkreetses piirkonnas loomasööda kao või piirangute kehtestamise korral eelkõige erandlike ilmastikutingimuste, nakkushaiguste puhangu, mürgiste ainetega saastumise või tulekahjude tõttu. Katastroofi olukorra kohta peab olema eelnevalt PTA ametlik otsus. Vt ka ptk 6.1.

Söötade kuivaine arvestuse abitabel on PTA kodulehel: Mahepõllumajandus > Loomakasvatus „[Ettevõtte hinnanguline söödavajadus kuivaines aastast](#)“.

8.8.2 Taimtoiduliste loomade toitumine emapiimast – veised, hobused, lambad, kitsed, hirved, küülikud

Nõude alus: (EL) 2018/848 II lisa II osa punkt 1.4.1 g. (EL) 2020/464 artiklid 2, 5, 17.

Nõue

Pärast sündi peab emapiimast toituvaid loomi sätestatud minimaalse aja jooksul söötma naturaalse täispiimaga, eelistades emapiima:

- ◆ vasikad ja varsad 90 päeva,
- ◆ lamba- ja kitsetalled 45 päeva,
- ◆ hirvetalled 90 päeva,
- ◆ küülikud 42 päeva.

Kui kasutatakse piimaasendajaid, siis ei tohi need sisaldada keemiliselt sünteesitud ega taimset päritolu koostisosi.

Mida kontrollitakse?

Kontrollitakse vasikatele ja varssadele kulunud piimasöötade koguseid. Mahe täispiimaasendajate kasutamisel kontrollitakse koostist ja saatedokumente.

Selgitus

Eelistada tuleb emapiima, kuid kasutada võib ka muu sobiva mahelooma piima või mahe täispiimaasendajat, mis ei tohi sisaldada taimseid ega keemiliselt sünteesitud koostisosi.

8.8.3 Sigade söötmine

Nõude alus: (EL) 2018/848 II lisa II osa punktid 1.4.1 a-d, f, 1.9.3.1 a, b, 1.4.3.1, 1.4.3.2. Veterinaarseadus.

Nõue

Sigade päevane söödaratsioon peab sisaldama koresööta (värsket või kuivsööta või silo).

Loomi ei tohi pidada tingimustes või söödal, mis võib põhjustada aneemiat.

Nuumamise korral võetakse looma igas kasvatamise järgus alati arvesse normaalset söötmissviisi ja loomade heaolu, sundsöötmine on keelatud.

- ◆ Vähemalt 30% söödast peab pärinema samast põllumajandusettevõttest või kui see ei ole võimalik või kui selline sööt ei ole kättesaadav, peab see olema toodetud koostöös teiste mahe või üleminekuaja tootmisüksustega ning samast piirkonnast pärit sööta ja söödamaterjali kasutavate söödakäitlejatega.
- ◆ Oma ettevõttes mahetaimekasvatuse üleminekuaja teisel aastal toodetud sööt võib moodustada 100% loomade söödaratsiooni kuivainest. Kui üleminekuaja teisel aastal toodetud sööt on pärit muust ettevõttest, siis keskmiselt kuni 25% loomade aastase söödaratsiooni kuivainest.
- ◆ Oma ettevõtte mahetaimekasvatuse üleminekuaja esimese aasta püsikarjamaadelt ja mitmeaastaste söödataimedega või valgurikaste taimedega maatükkidelt saadud saagist või seal karjatamisest võib pärineda kuni 20% loomade aastase söödaratsiooni kuivainest.
- ◆ Kui kasutatakse teisest ettevõttest pärit sööta, mis on varutud teise aasta üleminekuperioodis olevatelt maadelt, ja lisaks oma ettevõtte esimese ülemineku aasta sööta, siis ei ületa nende söötade osakaal kokku 25% loomade söödaratsiooni kuivainest.

Mida kontrollitakse?

Kontrollitakse sigadele antud söötade koguseid söötade arvestuse dokumentide järgi.

Selgitus

Koresööda (haljassööda, heina või silo) sisalduse % päevases söödaratsioonis pole määratud, oluline on, et selline sööt oleks igapäevaselt kättesaadav.

NB! Seoses sigade Aafrika katku (SAK) puhangutega rakenduvad täiendavad bioohutusnõuded kõigile seakasvatustevõtetele ja sigu pidavatele majapidamistele, mis on kirjeldatud maaeluministri määruses nr 27, 19.05.2022 „[Sigade Aafrika katku ennetamise ja tõrje täpsemad meetmed](#)”.

Näiteks on keelatud haljassööda ja muu võimalikku nakkust edasikandva materjali toomine ettevõtte territooriumile. Sigade sööt peab olema enne söötmist vähemalt 30 päeva hoiustatud nii, et on välistatud muude loomade ja võimalikku viirust edasi kandvate isikute juurdepääs söödale või on sööta kuumtöödeldud väljaspool loomakasvatushoone territooriumit viiruse hävitamiseks piisaval meetodil.

Samast piirkonnast pärit sööt tähendab Eestist ja Lätist pärit sööta.

8.8.4 Pörsaste söötmine

Nõude alus: (EL) 2018/848 II lisa II osa punkt 1.4.1 g. (EL) 2020/464 artikkel 9.

Nõue

Pörsaid peab vähemalt 40 päeva söötma naturaalse täispiimaga, eelistades emapiima.

Kui kasutatakse piimaasendajaid, siis ei tohi need sisaldada keemiliselt sünteetiliselt ega taimset päritolu koostisosi.

Mida kontrollitakse?

Kontrollitakse pörsaste võõrutamise aegu, võrreldes emise kõrvanumbrit ja pesakonna numbrit, poegimise ja pesakonna võõrutuse kuupäevaga. Mahe täispiimaasendajate kasutamisel kontrollitakse koostist ja saatedokumente.

Selgitus

Eelistada tuleb emapiima, kuid kasutada võib ka muu sobiva mahelooma piima või mahe täispiimaasendajat, mis ei tohi sisaldada taimseid ega keemiliselt sünteetiliselt koostisosi.

8.8.5 Kodulindude söötmine

Nõude alus: (EL)2018/848 II lisa II osa punkt 1.9.4.2 a, b.

Nõue

Kodulindude päevane söödaratsioon peab sisaldama koresööta (haljassööta, heina või silo).

Vähemalt 30% kodulindude söödast peab pärinema samast põllumajandustevõttest või kui see ei ole võimalik või kui selline sööt ei ole kättesaadav, peab see olema toodetud koostöös teiste mahepõllumajanduslike või üleminekuaja tootmisüksustega ning samast piirkonnast pärit sööta ja söödamaterjali kasutavate söödakäitlejatega.

Oma ettevõttes mahepõllumajandusliku taimekasvatuse üleminekuaja teisel aastal toodetud sööt võib moodustada 100% loomade söödaratsiooni kuivainest. Kui üleminekuaja teisel aastal toodetud sööt on pärit teisest ettevõttest, siis võib see moodustada keskmiselt kuni 30% söödaratsiooni kuivainest.

Mahepõllumajandusliku taimekasvatuse üleminekuaja esimese aasta oma ettevõtte püsikarjamaadelt ja mitmeaastaste söödataimedega või valgurikaste taimedega maatükkidelt saadud saagist või seal karjatamisest võib pärineda kuni 20% söödaratsiooni kuivainest.

Mida kontrollitakse?

Kontrollitakse kodulindudele kasutatud söötade koguseid söötade arvestuse dokumentide ja raamatupidamisdokumentide (saatedokumendid, arved jm) alusel.

Selgitus

Koresööda (haljassööda, heina või silo) sisalduse % päevases söödaratsioonis pole määratud, oluline on, et selline sööt oleks lindudele igapäevaselt kättesaadav.

Samast piirkonnast pärit sööt tähendab Eestist ja Lätist pärit sööta.

8.8.6 Mittemahe proteiinsööda kasutamine põrsaste ja noorlindude puhul

Nõude alus: (EL) 2018/848 II lisa II osa punktid 1.9.3.1 c, 1.9.4.2 c; artikkel 11 lõige 1.

Nõue

Kui maheproteiinsööta ei ole piisavas koguses saada, võib kasutada noorsigade ja noorlindude söötmisel kuni 5% mittemahe proteiinsööta.

PTA nõusolekul võib mittemahe proteiinsööta kasutada *kuni 31.12.2026* järgmistel tingimustel:

- ◆ maheproteiinsööt ei ole kättesaadav;
- ◆ proteiinsööt on toodetud või valmistatud ilma keemiliste lahustiteta;
- ◆ seda kasutatakse ainult kuni 35 kg kaaluvate põrsaste ja kuni 18 nädala vanuste noorlindude söötmiseks spetsiifiliste proteiinisegudega ning
- ◆ maksimaalne lubatud osakaal sööda kuivaines 12-kuulisel ajavahemikul ei ületa 5%. Osakaal arvutatakse põllumajandusest pärinevas söödas sisalduva kuivaine osakaaluna.
- ◆ GMOd, GMOdest toodetud tooted ja GMOde abil toodetud tooted ei ole lubatud.

Nõusoleku saanud ettevõtted peavad pidama eraldi arvestust noorlindude ja noorsigade söötmise kohta.

Mida kontrollitakse?

Tehakse arvutused ettevõttes kasutatud söötade kohta kuivaines. Võrreldakse mittemahe ja mahe söötade kuivaine osakaalu söödaratsioonis.

Selgitus

NB! Mittemahe proteiinsööda kasutamise võimalust ei ole munakanadel.

Proteiinsööt on sööt, mille valgusisaldus kuivaines on üle 20% (peab sisaldama noorlindudele ja -sigadele vajalikke aminohappeid).

Lubatud on selline proteiinsööt, mis ei ole töödeldud keemiliste lahustitega, nt õlikultuuridest külmi- või kuumpressiga saadud õlikoogid on lubatud, kuid keemiliselt töödeldud õlišrott ei ole lubatud.

8.8.7 Kaladest ja muudest veeloomadest saadud söödamaterjalid sigade ja kodulindude söödana

Nõude alus: (EL) 2018/848 artikkel 24 lõige 1 c. (EL) 2021/1165 artikkel 3; III lisa A osa.

Nõue

Sigade ja kodulindude söötmiseks võib kasutada mittemahe kaladest või muudest veeloomadest saadud jahu, õli ja muud söödamaterjali tingimusel et:

- ◆ need on saadud kalandusettevõttest, millele on väljastatud säästva kasutamise sertifikaat kava alusel, mida tunnustab pädev asutus kooskõlas Euroopa Parlamendi ja nõukogu määruses (EL) nr 1380/2013 sätestatud põhimõtetega;
- ◆ need on toodetud või valmistatud keemiliselt sünteesitud lahusteid kasutamata;
- ◆ kalavalgu hüdrolüsaati on lubatud kasutada ainult mittetaimtoiduliste noorloomade puhul.

Mida kontrollitakse?

Kontrollitakse sööda päritolu saatedokumentide alusel.

Selgitus

Looduslikest veekogudest püütud kala, muid veeloomi või nendest valmistatud tooteid ja kõrvalsaadusi ei loeta põllumajandusliku päritoluga söödaks ja nende kasutamisel protsentuaalset piirangut pole.

Säästva kalanduse puhul on järgitud kalavarude säästvat majandamist (nagu seda Eesti kalanduses tehakse) – ei ole püütud alamõõdulisi kalu, ei ole tegu röövpüügiga, on peetud kinni muudest piirangutest jne.

8.8.8 Mittemahepõllumajanduslikud vürtsid, maitsetaimed ja melass söödana

Nõude alus: (EL) 2018/848 artikkel 24 lõige 3 e alapunkt iv. (EL) 2021/1165 artikkel 3, III lisa A osa.

Nõue

Loomade söötmiseks võib kasutada mittemahe vürtse, maitsetaimi ja melassi tingimusel, et:

- ◆ need pole mahedana kättesaadavad,
- ◆ need on toodetud või valmistatud ilma keemiliste lahustiteta,
- ◆ vürtside, maitsetaimede ja melassi kasutamine on piiratud 1%-ga söödaratsioonist, mis on arvatud igal aastal põllumajandusest pärinevas söödas sisalduva kuivaine osakaaluna.

Mida kontrollitakse?

Kontrollitakse toodete koostist ja saatedokumente. Tehakse arvutused ettevõttes kasutatud vürtside, maitsetaimede või melassi kohta kuivaines.

Selgitus

Sageli on tavamelass nt mineraalsöötade koostisosa. Sellist mineraalsööta võib maheloomadele anda, kuid tuleb veenduda, et melassi ei oleks keemiliselt töödeldud (nt vääveldioksiidiga).

8.8.9 Mineraalse päritoluga söödad

Nõude alus: (EL) 2018/848 artikkel 24 lõiked 1 c, 3 e. (EL) 2021/1165 artikkel 3; III lisa A osa.

Nõue

Loomade mineraalsed söödad peavad olema looduslikku päritolu, välja arvatud juhul, kui sellist päritolu tooteid või aineid ei ole saada piisavas koguses või piisava kvaliteediga või kui alternatiivid puuduvad.

Kasutada võib üksnes määruse 2021/1165 III lisas nimetatud mineraalseid söödamaterjale.

Mida kontrollitakse?

Jälgitakse, milliseid mineraalsöötaid ettevõttes kasutatakse. Kontrollitakse ostudokumente ja pakenditel kirjeldatud koostist.

Selgitus

Vt mineraalsete söödamaterjalide lubatud nimekirja ptk 11.3.

Sageli sisaldavad mineraalsööda valmissegud mahepõllumajanduses mittelubatud aineid või taimset sideainet. Seetõttu tuleb väga täpselt uurida mineraalsööda koostist ja vajadusel konsulteerida PTAga. Tavatootmisest pärit melass võib söödas sisalduda, kui selle osakaal kogu aastasest söödaratsioonist jääb alla 1% kuivaines.

Vt turul olevate toodete nimekirja PTA kodulehel: Mahepõllumajandus > [Loomakasvatus](#) „Mahetootmisesse sobivad mineraalid ja söödalisandid“. Kõik turul olevad sobivad tooted selles tabelis ei pruugi sisalduda.

8.8.10 Söödalisandid ja loomasöödas, sh silo valmistamisel kasutatavad abiained

Nõude alus: (EL) 2018/848 artikkel 24 lõiked 1 d, 3 e. (EL) 2021/1165 artikkel 3; III lisa B osa.

Nõue

Söödas kasutatavad mikroelemendid, vitamiinid või provitamiinid peavad olema looduslikku päritolu, välja arvatud juhul, kui sellist päritolu tooteid või aineid ei ole saada piisavas koguses või piisava kvaliteediga või kui alternatiivid puuduvad.

Nimetatud tooteid on lubatud kasutada vastavalt lubatud mittemahe söödamaterjalide nimekirjale „Loomasöödas kasutada lubatud söödalisandid ja abiained“.

Silokonservantidena on lubatud kasutada ensüüme ja mikroorganisme ainult piisava käärimise tagamiseks.

Mida kontrollitakse?

Kontrollitakse, milliseid söödalisandeid ja abiaineid kasutatakse. Kontrollitakse ostudokumente ja pakenditel kirjeldatud koostist.

Selgitus

Sisseostetud sööda puhul on oluline ka jälgida, milliseid antioksidante söödas kasutatakse, sest lubatud on ainult taimeõlidest saadud tokoferooli(rikkad)ekstraktid.

Nt silos on lubatud tehnoloogilised lisandid: sorbiinhape, sipelghape, naatriumformiaat, äädikhape, piimhape, propioonhape, sidrunhape.

Vt loomasöödas kasutada lubatud söödalisandite ja abiainetel lubatud nimekirja ptk 11.3.

Vt turul olevate toodete nimekirju PTA kodulehel: Mahepõllumajandus > [Loomakasvatus](#) „Mahetootmisesse sobivad mineraalid ja söödalisandid“ ja „Mahetootmisesse sobivad silolisandid“. Kõik turul olevad sobivad tooted selles tabelis ei pruugi sisalduda.

8.8.11 Vesi

Nõude alus: (EL) 2018/848 II lisa II osa punkt 1.7.2.

Nõue

Vesi peab olema loomadele kergesti kättesaadav nii loomakasvatushoones, kui ka karjamaal; loomade füsioloogilised ja etoloogilised vajadused peavad olema rahuldatud; jootmiseks kasutatav inventar on puhas ja vesi kvaliteetne.

Mida kontrollitakse?

Kontrollitakse joogivee olemasolu ja kättesaadavust loomadele nii loomakasvatushoones kui ka karjamaal. Kontrollitakse jootmiseks kasutatava inventari puhtust.

8.8.12 Arvestuse pidamine loomade söötmisel

Nõude alus: (EL) 2018/848 artikkel 39 lõige 1 a; II lisa II osa punkt 1.4.4. MtM §2 lõiked 1-3.

Nõue

Arvestust tuleb pidada söötmissüsteemi ja, kui see on asjakohane, karjatamisperioodi (sh rändkarjatamise) aegade kohta.

Mis tahes vormis kasutatud sööda puhul:

- ♦ erinevate söödamaterjalide osakaal,
- ♦ oma ettevõttest või samast piirkonnast pärit sööda osakaal,
- ♦ üleminekuaja sööda osakaal.

Ettevõttesse toodud sööda puhul: nimetus, kogus, koostis, toomise päev, tootmiskoht, tootja ja turustaja, sööda kasutamine.

Ettevõttes toodetud sööda puhul: kogus ja tootmise aeg, sööda kasutamine.

Eraldi tuleb arvestust pidada mahe ja mittemahe loomakasvatuse kohta;

Arvestust peetakse paberil või elektroonselt.

Andmete kohta tehakse kirjed 3 päeva jooksul arvates toimumise tegemise päevast.

Mida kontrollitakse?

Kontrollitakse ettevõttesse toodud söötade saatedokumente. Ettevõttes toodetud söötade koguseid kontrollitakse põlluraamatu järgi. Kontrollitakse söötade kasutamist loomaliikide kaupa.

Selgitus

Söötade arvestusel võib kasutada abitabelit, mis on PTA kodulehel: Mahepõllumajandus > [Loomakasvatus](#) „Ettevõtte hinnanguline söödavajadus kuivaines aastas“.

Karjatamise ja ettevõttes toodetud sööda arvestust tuleb Veeseaduse kohaselt pidada põlluraamatus.

8.9 Haiguste ennetamine ja ravi

8.9.1 Allopaatiliste veterinaarravimite kasutamise keeld ennetavas tegevuses

Nõude alus: (EL) 2018/848 II lisa II osa punktid 1.5.1.1-1.5.1.5.

Nõue

Haiguste ennetamine põhineb tõugude ja liinide valikul, karjakasvatustaval, kvaliteetsel söödal, liikumisel, asjakohasel loomkoormusel ning loomapidamisel asjakohastes hügieenitingimustes.

Immunoloogilisi veterinaarravimeid (vaktsiine) võib kasutada.

Haiguste ennetamiseks on keelatud kasutada:

- ◆ keemiliselt sünteesitud allopaatilisi veterinaarravimeid, sh antibiootikume,
- ◆ keemiliselt sünteesitud allopaatilisi molekule sisaldavaid boole.

Keelatud on kasvu soodustamiseks või toodangu suurendamiseks mõeldud ainete kasutamine (sh antibiootikumid, koktsidiostaatikumid ja muud kunstlikud kasvusoodustajad).

Keelatud on hormoonide või samalaadsete ainete kasutamine paljunemise reguleerimiseks (nt inna esilekutsumine või sünkroonimine) või muul eesmärgil.

Kui loomi hangitakse mittemahepõllumajanduslikest tootmisüksustest, rakendatakse olenevalt kohalikest oludest erimeetmeid, nagu sõeluuringud või karantiin.

Mida kontrollitakse?

Kontrollitakse loomapidaja raviarvestust.

Selgitus

Haiguste ennetus peab põhinema sobivatel pidamistingimustel, söödal, tõugude valikul, bioturvalisuse põhimõtete rakendamisel jne.

Ettevõttesse loomade sissetoomisel nii tava- kui ka mahekarjadest tuleb olla eriti hoolikas (vajadusel testid ostuloomadelt, profülaktiline karantiin, karjaterwise staatuse jälgimine).

8.9.2 Puhastustoimingud hoonetes ja vabaaladel

Nõude alus: (EL) 2018/848 artikkel 24 lõige 1 punkt 1 e; II lisa II osa punktid 1.5.1.6, 1.5.1.7, 1.9.4.4 c. (EL) 2021/1165 artiklid 5, 12. (EÜ) 889/2008 lisa VII, kuid välja arvatud tooted, mis on nimetatud määruse (EL) 2021/1165 IV lisa D osas.

Nõue

Laudad, sulud, seadmed ja riistad peavad olema nõuetekohaselt puhastatud ja desinfitseeritud, et vältida nakkuste levikut ning haigusekandjate tekkimist.

Väljaheide, uriin ning söömata jäänud või mahapudenunud sööt tuleb eemaldada nii sageli kui vaja, et minimeerida lõhna teket ning vältida putukate või näriliste siginemist.

Putukate ja muude kahjurite hävitamiseks hoonetes ja teistes rajatistes, kus loomi peetakse, kasutatakse rodentitsiide (ainult lõksudes) ning lubatud ainete nimekirjades loetletud tooteid ja aineid: puhastus- ja desinfitseerimisvahendeid ning taimekaitsevahendeid.

Loomapidamishoonete ja sisseseadete puhastamiseks ja desinfitseerimiseks võib kasutada lubatud ainete nimekirjas loetletud puhastus- ja desinfitseerimisvahendeid. Kõnealuste toodete kasutamise kohta tuleb pidada arvestust: toote kasutamise kuupäev või kuupäevad, toote nimetus, selle toimeained ning kasutamise koht.

Pärast iga kodulinnupartii üleskasvatamist tuleb hooned lindudest tühjendada ning hooned ja sisse-seade puhastada ja desinfitseerida.

Pärast iga kodulinnupartii üleskasvatamist tuleb lasta vabaaladel puhata nii, et taimestik saaks taastuda. Ettevõtja peab arvestust või säilitab dokumentaalsed tõendid sellise ajavahemiku kohaldamise kohta. Kõnealuseid nõudeid ei kohaldata, kui kodulinde ei kasvatata partiina, ei peeta vabaalal ja kui nad saavad terve päeva vabalt ringi liikuda.

Mida kontrollitakse?

Kontrollitakse loomapidamishoonete seisundit, milliseid puhastus- või desinfitseerivaid vahendeid on kasutatud.

Linnukasvatuse puhul kontrollitakse vabaalade taimkatte seisundit.

Selgitus

Lubatud puhastus- ja desinfitseerimisvahendite nimekirja vt ptk 11.4 ja lubatud taimekaitsevahendite nimekirja ptk 11.1.

8.9.3 Veterinaarravi ning erand vaktsineerimiste, parasiitidevastase ravi ja kohustuslike haigustõrjeprogrammide puhul

Nõude alus: (EL) 2018/848 II lisa osa punkt 1.5.2.1-5.1.5.2.7.

Nõue

Kui hoolimata loomatervise tagamiseks võetud ennetusmeetmetest loom haigestub või saab vigastada, tuleb teda viivitamata ravida.

Haigusi ravitakse kohe nende ilmnemisel, et vältida loomade piinlemist. Vajaduse korral ja rangeid nõudeid järgides ning veterinaararsti järelevalve all võib kasutada keemiliselt sünteesitud allopaatilisi veterinaarravimeid, sealhulgas antibiootikume, kui fütoterapeutilised, homöopaatilised ja muud tooted selleks ei sobi.

Keemiliselt sünteesitud allopaatiliste veterinaarravimite (sh antibiootikumid) asemel tuleb eelistada mahetootmises lubatud mineraalsöötaid ja mahetootmises lubatud söödalisandeid ning taimravitooteid ja homöopaatilisi tooteid, kui nende ravitoime asjaomase loomaliigi ja haiguse puhul ning kavandatud ravitingimustes on tõhus.

Loomi või loomadelt saadud tooteid ei tohi müüa mahetoodetena ning loomadele tuleb määrata üleminekuaeg, kui loomale või loomarühmale antakse:

- ◆ üle kolme keemiliselt sünteesitud allopaatilise veterinaarravimikuuri (sh antibiootikumikuuri) 12 kuu jooksul või
- ◆ üle ühe ravikuuri, kui loomade tootliku elutsükli pikkus on alla aasta.

Eelnimetatud ravikuuride hulka **ei loeta** vaktsineerimist, parasiitidevastast ravi ega kohustuslikke haigustõrjeprogramme ning nende arvule piirangut ei ole.

Keeluaeg loomale keemiliselt sünteesitud allopaatilise veterinaarravimi (sh antibiootikumi) tavapäraste kasutustingimuste kohaselt viimase doosi manustamise ning sellest loomast mahetoidu tootmise vahel peab olema:

- ♦ kaks korda nii pikk kui ravimile määratud keeluaeg ja
- ♦ mitte vähem kui 48 tundi.

Ettevõtjad peavad arvestust või säilitavad dokumentaalsed tõendid kasutatud ravi kohta, eelkõige ravitud loomade identifitseerimisandmed, ravi kuupäev, diagnoos, annustamine, ravimi nimetus ning, kui see on asjakohane, veterinaararsti määratud veterinaarravi ning enne loomakasvatussaaduste mahetoodetena turustamist ja mahetootena märgistamist kohaldatav keeluaeg.

Mida kontrollitakse?

Kontrollitakse loomapidaja raviarvestust.

Selgitus

Üks ravikuur tähendab ühte ravitsükli haiguse ravimisel ehk perioodi, kui kauaks arst ravimi(te) andmist ette näeb. Ühe ravikuuri jooksul võib olla ka mitu ravimit, kui raviplaani seda ette näeb. Nt udarapõletiku ravil tehakse mitu protseduuri järjestikustel päevadel.

Näide: Manustada udarasse x ravimit üks süstlatäis iga päev 5 päeva jooksul. Tegu on ühe ravikuuriga, mille pikkus on 5 päeva.

Kui loom on pärast ravikuure viidud üleminekuajale, siis identifitseeritavaid loomi eraldi ei pea hoidma, sest toodang on eristatav. Kui on partii või kari (nt linnud), siis tuleb üleminekuajale viidud loomad eraldi hoida, sest muidu pole võimalik toodangut eristada.

Näide: Kui lüpsilehmale tehakse 4 ravikuuri aasta jooksul (udarapõletiku ravil 3 ja välise vigastuse puhul 1), tuleb viimase ravi lõpetamise kuupäev lugeda uue üleminekuaja kuupäevaks, st lüpsilehmalt saadud piima ei tohi märgistada maheviitega 6 kuu jooksul. Temalt saadud piim peab olema eraldatud teiste lüpsilehmade toodangust, kuid looma teistest eraldi ei pea pidama.

Üleminekuajaga nõudvate ravikuuride arvu arvestuse hulka ei loeta näiteks tuberkuliinimist piimalehmadel ja parasiiditõrjet lammastel.

Kui riiklik tauditõrjeprogramm näeb nt ette loomade vaktsineerimise marutaudi vastu, siis tuleb loomad vaktsineerida **veterinaarseaduses sätestatud** alustel ja korras ning seda ei loeta arvesse minevaks ravikuuriks.

Ka juhul, kui vaktsineerimine ei toimu riikliku programmi raames, ei loeta seda arvesse minevaks ravikuuriks.

Vaktsiinid on immunoloogilised veterinaarravimid ja vaktsineerimisel ei rakendu keeluaega.

Informatsiooni ravimi keeluaja pikkuse kohta saab veterinaararstilt.

Loomade haiguste ennetamise ja veterinaarravi puhul registreeritakse diagnoos, ravi alustamise ja lõpetamise päev, kasutatava veterinaarravimi liik ja nimetus, veterinaarravimi doos, ravimeetod ja veterinaararsti poolt toodangu turustamisele kehtestatud keeluaeg ning andmed ravitud looma(de) kohta (liik, arv, tõug, vanus, sugu, identifitseerimisnumber) ja veterinaarravi teostanud veterinaararsti nimi.

Loomade ravi andmete registreerimiseks võib kasutada soovituslikku vormi PTA kodulehel: Mahepõllumajandus > Alustajale ja jätkajale > **Vormid** „Veterinaarravi andmete arvestus“.

8.9.4 Veterinaarravimite hoiustamine

Nõude alus: (EL)2018/848 III lisa punkt 7.3.

Nõue

Allopaatiliste veterinaarravimite ja antibiootikumide hoiustamine on ettevõtetes lubatud tingimusel, et veterinaararst on need loomade raviks välja kirjutanud. Kõrvaliste isikute juurdepääs veterinaarravimitele peab olema välistatud.

Mida kontrollitakse?

Veterinaarravimite hoiustamise visuaalne kontroll.

Veterinaarravi andmed, milliseid ravimeid on kasutatud ja kas hoiustatud ravimid on veterinaararsti poolt välja kirjutatud.

Selgitus

Veterinaarravimeid tuleb hoiustada eraldi kapis või ruumis. Allopaatilised ravimid ja antibiootikumid ei tohi olla loomakasvatushoones kergesti kättesaadavad.

8.10 Veterinaarsed toimingud ja loomakasvatuse võtted

8.10.1 Kastreerimine

Nõude alus: (EL) 2018/848 II lisa II osa punktid 1.7.9, 1.7.10.

Nõue

Füüsiline kastreerimine on lubatud toodete kvaliteedi ning traditsiooniliste tootmistavade säilitamiseks.

- ♦ looma kannatused tuleb viia miinimumini piisava anesteesia ja/või analgeesia abil;
- ♦ toimingut viivad läbi kvalifitseeritud töötajad;
- ♦ toiming tehakse looma seisukohalt kõige sobivamas eas.

Mida kontrollitakse?

Kontrollitakse loomapidaja raviarvestust.

Selgitus

Kastreerida võib näiteks veiseid ja sigu liha kvaliteedi tagamiseks. Oluline on see, et loomal ei langeks mitu stressi ühele ajale, nt ei tohiks kastreerida samal ajal võõrutusega. Varasem kastreerimine on efektiivsem liha kvaliteedi seisukohalt.

Protseduuri ei loeta ravikuuriks.

8.10.2 Sabakärpimine, hammaste eemaldamine, noka lühendamine, sarvede eemaldamine, nudistamine

Nõude alus: (EL)2018/848 II lisa II osa punktid 1.7.8, 1.7.9.

Nõue

Erandkorras üksnes konkreetsete juhtumite puhul, kui see parandab loomade tervist, heaolu või hügieeni või kui töötajad võivad vastasel juhul ohtu sattuda, võib **PTA nõusolekul** teha:

- ◆ lammaste saba lõikamist,
- ◆ tibude noka lühendamist esimese 3 elupäeva jooksul,
- ◆ sarvede eemaldamist,
- ◆ nudistamist.

PTA annab nõusoleku ainult juhul, kui ettevõtja on toimingu vajalikkust põhjendanud.

Looma kannatused tuleb viia miinimumini piisava anesteesia ja/või analgeesia abil ning sellega, et toimingut viivad läbi kvalifitseeritud töötajad ja loom on iga toimingu jaoks kõige sobivamas eas.

Mida kontrollitakse?

Kontrollitakse, kas nõusolek on antud ja kas toimingud on toimunud kooskõlas loomakaitseseadusega. Kontrollitakse raviarvestust.

Selgitus

Nt sarvede eemaldamine on lubatav siis, kui sarvedega loom muutub ohtlikuks inimesele või teistele samas karjas olevatele loomadele. Kui tõuaretuskarjades on osa loomi sarvedega ja suurem osa sarvedeta, siis on lubatud sarved eemaldada. Ka nudistada tohib ainult põhjendatud vajadusel, rutiinselt seda teha ei tohi. Nõusoleku taotlusel tuleb väga põhjalikult välja tuua, miks nudistamine on vajalik.

8.10.3 Loomade paljundamise meetodid

Nõude alus: (EL) 2018/848 II lisa II osa punkt 1.3.2; artikkel 9 lõige 5.

Nõue

Mahepõllumajanduslike loomade aretamise põhimõtted on järgmised:

- ◆ paljundamisel kasutatakse looduslike meetodeid, kunstlik seemendamine on lubatud;
- ◆ paljunemist ei kutsuta esile ega takistata hormoonide või muude sarnase toimega ainete abil, välja arvatud juhul, kui on tegemist üksiklooma veterinaarraviga;
- ◆ teisi kunstliku paljundamise viise, nagu kloonimine ja embrüo siirdamine, ei ole lubatud kasutada;
- ◆ tõuvalik peab olema mahepõllumajandusliku tootmise põhimõtete seisukohast asjakohane, tagama heal tasemel loomade heaolu ning aitama vältida kannatuste tekitamist ja vajadust loomi vigastada.

Mida kontrollitakse?

Kontrollitakse seemenduste/paarituste andmeid, isasloomade andmeid.

Selgitus

Kui paaritamiseks ei ole otstarbekas tuua tõulisi isasloomi, võib kasutada kunstlikku seemendamist.

8.10.4 Loomade heaolu transpordil

Nõude alus: (EL) 2018/848 II lisa II osa punktid 1.7.6, 1.7.7, 1.7.11.

Nõue

Elusloomade vedu peab toimuma võimalikult lühikese aja jooksul.

Igasuguse kannatuse, valu ja stressi tekitamist välditakse ja viiakse miinimumini.

Loomade vedamisel peavad mahepõllumajanduslikult peetavad loomad olema selgelt eristatavad mittemahepõllumajanduslikult peetavatest loomadest.

Mahepõllumajanduslikult peetavate loomade veo eel ega veo ajal ei tohi loomadele manustada keemiliselt sünteetiliselt allopaatilisi rahusteid.

Loomade peale- ja mahalaadimine peab toimuma ettevaatlikult ning elektrilisi või muid valu põhjustavaid stimulaatoreid kasutamata.

Mida kontrollitakse?

Võimalusel kontrollitakse ettevõttes olevate loomade peale- ja mahalaadimist, vajalikke konstruktsioone, ehitisi ja veovahendeid.

Selgitus

Lisaks kehtivad loomade veol horisontaalsed nõuded, vaata täpsemalt PTA kodulehel Tarbijale ja eraisikule > Linnu- ja loomapidamine > [Loomade vedu](#).

8.10.5 Arvestuse pidamine

Nõude alus: (EL) 2018/848 artikkel 9 lõige 10; artikkel 39 lõige 1; II lisa II osa punktid 1.3.4.5., 1.4.4., 1.5.1.6., 1.5.2.7., 1.7.12., 1.9.4.4. alapunkt c; III lisa punkt 7.3; (EL) 2021/771 Artikkel 1. (EL) 2021/2119 Artikkel 2. MtM § 2 lõiked 1-3, § 10. VeeS § 155 lõiked 1-5.

Nõue

Peetakse arvestust (eraldi mahe- ja mittemahepõllumajandusliku loomakasvatuse kohta):

- ◆ loomade liikumine;
- ◆ loomade söötmine;
- ◆ loomade raviarvestus;
- ◆ puhastustoimingud hoonetes ja vabaaladel;
- ◆ PTA-lt saadud nõusolekud erisuste kohta.

Andmete kohta tuleb kirje teha 3 päeva jooksul arvates toimuva tegemise päevast.

Andmeid ja neid tõendavaid dokumente tuleb säilitada vähemalt 3 aastat arvates nende kogumisest.

Arvestust peetakse elektroonselt või paberil.

Mida kontrollitakse?

Arvestuse pidamist kontrollitakse järgmiste nõudepunktide raames: eristatavuse tagamine, loomade liikumine, loomade söötmine, loomade ravi, puhastustoimingud, nõusolekud.

Viiakse läbi toodete jälgitavuse ja massibilansi kontroll.

Selgitus

Põlluraamatusse tuleb kanda andmed põllumajandusliku tegevuse kohta, sh loomade karjatamise andmed (karjatamisperiood, karjatatud loomade liik ja arv, karjamaa asukoht ja pindala).

Koos ettevõtte kontrolliga koostavad PTA ametnikud massibilansi ja jälgitavuse arvestused vastavalt tootmise valdkondadele. Massibilansi ja jälgitavuse arvutamiseks kasutatavad PTA ametnikud ühtset andmetabelit.

Massibilansi kontrolli eesmärk on teha kindlaks ettevõtja poolt kasutatava sisendi ja saadud toodangu vaheline koguseline tasakaal ehk toodete koguste usutavus. Andmetabeli täitmiseks võetakse aluseks raamatupidamisdokumendid ja muud dokumendid, mida ettevõtja oma erinevate tegevuste tõendamiseks koostab. Kontrolliks valitakse ettevõttes toodetud toode ja kontrollitav ajavahemik riskipõhiselt. Kontrollitava toote kohta tehakse kindlaks teatud ajavahemikul ettevõttes toodetud toote kogus ja selle liikumine ettevõttes (k.a mahetoodangu müük mittemahetoodanguna).

Jälgitavuse kontrolli eesmärk on teha kindlaks, kas ettevõttesse vastu võetud või ettevõttest välja saadetud tooted on mahepõllumajanduslikud või üleminekuaja tooted. Kontrolli ülesehitus tugineb paljus eelnevale, kuid rõhuasetus on toodangu liikumisel ja selle jälgitavusel (nt millisest ettevõttest toodang kuhu edasi liigub).

8.11 Turustamine

8.11.1 Loomade ja loomakasvatussaaduste märgistamine

Nõude alus: (EL) 2018/848 artiklid 30, 32, 33; IV ja V lisa. (EL) 2021/279 artikkel 3 lõiked 2, 3. MkoM § 2.

Nõue

Mahemärgistada (ehk kasutada viidet mahepõllumajandusele) saab üleminekuaja läbinud loomi ja loomakasvatussaadusi, mis on pärit üleminekuaja läbinud loomadelt.

Märgistatakse sõnaga „ökoloogiline“, „mahe“ või nende tuletiste või lühenditega nagu „mahe-“ ja „öko-“ kas eraldi või kombineerituna.

Mahetoote märgistamisel, sh esitlemisel ja reklaamimisel võib kasutada ka ELi mahelogo (müügipakendis tootel on ELi logo kohustuslik, vt ptk 7.10.2) ja/või Eesti riiklikku ökomärki.

Elusloomade, toorpiima, munade saatedokumentidel/arvetel tuleb kasutada viidet mahepõllumajandusele ning koodnumbrit EE-ÖKO-03 või PTA nime „Põllumajandus- ja Toiduamet“.

Müügipakendisse pakendatud mahetoote märgistamine vt ptk 7.10.2

Mida kontrollitakse?

Märgistus müügipakendil, raamatupidamisdokumendid (sh saatedokumendid, arved), mahepõllumajanduse registrist üleminekuajad.

Selgitus

Märgistuse all peetakse silmas tootega (sh loomadega) seotud sõnu, andmeid, kaubamärke, kujunduselemente või sümbboleid, mis asuvad toote pakendil või tootega kaasas käival dokumendil, sedelil, etiketil, sildil või kaelaetiketil või mis viitavad sellele tootele muudes infomaterjalides.

Kuigi saatedokumentidel/arvetel on lubatud kasutada kas PTA koodnumbrit EE-ÖKO-03 või PTA nime „Põllumajandus- ja Toiduamet“, siis on arusaadavuse huvides soovitatav eelistada EE-ÖKO-03 kasutamist. Saatedokumentide/arvele võib koondumbri märkida nt viitega müüdava toote (looma) juurde või ka muusse kohta, kuid viimasel juhul ei tohi samal dokumendil sisalduda mittemahetooteid.

Kui on selgelt aru saada, et viide „mahe“ käib kõigi saatedokumendil/arvel olevate toodete (loomade) kohta, siis ei pea iga toote (looma) juurde eraldi sõna „mahe“ märkima.

8.11.2 Loomakasvatussaaduste ja loomade vedu ja märgistamine veol

Nõude alus: (EL) 2018/848 artikkel 23; III lisa punktid 1 ja 2.

Nõue

Kui maheloomi viiakse teise maheettevõttesse, siis peab loomadega kaasas olema saatedokument, kus on kirjas:

- ♦ ettevõtja nimi ja aadress;
- ♦ loomaliik ja viide mahedale;
- ♦ PTA koodnumber EE-ÖKO-03 või nimi „Põllumajandus- ja Toiduamet“;
- ♦ looma v loomagrupi identifitseerimistunnus.

Munade ja piima puhul peab saatedokumendil olema märgitud:

- ♦ toote omaniku või müüja nimi ja aadress,
- ♦ toote nimetus, millele on lisatud viide mahepõllumajandusele,
- ♦ PTA koodnumber EE-ÖKO-03 või PTA nimi „Põllumajandus- ja Toiduamet“,
- ♦ vajadusel partii tähis vastavalt märgistussüsteemile.

Mida kontrollitakse?

Arvestuse pidamine: raamatupidamisdokumendid (saatedokumendid, arved jm).

Selgitus

Kui saatedokumendil on kõik loomad mahedad, siis võib selle saatedokumendile selgelt kirja panna ka üldiselt nt „Maheloomad“ ja märkida koondnumbri EE-ÖKO-03.

Mahetunnustatud loomakasvatuseettevõtja saab mahemärgistada oma kasvatatud loomi ja linde ning oma töötlemata loomakasvatussaadusi – omatoodetud mune või toorpiima, sh võib märgistada ka ettevõttes pudelisse villitud piima. Võimalused oma loomade liha müügiks mahemärgistatuna vt ptk 4.1 lk 14.

Loomade/lindude saatmisel tapamajja peab nendega kaasas olema toiduahela alane teatis. Vt PTA koduleht: Ettevõtjale, tootjale ja turustajale > Toidutootmine > Erinõuded toidugruppidele > Liha > [Toiduahela teatiste vormid](#).

Horisontaalsed nõuded toorpiima ja munade müügil on PTA kodulehel: Ettevõtjale, tootjale ja turustajale > Toidu tootmine > Erinõuded toidugruppidele > [Piim, muna, mesi](#).

9. Mahepõllumajandusliku mesinduse nõuded

9.1	Mesilagruppide ja korjeala asukoht	96
9.2	Mesilaste pidamisviis	97
9.3	Mesilasperede andmed, arvestuse pidamine	97
9.4	Mesindussaaduste ladustamine ja esmatöötlemine	98
9.5	Ettevõttesse toodud mittemahe mesilasemad ja -sülemid	99
9.6	Mesilasperede söötmine	100
9.7	Mesilaste heaolu	100
9.8	Haiguste ennetamine	101
9.9	Veterinaarravi	101
9.10	Tarude märgistus ja kasutatavad materjalid	102
9.11	Mesilasvaha	102
9.12	Mesindussaaduste vedu ja märgistamine veol	103

9.1 Mesilagruppide ja korjeala asukoht

Nõude alus: (EL) 2018/848 II lisa II osa punkt 1.9.6.5. (a, c, b, i). (EL) 2020/2146 artikkel 3 lõige 7; TM § 7 lõiked 1, 2.

Nõue

Mesila asub kohas, mida 3 kilomeetri raadiuses ümbritsevad nektari- ja õietolmuallikad koosnevad põhiliselt:

- ♦ mahepõllumajanduskultuuridest,
- ♦ looduslikest taimedest või
- ♦ kultuuridest, mida on töödeldud keskkonda vähe mõjutavate meetoditega, mis ei mõjuta mesindussaaduste käsitamist mahepõllumajanduslikena.

Need nõuded ei kehti selliste piirkondade suhtes, kus ei toimu õitsemist, või kui mesilaspered on puhkeolekus.

Mesilad paigutatakse piisavalt kaugele allikatest, mis võivad põhjustada mesindussaaduste saastumist või mõjuda halvasti mesilaste tervisele (nt tööstuspiirkond, jäätmekäitluskoht).

PTAle esitamiseks tuleb koostada asjakohases mõõtkavas kaart (vähemalt 1 : 10 000) või tuleb säilitada geograafilised koordinaadid tarude asukoha kohta, mis tõendavad, et mesilasperede asukohad vastavad mahemesinduse nõuetele.

Katastroofiolukorrast tulenevalt, kui mesilasperede ellujäämine on ohus, võib mesilasperesid erandina viia aladele, mis ei vasta mesilate paigutamist käsitlevatele sätetele. Vajalik **PTA nõusolek**.

Mida kontrollitakse?

PRIA loomade registrisse kantud mesila asukohad PRIA kaardil, tarude asukohad looduses.

Selgitus

Mesila all mõeldakse ettevõtte kõiki mesilagruppe. Kõigi mesilagruppide asukohad peavad olema kantud põllumajandusloomade registrisse (esitatud PRIA loomade registrile) olenemata sellest, kas ettevõtte on tava või mahe. Mesilagruppide asukohad kantakse PRIA veebikaardile.

Mesinikel on kohustus teavitada PRIAt mesilasperede arvu muutusest kuu viimase kuupäeva seisuga järgneva kuu 5. kuupäevaks. Mesilasperede registreerimise kohta saab lugeda PRIAst: Registrid > [Alustavale kliendile](#)

Alustav mahemesinik – kui PRIAs ei ole veel tarude asukohti märgitud, siis peab PTAle esitama planeeritavad asukohad.

Mesilagrupi asukoha kohta ei pea PTAle esitama kaarti, asukoht võib olla määratletud ka koordinaatidega.

Keskkonda vähe mõjutavad meetodid on meetodid, mis on samaväärsed määruse (EL) nr 1305/2013 artiklites 28 ja 30 sätestatud meetoditega – nt kui ei kasutata pestitsiide.

Mesinik analüüsib mesilagrupi määratletud asukohast 3 km raadiusesse jäävat korjeala. Mahetootja vastutab, et korjeala oleks valitud selliselt, et toodangusse ei satuks soovimatuid aineid (eelkõige pestitsiidid), mis võivad põhjustada mesindussaaduste saastumist või mõjuks halvasti mesilaste tervisele (välja arvatud katastroofiolukorrast tingitud juhtudel).

Selleks, et hinnata korjeala sobivust mahekorjealana, juhendatakse analüüsimisel järgmisest:

- ♦ 0 kuni 1,5 km raadiusesse jääval korjealal pärinevad nektari- ja õietolmuallikad maheviljeluskultuuridest või looduslikest taimedest või muudel kui mahemeetoditel majandatud metsadest või taimedest, mida on töödeldud ainult keskkonda vähe mõjutavate meetoditega. Selle ala sisse võib jääda eratarbeks kasutatavaid koduaedu.

- ♦ 1,5 kuni 3 km raadiusesse võib jääda kuni 10% tavatootmispõlde, kus ei kasvatata mesilaste nektari- ja õietolmuallikaks olevaid õitsvaid kultuure (raps, rüps, tatar, hernes, marja- ja viljapuuaiad jne). Kui eelnimetatud kultuurid on ära õitsenud, saab ka eelnimetatud kultuuride põlde lugeda 10 % hulka ja mesilaspered sellisele korjealale tuua. Selle ala sisse võib jääda eratarbeks kasutatavaid kodusid.

NB! Tootja jääb vastutavaks, kui mees on lubamatud taimekaitsevahendijäägid.

PTA hindab iga üksikjuhtumit eraldi, arvestades konkreetse korjeala olukorda, sh ka seda, kas mesilastele on 3 km raadiuses piisavalt nõuetekohaseid nektari- ja õietolmuallikaid.

Katastroofilukorra võib otsustada juhul, kui näiteks piirkonna tasandil toimub üleujutus või näiteks ettevõtte tasandil toimub tarude korjealas avari, mille tulemusel paiskuvad õhku ohtlikud kemikaalid ja tarud tuleb kiiresti teisaldada.

Katastroofilukorra kohta vt ptk 6.

9.2 Mesilaste pidamisviis

Nõude alus: (EL) 2018/848 artikkel 9 lõige 2.

Nõue

Kogu ettevõtte majandamisel järgitakse mahepõllumajandusliku tootmise suhtes kohaldatavaid nõudeid.

Mida kontrollitakse?

Kontrollitakse pidamisviisi, PRIA loomade registrisse kantud mesila asukohti PRIA kaardil.

Selgitus

Ettevõttes ei saa olla samaaegselt tava- ja mahemesindust.

9.3 Mesilasperede andmed, arvestuse pidamine

Nõude alus: (EL) 2018/848 II lisa II osa punktid 1.7.12., 1.9.6.6. MtM § 2 lõige 2.

Nõue

Arvestuse pidamise kohustus:

- ♦ mesila asukoht koos tarude identifitseerimistunnuste ja liikumise ajaga;
- ♦ ettevõttesse toodud mesilasperede päritolu taru kaupa, saabumiskuupäev ja vajadusel üleminekuaeg, mesilasperede veterinaarandmed;
- ♦ ettevõttesse toodud mesilasemade päritolu, saabumiskuupäev ja arv;
- ♦ ettevõttest turustatud mesilasperede ja mesilasemade turustamise päev, mesilasperede ja mesilasemade arv;
- ♦ kõik kohaldatavad meetmed, sealhulgas pesakorvuste eemaldamised ja meevurritamise toimingud;
- ♦ teave söötmise kohta: kasutatud toote nimetus, kuupäevad, kogused ja tarud, kus toodet kasutatakse;
- ♦ meevõtmise kogus ja kuupäevad.

Arvestuse pidamiseks vajalike andmete kohta tehakse kirje 3 päeva jooksul arvates toimingute tegemise päevast. Arvestust peetakse elektroonselt või paberil. Arvestuse pidamiseks vajalikke andmeid ja dokumente säilitatakse vähemalt kolm aastat arvates nende kogumisest.

Mida kontrollitakse?

Kontrollitakse mesila päevikut jm dokumente, nt ettevõttest müüdud mesilasperede ja -emade saatedokumente, võrreldakse neid PRIA loomade registrisse kantud mesilasperede andmetega.

Selgitus

Arvestuse pidamisel registreeritakse, millal mida tehti ja mis mahus. Arvestuse pidamise viisi ja vormi saab tootja ise valida, enamik andmetest kajastub tavaliselt mesila päevikus.

9.4 Mesindussaaduste ladustamine ja esmatöötlemine

Nõude alus: (EL) 2018/848 artikkel 34 lõige 1 ja 3, III lisa punkt 7. (EL) 2021/1165 IV lisa. MPõS § 10 lõige 1 punkt 1.

Nõue

Toodete ladustamisaladel peab olema tagatud partiide identifitseerimine ning tuleb ära hoida toodete segimine või saastumine toodete või ainetega, mis ei vasta mahepõllumajandusliku tootmise nõuetele. Mahe ja üleminekuaja tooted peavad olema igal ajal selgelt identifitseeritavad.

Mahe või üleminekuaja tootmisüksustes on keelatud ladustada muid sisendtooteid kui mahepõllumajanduslikus tootmises kasutamiseks lubatud tooted või ained.

Kui ettevõtja käitleb mahe, üleminekuaja või mittemahe tooteid mis tahes kombinatsioonis ning mahe või üleminekuaja tooteid ladustatakse ladustamisrajatistes, kus ladustatakse ka teisi põllumajandustooteid:

- ◆ tuleb mahe või üleminekuaja tooted hoida muudest põllumajandustoodetest eraldi;
- ◆ tuleb võtta kõik vajalikud meetmed, et partiid identifitseerida ning vältida nende segi- või vahetusseminekut mahepõllumajanduslike, üleminekuaja või mittemahepõllumajanduslike toodetega;
- ◆ enne mahepõllumajanduslike või üleminekuaja toodete käitlemist ja ladustamist on kasutatud sobivaid puhastusmeetmeid, mille tõhusust on kontrollitud; ettevõtjad peavad need toimingud dokumenteerima.

Kui ettevõtte hooneid ja rajatise kasutatakse nii mahe- kui ka mittemahe mesindussaaduste ladustamiseks või kui ladustamiseks kasutatakse teise ettevõtte (nii mahe- kui ka mittemaheettevõtte) hooneid ja rajatise, siis tuleb sellest **PTAd teavitada**.

Ladustamisrajatistes võib kasutada üksnes selliseid puhastus- ja desinfitseerimisvahendeid, mis on mahetootmises kasutamiseks lubatud (jõustub 1. jaanuar 2026. a).

Mida kontrollitakse?

Mesila päevik jm dokumendid selle kohta, kuidas on tagatud mesindussaaduste eristatavus vurritamisel, töötlemisel ja hoiustamisel.

Kontrollitakse kas puhastustoimingud on kirjalikult fikseeritud.

Selgitus

Ühes ladustamisrajatises/hoones peavad mahe- ja tavatootmisüksus olema selgelt eristatavad. „Tootmisüksuse ja tegevuste kirjelduses“ peab olema kirjeldus oma ettevõtte seadmete, hoonete, rajatiste jm kasutamise kohta ning tunnustatavad ettevõtted esitavad selle PTAle koos tunnustamise taotlusega. Jätkavad tootjad peavad eelpool nimetatud vormdokumenti ajakohastama ja esitama selle PTAle kontrolli käigus.

Alltöövõtust tuleb teada anda taotlusega „Ettevõtte tunnustamise taotlemine või jätkamine“ ning kui selles osas on toimunud muudatused, siis tuleb sellest PTAd teavitada vormiga „Kliendi teavitatus“.

Juhul, kui mesilasperelt pärit saaduste esmatöötlemiseks (pakendamiseks) ja ladustamiseks kasutatavates hoonetes ja rajatistes kasutatakse ka mittemahe mee esmatöötlemiseks ja ladustamiseks (osutatakse vastavat teenust teistele ettevõtetele), tuleb tagada mahe- ja mittemahe mee eristatavus.

Ladustamisel lubatud puhastus- ja desinfitseerimisvahendite nimekiri on koostamisel, vastav määrus on plaanitud jõustuma 2026. a jaanuarist. Seni pole ladustamisel puhastus- ja desinfitseerimisvahendite puhul piiranguid.

9.5 Ettevõttesse toodud mittemahe mesilasemad ja -sülemid

Nõude alus: (EL) 2018/848 II lisa II osa punkt 1.3.4.2. (EL) 2020/2146 artikkel 3 punkt 2.

Nõue

Mesilate uuendamisel võib aastas asendada kuni 20% mesilasemadest ja sülemitest mittemahe mesilasemade ja sülemitega tingimusel, et mesilasemad ja sülemid viiakse tarudesse, mille kärjed või kärjepõhjad pärinevad mahetootmisüksustest.

Igal juhul võib aastas asendada ühe sülemi või ühe mesilasema mittemahe sülemi või mittemahe mesilasemaga.

Kui haigustest või katastroofist tulenevalt on tekkinud mesilaste suur suremus, ja kui mahemesilasperesid ei ole saada, võib mesilaspered taastada mittemahepõllumajanduslike mesilasemade, sülemite ja mesilasperede abil, kui selleks on saadud **PTA nõusolek**. Juurde toodud mittemahepõllumajanduslikele mesilasperedele rakendub 12-kuuline üleminekuaeg.

Mida kontrollitakse?

Võrreldakse mesilasperede ja -sülemite arvu enne ja pärast mesila uuendamist, kontrollitakse ettevõttesse toodud mesilasperede ja -emade saatedokumente, kärje või kärjepõhjade päritolu, erandi saamise nõusolekut.

Selgitus

Kui mittemahe mesilasemade ja kärgedeta mittemahe sülemitega asendatakse kuni 20% olemasolevast, siis neile mesilasemadele ja kärgedeta sülemitele üleminekuaega ei kohaldata, st nendest peredest pärit mesi loetakse mahedaks.

Kui seoses katastroofiga (vt ptk 6) või mõne haigusest tuleneva mesilaste suure suremuse tõttu on mesilasse toodud mittemahe mesilasemasid, sülemeid ja mesilasperesid, siis neile rakendub uus üleminekuaeg.

Sülemiks loetakse ka kärgedeta pakettpere, ehk mesilasperest eraldatud noored mesilased koos mesilasemaga.

9.6 Mesilasperede söötmine

Nõude alus: (EL) 2018/848 II lisa II osa punkt 1.9.6.2 (a, b) ja 1.9.6.6. (EL) 2020/2146 artikkel 3 punkt 6.

Nõue

Tootmisperioodi lõpus jäetakse tarudesse mesilaste talvitamiseks piisav mee- ja õietolmuvaru.

Mesilasperede söötmine on lubatud ainult juhul, kui ilmastikutingimused ohustavad mesilasperede säilimist. Mesilasperede söötmiseks tuleb kasutada mahemett, maheõietolmu, mahesuhkrusiirupit või mahesuhkrut.

Mesila päevikusse kantakse teave söötmise kohta: kasutatud toote nimetus, kuupäevad, kogused ja tarud, kus toodet kasutatakse.

Erandina võib **PTA nõusolekul** katastroofiolukorras, kui mesilasperede ellujäämine on ohus muudel põhjustel kui ilmastikutingimuste tõttu, mesilasperesid sööta mahemee, maheõietolmu, mahesuhkrusiirupi või mahesuhkruga.

Mida kontrollitakse?

Sügisel pärast viimast meesaaki vaadatakse, millist sööta on mesilastele jäetud või juurde antud.

Mahesuhkru ostudokumendid, teave söötmise kohta mesila päevikus.

Selgitus

Söötmine on lubatud nt mesilaspere talvitumiseks, aga ka muudel aegadel, kui ilmastiku tõttu on mesilasperede säilimine ohus (näiteks korjepaus) või kui talvesööt sisaldab mesilastele mitteseeduvaid jääkaineid (näiteks kanarbiku mesi, lehemesi, tatramesi vms).

Sel juhul eraldi nõusolekut PTAlt küsima ei pea, küll aga tuleb söötmine dokumenteerida ja PTA ametnikule kontrolli käigus vajadust põhjendada.

9.7 Mesilaste heaolu

Nõude alus: (EL) 2018/848 II lisa II osa punkt 1.9.6.4.

Nõue

Mesindussaaduste kogumisel on keelatud mesilaste hävitamine kärgedes.

Mesilaste kõndistamine, näiteks mesilasemade tiibade kärpimine, on keelatud.

Mida kontrollitakse?

Kontrollitakse mesilaste pidamisviisi.

9.8 Haiguste ennetamine

Nõude alus: (EL) 2018/848 II lisa II osa punkt 1.9.6.3. a, b, c, e; II lisa II osa punkt 1.9.6.5. f. (EÜ) 889/2008 lisa VII, välja arvatud tooted, mis on nimetatud (EL) 2021/1165 IV lisa D osas.

Nõue

Kärjeraamide, tarude ja kärgede kaitsmiseks eelkõige kahjurite eest on lubatud kasutada ainult rodentitsiide (kasutamiseks lõksudes) ning mahetootmises kasutamiseks lubatud asjakohaseid tooteid ja aineid.

Mesilate desinfitseerimiseks on lubatud füüsikalised meetodid, näiteks aur või lahtine tuli.

Lesehaudme hävitamine on lubatud üksnes varroalesta *Varroa destructor* nakkuse isoleerimiseks.

Varroalestaga *Varroa destructor* nakatumise korral võib kasutada sipelghapet, piimhapet, äädikhapet ja oblikhapet, samuti mentooli, tümooli, eukalüptooli ja kamprit.

Tarudes võib kasutada looduslikke saadusi, nagu taruvaik, vaha ja taimeõlid.

Mida kontrollitakse?

Milliseid tooteid/vahendeid on kasutanud haiguste ennetamiseks, tegevused varroalesta *Varroa destructor* nakkuse korral, kas on uuendatud kärgi.

Selgitus

Mahetootmises lubatud ained: määruse (EÜ) 889/2008 VII lisas nimetatud tooted kuni 31.12.2025, välja arvatud tooted, mis on loetletud määruse (EL) 2021/1165 IV lisa D osas (vt ptk 11.4). Puhastamiseks ja desinfitseerimiseks kasutatavate vahenditena lubatud nimekiri on kehtestatud osaliselt, uue nimekirja planeeritav rakendumisaeg on 1.01.2026.

9.9 Veterinaarravi

Nõude alus: (EL) 2018/848 II lisa II osa punkt 1.9.6.3. d, f.

Nõue

Kui mesilaspered kõigist ennetusmeetmetest hoolimata haigestuvad või saavad nakkuse, tuleb neid viivitamata ravida ning vajaduse korral paigutada eraldatud mesilatesse.

Kui mesilasperede ravis kasutatakse keemiliselt sünteesitud allopaatilisi ravimeid, sealhulgas antibiootikume, tuleb ravitavad mesilaspered selleks ajaks paigutada eraldatud mesilatesse ning pärast ravi kogu mesilasvaha asendada mahepõllumajanduslikust mesindusest pärineva vahaga. Seejärel kohaldatakse kõnealuste mesilasperede suhtes 12 kuu pikkust üleminekuaega.

Mida kontrollitakse?

Veterinaarravi andmed, eraldi arvestus tervete ja ravitavate mesilasperede toodangu üle, kas ravitavad mesilaspered on viidud uude üleminekuaega, kas mesilasvaha on vahetatud.

Selgitus

Üleminekuaajal olevate mesilasperede mesi on käsitletav tavameena ning see tuleb hoida eraldi ja selle kohta tuleb pidada eraldi arvestust.

9.10 Tarude märgistus ja kasutatavad materjalid

Nõude alus: (EL) 2018/848 II lisa II osa punkt 1.9.6.5 d, 1.9.6.6.

Nõue

Tarud ja mesinduses kasutatavad materjalid on põhiliselt looduslikust materjalist, mis ei tekita keskkonna ega mesindussaaduste saastamise ohtu.

Tarudel peab olema identifitseerimistunnus.

Mida kontrollitakse?

Tarude materjal ja tarude märgistus.

Selgitus

Taru peab põhiosas olema valmistatud puidust, mittelooduslikke materjale tohib soojustuseks kasutada.

Taru sisepind peab olema valmistatud puidust või muust looduslikust materjalist.

Mesila märgistus peab olema ilmastikukindel ja üheselt mõistetav.

Mesila märgistamisel võib kasutada ka infotahvlit või taru (korpust), kus on kirjas mesiniku kontaktandmed (nt telefon või veebilehe aadress).

9.11 Mesilasvaha

Nõude alus: (EL)2018/848 II lisa II osa punktid 1.2.2. f, 1.9.6.5. e, artikkel 34, lõiked 3, 5.

Nõue

Uute kärjepõhjade valmistamiseks kasutatav mesilasvaha peab pärinema mahetootmisüksustest.

Üleminekuajal tuleb vaha asendada mahemesindusest pärineva vahaga.

Mittemahe mesilasvaha võib üleminekuajal kasutada ainult juhul, kui:

- ◆ mahemesindusest pärinevat mesilasvaha ei ole turul saada;
- ◆ on tõendatud, et vaha ei ole saastunud mahetootmises kasutamiseks lubamatute toodete või ainetega, ning
- ◆ see on kaanetisvaha.

Kärjepõhjade valmistamiseks saab maheettevõtte kasutada mittemahepõllumajandusliku ettevõtte teenust (alltöövõttu), tingimusel, et alltöövõtja järgib teenuse osutamisel kõiki asjakohaseid mahepõllumajanduse nõudeid.

Mida kontrollitakse?

Kontrollitakse mesilasvaha päritolu kärjepõhjade valmistamisel – kui on ostetud, siis saatedokumendid, leping alltöövõtjaga.

Selgitus

Mahevaha on mahepõllumajanduslikult toodetud vaha, mille hulka arvatakse ka mahemesindusele üleminekuajal toodetud vaha.

Alltöövõtust tuleb teada anda taotlusega „Ettevõtte tunnustamise taotlemine või jätkamine“ ning kui selles osas on toimunud muudatused, siis tuleb sellest PTAd teavitada vormiga „Kliendi teavitatus“.

Mistahes alltöövõtu kasutamise korral on soovitatav alltöövõtjaga sõlmida kirjalik leping, kus on sätestatud teenuse sisu ning kinnitatud, et teenuse osutaja täidab mahetootja toodangu käitlemisel mahepõllumajandusest tulenevaid nõudeid ja võimaldab kontrollida oma ettevõtte seda osa, mis puudutab mahetootja toodangut.

Kui kirjalikku lepingut pole, vastutab mahenõuete täitmise eest ainult teenust kasutav mahetootja, kes ühtlasi peab tagama, et PTA ametnikul on võimalik teenuse osutamist kontrollida.

Üldine vastutus mahetoodangu nõuetekohasuse eest lasub kokkuvõttes alati mahetootjal.

9.12 Mesindussaaduste vedu ja märgistamine veol

Nõude alus: (EL) 2018/848 artiklid 30, 32, 33, II lisa II osa punkt 1.2.2. f; III lisa punkt 2.1. ja 2.2., IV ja V lisa. MkoM § 1 ja 2.

Nõue

Mahetootena saab märgistada (mahemärgistada) järgmisi mesindustooteid: mett, õietolmu, suira, vaha ning mesilasemasid ja mesilasperesid.

Tooteid saab mahemärgistada, kui mahetootmise ühe aasta pikkune üleminekuaeg on läbitud.

Erandiks on vaha – mahemesindusele üleminekuajal toodetud vaha loetakse mahevahaks.

Märgistatakse sõnaga „ökoloogiline“, „mahe“ või nende tuletiste või lühenditega nagu „mahe-“ ja „öko-“ kas eraldi või kombineerituna.

Mahetoote märgistamisel, sh esitlemisel ja reklaamimisel võib kasutada ka ELi mahelogo ja/või Eesti riiklikku ökomärki.

Müügipakendisse pakendatud (jaepakendis) mahetoidu märgistust vt ptk 7.10.2, müügipakendis tootel on ELi logo kohustuslik.

Mahepõllumajanduslikke tooteid transporditakse teistele ettevõtjatele ja muudesse üksustesse, sh hulgi- ja jaemüüjatele, ainult asjakohastes pakendites või konteinerites, mis on suletud viisil, et ei ole võimalik asendada sisu teise tootega jälgi jätmata.

Suletud pakend, konteiner on varustatud etiketiga, millele on märgitud:

- ♦ toote omaniku või müüja nimi ja aadress;
- ♦ toote nimetus, millele on lisatud viide mahepõllumajandusele;
- ♦ koodnumber „EE-ÖKO-03“ või „Põllumajandus- ja Toiduamet“ nimena;
- ♦ vajadusel partii tähis vastavalt märgistussüsteemile.

Loetletud andmed võivad olla kantud üksnes saatedokumendile, kui on kindel, et kõnealust dokumenti saab seostada toote pakendi konteineriga. Saatedokumendile tuleb märkida ka tarnija või vedaja andmed.

Mahepõllumajanduslikku ja üleminekuaja toodet võib avatud pakendites või konteinerites transportida ainult vahetult teisele maheettevõttele ja juhul, kui veetakse ainult mahetooteid. Saatedokumentidel tuleb märkida:

- ♦ toote omaniku või müüja nimi ja aadress,
- ♦ toote nimetus, millele on lisatud viide mahepõllumajandusele,
- ♦ koodnumber „EE-ÖKO-03“ või „Põllumajandus- ja Toiduamet“ nimena;
- ♦ vajadusel partii tähis vastavalt märgistussüsteemile.
- ♦ tarnija või vedaja andmed.

Nii lähetav kui ka vastuvõttev ettevõtja hoiavad saatedokumente PTA jaoks kättesaadavana.

Konteinereid, millega on transporditud mittemahetooteid, kasutatakse mahetoodete transpordiks tingimusel, et enne mahetoodete transportimist on kasutatud asjakohaseid puhastusmeetmeid, mille tõhusus on kontrollitud. Need toimingud peab kirjalikult fikseerima.

Kui toodang müüakse mahetootena, siis tuleb saatedokumentidel/arvetel kasutada viidet mahepõllumajandusele ning PTA koodnumbrit EE-ÖKO-03 või PTA nime „Põllumajandus- ja Toiduamet“, nendel dokumentidel ei pea logo kasutama.

Mida kontrollitakse?

Raamatupidamisdokumendid, saatedokumendid, pakendite märgistus; toodetud saaduste koguseid võrreldakse realiseeritud kauba kogusega. Kontrollitakse, kas puhastustoimingud on kirjalikult fikseeritud.

Selgitus

Üleminekuajal toodetud mett (ega ka muud mesindustoodangut, v.a vaha) ei saa turustada mingi viitega mahepõllumajandusele, sh üleminekuaja tootena.

Toodangu all mõeldakse mesinduses mett, õietolmu, suira, vaha ning mesilasemasid ja mesilaspe-resid.

Toodangu turustamisel hulgi- ja jaemüüjatele peab toodanguga kaasa liikuma saatedokument, mis peab olema tootega kokku viidav.

Kui mahemesinik mee pakendamisel segab oma toodetud mee hulka muud mahetoorainet nt pähk-leid, rosinaid, taruvaiku, õietolmu vms, või pakendab teise ettevõtja mahemett, siis selline tegevus pole enam esmatootmine. Tegemist on töötlemise ehk ettevalmistamisega ja sellega tegelemiseks peab olema tunnustatud ettevalmistamise tegevusalal. Lisainfo PTA kodulehel: [Tunnustamine ja teavitamine](#).

10. Ennetus- ja ettevaatusmeetmed ning saastumise kahtlus kõigis tootmisvaldkondades

Nõude alus: (EL) 2018/848 art 9 lõige 6; artikkel 27; artikkel 28 lõige 1 punktid a, b, c; artikkel 28 lõige 2; artikkel 39 lõige 1 punkti d alapunkt ii. (EL) 2021/2119 artikkel 2. TM § 3. (EL) 2021/279 artikkel 1.

Nõue

Igas tootmis-, ettevalmistus- ja turustusetapis võetakse asjakohasel juhul kasutusele ennetusmeetmeid.

Et vältida mahepõllumajanduslikus tootmises kasutamiseks lubamatute toodete või ainetega saastumist, võtavad ettevõtjad igas tootmis-, ettevalmistus- ja turustusetapis järgmised ettevaatusmeetmed:

- ◆ kehtestavad ja säilitavad proportsionaalsed ja asjakohased meetmed, et määrata mahepõllumajandusliku tootmise ja mahepõllumajanduslike toodete puhul kindlaks lubamatute toodete või ainetega saastumise risk, sealhulgas määravad süstemaatiliselt kindlaks kriitiliselt tähtsad etapid;
- ◆ kehtestavad ja säilitavad proportsionaalsed ja asjakohased meetmed, et vältida mahepõllumajandusliku tootmise ja mahepõllumajanduslike toodete puhul lubamatute toodete või ainetega saastumise riske;
- ◆ vaatavad nimetatud meetmed regulaarselt läbi ja kohandavad neid ning
- ◆ järgivad käesoleva määruse teisi asjakohaseid nõudeid, millega tagatakse mahepõllumajanduslike, üleminekuaja ja mittemahepõllumajanduslike toodete eristamine.

PTAle tuleb esitada ettevõttes rakendatav praktiliste meetmete plaan, milles kirjeldatakse ettevõttes kasutatavaid ennetus- ja ettevaatusmeetmeid ehk antakse ülevaade:

- ◆ kuidas säilitatakse mulla kvaliteeti ja bioloogilist mitmekesisust;
- ◆ kuidas välditakse haiguseid ja kahjureid;
- ◆ millega hoitakse ära kahjulik mõju keskkonnale, loomatervisele ja taimetervisele ning
- ◆ kuidas toimub tootmise käigus esineda võiva saastumise ja segunemise vältimine, et tagada tarbijale kvaliteetne mahepõllumajanduslik toodang.

Plaan esitatakse allkirjastataval ja ajakohastataval vormil.

Kahtluse korral, et toodetud tooted on saastunud mahepõllumajanduses lubamatute ainetega, tuleb ettevõtjal:

- ◆ identifitseerida ja eraldada saastatud osa;
- ◆ kontrollida, kas kahtlus saastatuse osas on põhjendatud;
- ◆ mitte viia saastunud toodangut turule mahepõllumajandusliku või üleminekuaja tootena ega kasutada neid mahepõllumajanduslikus tootmises;
- ◆ juhul, kui kahtlus on põhjendatud või kui saastet ei ole võimalik kõrvaldada, viivitamata **teavitada PTAd**, esitades olemasolevad andmed;
- ◆ teha PTAga täielikku koostööd saastumise kahtluse põhjuste kontrollimisel ja kindlakstegemisel.

Mida kontrollitakse?

Ennetus- ja ettevaatusmeetmete plaan. Dokumendid, mis kinnitavad rakendatavate meetmete kasutamist.

Selgitus

„Ennetusmeetmed“ – meetmed, mida ettevõtjad võtavad igas tootmis-, ettevalmistus- ja turustuse-
tapis, et tagada bioloogilise mitmekesisuse säilimine ja mulla kvaliteet, meetmed, millega välditakse
ja tõrjutakse taimekahjustajaid ja haigusi ning meetmed, millega hoitakse ära kahjulik mõju keskkon-
nale, loomatervisele ja taimetervisele.

„Ettevaatusmeetmed“ – meetmed, mida ettevõtjad võtavad igas tootmis-, ettevalmistus- ja turustu-
setapis, et vältida saastumist toodete või ainetega, mida käesoleva määruse kohaselt ei ole lubatud
mahepõllumajanduslikus tootmises kasutada, ning et vältida mahepõllumajanduslike toodete segu-
nemist mittemahepõllumajanduslike toodetega;

Ennetus- ja ettevaatusmeetmete plaan koostatakse ettevõtte põhiselt, arvestades ettevõtte tootmise
eripära.

Tunnustatava ettevõtte puhul tuleb ennetus- ja ettevaatusmeetmete plaan esitada koos tunnustamise
taotlusega. Mahepõllumajandusliku tootmisega jätkaval ettevõttel kontrollib meetmete plaani PTA
ametnik kontrolli käigus.

Ennetus- ja ettevaatusmeetmete plaani juhend ja erinevate tootmistüüpide näidisvormid on leitavad
PTA kodulehel: Mahepõllumajandus > Alustajale ja jätkajale > [Vormid](#) > „Juhend. Ettevõtte ennetus- ja
ettevaatusmeetmed“.

Maheklubi.ee kodulehel leiab näidisvormid rubriigist Tootjale > [Materjalid](#).

11. Mahepõllumajanduslikus tootmises kasutada lubatud tooted ja ained

Mahepõllumajanduslikus taime- ja loomakasvatuses võib kasutada teatud tooteid ja aineid, mille nimekirjad on kehtestatud mahepõllumajanduse õigusaktidega¹ ning mida võib kasutada järgmistel eesmärkidel:

- a) taimekaitsevahendites kasutatavate toimeainetena;
- b) väetiste, mullaomaduste parandajate ja toitainetena;
- c) taimset, vetika-, loomset või pärmi päritolu mittemahepõllumajandusliku söödamaterjalina või mikroobset või mineraalset päritolu söödamaterjalina;
- d) söödalisanditena ja abiainetena;
- e) loomapidamishoonete ja -rajatiste puhastamiseks ja desinfitseerimiseks kasutatavate vahenditena (*lubatud nimekiri on kehtestatud osaliselt, uue nimekirja planeeritav rakendumisaeg 1.01.2026*);
- f) taimekasvatuseks kasutatavate hoonete ja rajatiste, sealhulgas põllumajandusettevõtte laoruumide puhastamiseks ja desinfitseerimiseks kasutatavate vahenditena (*lubatud nimekirja pole veel kehtestatud, planeeritav rakendumisaeg 1.01.2026*).

11.1 Mahepõllumajanduslikus tootmises kasutada lubatud taimekaitsevahendites sisalduvad toimeained – I LISA

Mahetootmises kasutatavad taimekaitsevahendid võivad sisaldada määruse (EL) 2021/1165 I lisas loetletud toimeaineid, tingimusel, et kõnealuseid taimekaitsevahendeid on lubatud kasutada vastavalt üldistele taimekaitsevahendite kasutamise määrustele^{2,3} ja Eestis antud kasutuslubades täpsustatud tingimustega.

Mahetootmise suhtes kohaldatavad rangemad kasutustingimused on täpsustatud iga allpool esitatud tabeli viimases veerus.

Mahetootmises lubatakse kasutada taimekaitseaineid, sünergiste ja muid koostisaineid taimekaitsevahendite koostisosana ning taimekaitsevahenditega segatavaid abiaineid, eeldusel et neid on lubatud kasutada üldise taimekaitsevahendite kasutamise määruse⁴ kohaselt.

Taimekaitsevahendite toimeained on jaotatud alamkategooriatesse: 1. Põhiained; 2. Madala riskiastmega toimeained; 3. Mikroorganismid; 4. Toimeained, mis ei kuulu ühtegi eespool nimetatud kategooriasse.

Neid aineid võib kasutada üksnes taimekahjustajate tõrjeks ja üksnes juhul, kui taimi ei ole võimalik taimekahjustajate eest kaitsta ptk 7.5.1 loetletud meetmetega, eelkõige bioloogilise tõrje agentide, nt kasulike putukate, lestade ja ümarusside kasutamisega.

1 (EL) 2018/848; (EL) 2021/1165

2 (EÜ) nr 1107/2009

3 (EL) nr 540/2011

4 (EÜ) nr 1107/2009

1. Põhiained

Mahetootmises võib taimekaitseks kasutada allolevas tabelis toodud põhiaineid. Taimset või loomset päritolu ja toidul põhinevad põhiained on tähistatud tärniga.

Põhiaineid ei tohi kasutada herbitsiididena.

Nimetus	Konkreetsed tingimused ja piirangud
<i>Equisetum arvense</i> L.*	
Kitosaan-vesinikkloriid*	saadud <i>Aspergillus</i> 'est või mahevesiviljeluse või määruse (EL) nr 1380/2013 artikli 2 kohaselt määratletud säästva kalapüügi teel
Sahharoos*	
Kaltsiumhüdroksiid	
Äädikas*	
Letsitiinid*	
<i>Salix</i> spp. Cortex*	
Fruktoos*	
Naatriumvesinikkarbonaat	
Vadak*	
Diammooniumfosfaat	ainult püünistes
Päevalilleõli*	
<i>Urtica</i> spp. (<i>Urtica dioica</i> ekstrakt) (<i>Urtica urens</i> 'i ekstrakt)*	
Vesinikperoksiid	
Naatriumkloriid	
Õlu*	
Sinepiseemnepulber*	
Trimagneesiumdihüdroksiiddekaoksotetrasilikaat, trimagneesiumtetraaräniundekaoksiidhüdraat Ränimineraal (Talk E553b)	toidus kasutatav vastavalt komisjoni määrusele (EL) nr 231/2012
Sibulaõli*	
L-tsüsteiin (E 920)	
Lehmapiim*	
<i>Allium cepa</i> * L. sibula ekstrakt	
Muud taimset või loomset päritolu ja toidul põhinevad põhiained*	

2. Madala riskiastmega toimeained

Nimetus	Konkreetsed tingimused ja piirangud
COS-OGA	
Tserevisaan ja muud mikroorganismide rakufragmentide põhised tooted	ei ole saadud GMOdest
Raud(III)fosfaat (raud(III)ortofosfaat)	
Laminariin	vetikad peavad olema saadud mahevesiviljelusest või kogutud määruse (EL) 2018/848 II lisa III osa punkti 2.4 kohase säästva väljapüügi teel
ABE-IT 56 (<i>Saccharomyces cerevisiae</i> tüve DDSF623 lüsaadi koostisosad)	ei ole saadud GMOdest ei ole toodetud GMOdest pärit söödet kasutades
Raud(III)pürofosfaat	
Magusa <i>Lupinus albus</i> 'e idandatud seemnetest saadud vesiekstrakt	

3. Mikroorganismid

Kõiki üldise taimekaitsevahendite määruse⁵ rakendusmääruse (EL) nr 540/2011 lisa A, B ja D osas loetletud mikroorganisme võib mahepõllumajanduslikus tootmises kasutada tingimusel, et need ei ole saadud GMOdest ja et neid kasutatakse ainult asjaomastes läbivaatamisaruannetes³ esitatud kasutusviiside, tingimuste ja piirangute kohaselt.

Mikroorganismid, sealhulgas viirused, on bioloogilise tõrje agendid, mida käsitatakse toimeainetena.

4. Toimeained, mis ei kuulu ühtegi eespool nimetatud kategooriasse

Nimetus	Konkreetsed tingimused ja piirangud
Spinosaad	
Süsinikdioksiid	
Etüleen	ainult banaanide ja kartulite puhul; võib kasutada ka tsitrusviljade puhul puuviljakärbse tekitatud kahjustuste ennetamise strateegia osana
Rasvhapped	lubatud kõik kasutusviisid, välja arvatud herbitsiidina
Küüslaugu (<i>Allium sativum</i>) ekstrakt	
Hüdrolüüsitud valgud, v.a želatiin	
Kaaliumvesinikkarbonaat	
Lõhna abil toimivad taimse või loomse päritoluga repellendid/lambarasv	
Feromoonid ja muud infokemikaalid	ainult püünistes ja jaoturites
Alumiiniumsilikaat (kaoliin)	
Kiiseltuur (diatomiit)	
Kvartslüv	
Asadiraktiin (india neemipuu ekstrakt)	ekstraheeritud neemipuu (<i>Azadirachta indica</i>) seemnetest
Tsitronellaõli	lubatud kõik kasutusviisid, välja arvatud herbitsiidina
Nelgiõli	lubatud kõik kasutusviisid, välja arvatud herbitsiidina
Rapsiseemneõli	lubatud kõik kasutusviisid, välja arvatud herbitsiidina
Rohemündiõli	lubatud kõik kasutusviisid, välja arvatud herbitsiidina
Apelsiniõli	lubatud kõik kasutusviisid, välja arvatud herbitsiidina
Teepuuõli	lubatud kõik kasutusviisid, välja arvatud herbitsiidina

5 (EÜ) nr 1107/2009

Nimetus	Konkreetsed tingimused ja piirangud
Taimedest ekstraheeritud püretiinid	
Väävel	
Parafiinõlid	
Lubiväävel (kaltsiumpolüsulfid)	
Maltodekstriin	
Eugenool	
Geraniool	
Tümool	
Vaskhüdroksoid	seitsme aasta jooksul võib kasutada maksimaalselt 28 kg vaske hektari kohta
Vaskoksükloriid	
Vaskoksiid	
Bordoo vedelik	
Kolmealuseline vasksulfaat	
Deltametriin	ainult püünistes koos spetsiifiliste atraktantidega <i>Batrocera oleae</i> , <i>Ceratitis capitata</i> ja <i>Rhagoletis completa</i> tõrjeks
λ-tsühalotriin	ainult püünistes koos spetsiifiliste atraktantidega <i>Batrocera oleae</i> ja <i>Ceratitis capitata</i> tõrjeks

11.2 Mahepõllumajanduslikus tootmises kasutada lubatud väetised, mullaomaduste parandajad ja toitained – II lisa

Määruse (EL) 2021/1165 II lisas loetletud väetisi, mullaomaduste parandajaid ja toitaineid võib mahe- tootmises kasutada, tingimusel et nad vastavad:

- ♦ EL ja Eesti väetisetooteid käsitlevatele õigusnormidele⁶ ning
- ♦ loomseid kõrvalsaadusi käsitlevatele EL õigusnormidele⁷.

Mikroorganisme sisaldavaid preparaate võib kasutada mulla üldseisundi parandamiseks või toitainete kättesaadavuse parandamiseks mullas või kultuurides.

Neid võib kasutada üksnes kooskõlas ELi ja Eesti õigusaktide kohaste spetsifikatsioonide ja kasutuspiirangutega. Mahetootmise suhtes kohaldatavad rangemad kasutustingimused on täpsustatud tabelite parempoolsetes veergudes.

Nimetus Liittooted või ainult järgmisi aineid sisaldavad tooted	Kirjeldus, konkreetsed tingimused ja piirangud
Laudasõnnik	loomaväljaheidete ja taimse materjali (allapanu ja sööt) segust koosnev toode tööstuslikust tootmisest* pärit toote kasutamine on keelatud
Kuivatatud laudasõnnik ja kuivatatud linnusõnnik	tööstuslikust tootmisest* pärit toote kasutamine on keelatud
Kompostitud loomaväljaheiteid, k.a linnusõnnik ja laudasõnniku kompost	tööstuslikust tootmisest* pärit toote kasutamine on keelatud
Virts	kasutada pärast kontrollitud kääritamist ja/või asjakohast lahjendamist tööstuslikust tootmisest* pärit toote kasutamine on keelatud
Majapidamisjäätmete kompostitud või kääritatud segu	toode, mis on saadud tekkeallika järgi eraldatud majapidamisjätmetest, mida on biogaasi tootmiseks kompostitud või anaeroobselt kääritatud ainult taimsed ja loomsed majapidamisjätmed ainult juhul, kui need on toodetud liikmesriigi poolt aktsepteeritavas suletud ja järelevalve all olevas kogumissüsteemis suurimad sisaldused milligrammides kuivaine kilogrammi kohta: kaadmium: 0,7; vask: 70; nikkel: 25; plii: 45; tsink: 200; elavhõbe: 0,4; kroom (üldsisaldus): 70; kroom (VI): ei ole tuvastatav
Turvas	kasutada üksnes aianduses (köögiljanduses, lillekasvatases, puuviljeluses, puukoolis)
Seenekasvatuse jätmed	substraadi algne koostis peab piirduma käesolevas lisas loetletud toodetega
Usside väljaheidete (vermikompost) ning putukate väljaheidete ja substraadi segu	vastavalt määrusele (EÜ) nr 1069/2009, kui see on asjakohane
Guaano	
Taimsete ainete kompostitud või kääritatud segu	toode, mis on saadud taimsete ainete segust, mida on biogaasi tootmiseks kompostitud või anaeroobselt kääritatud

6 Eelkõige määrused (EÜ) nr 2003/2003 ja (EL) 2019/1009

7 Eriti määrused (EÜ) nr 1069/2009 ja (EL) nr 142/2011, eelkõige V ja XI lisad

Nimetus Liittooted või ainult järgmisi aineid sisaldavad tooted	Kirjeldus, konkreetsed tingimused ja piirangud
Biogaasi kääritamissaadused, mis sisaldavad koos käesolevas lisas loetletud taimse või loomse materjaliga käärinud loomseid kõrvalsaadusi	3. kategooria loomsed kõrvalsaadused (sh metsloomade loomsed kõrvalsaadused) ja 2. kategooria seedetrakti sisu (kategooriad on määratletud määruses (EÜ) nr 1069/2009) tööstuslikust tootmisest* pärit toote kasutamine on keelatud protsessid peavad vastama komisjoni määrusele (EL) nr 142/2011 mitte kasutada taime söödavatel osadel
Järgmised loomsed saadused või kõrvalsaadused: ▪ verejahu ▪ kabja- ja sõrajahu ▪ sarvejahu ▪ kondijahu või želatiinisalduseta kondijahu ▪ kalajahu ▪ lihajahu ▪ sule- ja karvajahu, jahvatatud karusnaha- ja nahatükid ▪ vill ▪ karusnahk (1) ▪ karvad ▪ hüdrolüüsitud valgud (2) ▪ piimatooted	(1) suurim kroom (VI) sisaldus milligrammides kuivaine kilogrammi kohta: ei ole tuvastatav (2) mitte kasutada taime söödavatel osadel
Väetisena kasutatavad taimsed saadused ja kõrvalsaadused	näiteks: õlikoogijahu, kakaobade kestad, linnaseidud
Hüdrolüüsitud taimsed valgud	
Vetikad ja vetikasaadused	ainult juhul, kui need on saadud vahetult: i) füüsikalisel töötlemisel, sh dehüdraatimise, külmutamise ja jahvatamise teel ii) ekstraheerimisel vees või happe- ja/või leeliselahuses iii) kääritamisel ainult mahevesiviljelusest või kogutud määruse (EL) 2018/848 II lisa III osa punkti 2.4 kohase säästva väljapüügi teel
Saepuru ja puidulaastud	pärast langetamist keemiliselt töötlemata puit
Puukoorekompost	pärast langetamist keemiliselt töötlemata puit
Puutuhk	pärast langetamist keemiliselt töötlemata puidust
Jahvatatud looduslik fosfaat	toode, mis saadakse pehme fosfaattoorme jahvatamisel ja mis peamiselt sisaldab trikaltsiumfosfaati ja kaltsiumkarbonaati toitainete miinimumsisaldus (massiprotsentides): ▪ 25% P_2O_5 ▪ fosfor väljendatakse mineraalhappes lahustuva P_2O_5-na, vähemalt 55% teatatud sisalduvast P_2O_5 kogusest peab olema lahustuv 2% sipelghappes osakeste suurus: ▪ vähemalt 90 massiprotsenti läbib 0,063 mm avadega sõela ▪ vähemalt 99 massiprotsenti läbib 0,125 mm avadega sõela kohaldatakse määruses (EL) 2019/1009 sätestatud saasteainete asjakohaseid piirnorme

Nimetus Liittooted või ainult järgmisi aineid sisaldavad tooted	Kirjeldus, konkreetsed tingimused ja piirangud
Alumiiniumkaltsiumfosfaat	amorfne toode, mis saadakse kuumutamisel ja jahvatamisel ning sisaldab peamiselt alumiinium- ja kaltsiumfosfaate toitainete miinimumsisaldus (massiprotsentides): 30% P_2O_5 - fosfor väljendatakse mineraalhappes lahustuva P_2O_5-na, vähemalt 75% teatatud sisalduvast P_2O_5 kogusest peab olema lahustuv aluselises ammooniumsitraadi lahuses osakeste suurus: - vähemalt 90 massiprotsenti läbib 0,160 mm avadega sõela - vähemalt 98 massiprotsenti läbib 0,630 mm avadega sõela kohaldatakse määruses (EL) 2019/1009 sätestatud saasteainete asjakohaseid piirnorme kasutada üksnes aluselise (pH > 7,5) mulla korral
Aluseline räbu (toomasfosfaat ehk toomasräbu)	toode, mis saadakse fosforirikka rauamaagi rauaks töötlemisel ja sisaldab peamiselt kaltsiumränifosfaati toitainete miinimumsisaldus (massiprotsentides): 12% P_2O_5 - fosfor väljendatakse mineraalhappes lahustuva fosforpentaoksiidina, vähemalt 75% teatatud sisalduvast fosforpentaoksiidi kogusest peab olema lahustuv 2% sidrunhappes või 10% P_2O_5 - fosfor väljendatakse 2% sidrunhappes lahustuva fosforpentaoksiidina osakeste suurus: - vähemalt 75% läbib 0,160 mm avadega sõela - vähemalt 96% läbib 0,630 mm avadega sõela kohaldatakse määruses (EL) 2019/1009 sätestatud saasteainete asjakohaseid piirnorme
Töötlemata kaaliumsool	töötlemata kaaliumsooladest saadud toode toitainete miinimumsisaldus (massiprotsentides): 9% K_2O - kaalium väljendatakse vees lahustuva K_2O-na 2% MgO - magneesium vees lahustuvate sooladena, väljendatud magneesiumoksiidina kohaldatakse määruses (EL) 2019/1009 sätestatud saasteainete asjakohaseid piirnorme
Kaaliumsulfaat, mis võib sisaldada magneesiumsoola	toode, mis on saadud töötlemata kaaliumsoolast füüsilise ekstraheerimise teel, võib sisaldada ka magneesiumsooli
Destilleerimisjääk ja destilleerimiseekstrakt	välja arvatud ammooniumi sisaldav destilleerimisjääk
Kaltsiumkarbonaat, näiteks kriit, mergel, jahvatatud lubjakivi, lubivetikatest lubiväetis (maerl), fosfaatkriit	ainult looduslik
Limuste jäägid	ainult mahevesiviljelusest või saadud määruse (EL) nr 1380/2013 artikli 2 kohase säästva kalapüügi teel
Munakoored	tööstuslikust tootmisest* pärit toote kasutamine on keelatud
Magneesium- ja kaltsiumkarbonaat	ainult looduslik nt magneesiumkriit, jahvatatud magneesium, lubjakivi
Magneesiumsulfaat (kiseriit)	ainult looduslik
Kaltsiumkloriidi lahus	kasutada ainult õunapuude lehtedel kaltsiumipuuduse ennetamiseks

Nimetus Liittooted või ainult järgmisi aineid sisaldavad tooted	Kirjeldus, konkreetsed tingimused ja piirangud
Kaltsiumsulfaat (kips)	looduslik toode, mis sisaldab mitmesuguse hüdratatsioonistmega kaltsiumsulfaati toitainete miinimumsisaldus (massiprotsentides): 25% CaO 35% SO₃ kaltsium ja väävel väljendatakse CaO + SO ₃ üldsisaldusena osakeste suurus: - vähemalt 80% läbib 2 mm avadega sõela - vähemalt 99% läbib 10 mm avadega sõela kohaldatakse määruses (EL) 2019/1009 sätestatud saasteainete asjakohaseid piirnorme
Suhkrutootmisel tekkiv tööstuslik lubi	suhkruproduktist ja suhkruroost suhkru tootmise kõrvalsaadus
Vaakummeetodil soola tootmisel tekkiv tööstuslik lubi	mägedes asuvate soolajärvede veest vaakummeetodil soola tootmise kõrvalsaadus
Elementne väävel	kohaldatakse määruses (EL) 2019/1009 sätestatud saasteainete asjakohaseid piirnorme
Anorgaanilised mikroväetised	kohaldatakse määruses (EL) 2019/1009 sätestatud saasteainete asjakohaseid piirnorme
Naatriumkloriid	
Kivijahu, savid ja savimineraalid	
Leonardiit (suure humiinhappesisaldusega orgaaniline sete)	ainult juhul, kui see on saadud kaevandamise kõrvalsaadusena
Humiin- ja fulvohapped	ainult juhul, kui need on saadud anorgaanilistest sooladest/ lahustest, välja arvatud ammooniumsoolad, või joogivee puhastamise teel
Ksüliit	ainult juhul, kui see on saadud kaevandamise kõrvalsaadusena (nt pruunsöe kaevandamise kõrvalsaadus)
Kitiin (koorikloomade kestadest saadud polüsahhariid)	saadud mahevesiviljelusest või määruse (EL) nr 1380/2013 artikli 2 kohase säästva kalapüügi teel
Rohkelt orgaanilisi aineid sisaldav mageveekogude sete, mis on tekkinud hapnikuvabades tingimustes (nt sapropeel)	ainult mageveekogude majandamise kõrvalsaadusena või endistest mageveekogudest saadud orgaanilised setted vajaduse korral peaks setete kogumine toimuma veekeskonda kõige vähem kahjustaval viisil ainult pestitsiididega, püsivate orgaaniliste saasteainetega ja bensüülaadsete ainetega saastamata allikatest pärit setted kohaldatakse määruses (EL) 2019/1009 sätestatud saasteainete asjakohaseid piirnorme
Biosüsi – pürolüüsisaadus, mida toodetakse väga erinevatest taimsetest materjalidest ja mida kasutatakse mullaomaduste parandajana	ainult taimsest materjalist, mida pärast kogumist on töödeldud ainult I lisas loetletud toodetega kohaldatakse määruses (EL) 2019/1009 sätestatud saasteainete asjakohaseid piirnorme
Kogutud struviit ja sadestunud fosfaatsoolad	tooted peavad vastama määruses (EL) 2019/1009 sätestatud nõuetele lähtematerjaliks olev loomasõnnik ei ole pärit põllumajanduslikust suurtootmisest
Naatriumnitrat	ainult vetikate tootmiseks maal suletud süsteemides
Kaaliumkloriid	ainult looduslik

* Tööstusliku tootmisena käsitleb PTA lähtuvalt Codex Alimentariusest tootmist, mis suuresti sõltub mahepõllumajanduses keelatud veterinaar- ja söödasisenditest. Sellised ettevõtted on näiteks suuremahulise tootmisega lüpsilaudad, linnu- ja seakasvatuse ettevõtted, kus kasutatakse GMO sööta ning rutiinselt antibiootikume ja hormoonpreparaate. Sellistest ettevõtetest pärit tavaliselt ei tohi kasutada.

PTA vaatab iga tavaliselt kasutamise juhtumit eraldi. PTAle tuleb esitada tavatootmisettevõtte kinnituskiri, et seal ei kasutata loomade söötmisel GMO-d sisaldavat sööta ega rutiinselt antibiootikume ja/või hormoonpreparaate.

11.3 Söödana või sööda tootmisel kasutada lubatud tooted ja ained – III LISA

A OSA. Kasutada lubatud taimset, vetika-, loomset või pärmi päritolu mittemahepõllumajanduslik söödamaterjal või mikroobset või mineraalset päritolu söödamaterjal

1) MINERAALSED SÖÖDAMATERJALID

Nimetus	Konkreetsed tingimused ja piirangud
Kaltsiumkarbonaat	
Mereloomade lubjarikkad kojad	
Lupja sisaldavad merevetikad (<i>maerl</i>)	
Lithothamnium	
Kaltsiumglükonaat	
Magneesiumoksiid	
Magneesiumsulfaat, veevaba	
Magneesiumkloriid	
Magneesiumkarbonaat	
Dikaltsiumfosfaat	
Monokaltsiumfosfaadi ja dikaltsiumfosfaadi segu	
Monokaltsiumfosfaat	
Kaltsiummagneesiumfosfaat	
Magneesiumfosfaat	
Mononaatriumfosfaat	
Kaltsiumnaatriumfosfaat	
Monoammooniumfosfaat (ammooniumdivesinikortofosfaat)	ainult vesiviljeluse puhul
Pentanaatriumtrifosfaat (STPP)	ainult lemmikloomatoidu puhul
Dinaatriumdivesinikdifosfaat (SAPP)	ainult lemmikloomatoidu puhul
Naatriumkloriid	
Naatriumvesinikkarbonaat	
Naatriumkarbonaat	
Naatriumsulfaat	
Kaaliumkloriid	

2) MUU SÖÖDAMATERJAL

Nimetus	Konkreetsed tingimused ja piirangud
Kalast või muudest veeloomadest saadud jahu, õli ja muu söödamaterjal	tingimused, et need on saadud kalandusettevõttest, millele on väljastatud säästva kasutamise sertifikaat kava alusel, mida tunnustab pädev asutus kooskõlas määruses (EL) nr 1380/2013 sätestatud põhimõtetega tingimused, et need on toodetud või valmistatud keemiliselt sünteesitud lahusteid kasutamata lubatud kasutada ainult mittetaimtoiduliste loomade söödana kalavalgu hüdrolysaati on lubatud kasutada ainult mittetaimtoiduliste noorloomade puhul

Nimetus	Konkreetsed tingimused ja piirangud
Kalast, limustest või koorikloomadest saadud jahu, õli ja muu söödamaterjal	lihatoiduliste vesiviljelusloomadele kalandusettevõttest, millele on väljastatud säästva kasutamise sertifikaat kava alusel, mida tunnustab pädev asutus kooskõlas määruses (EL) nr 1380/2013 sätestatud põhimõtetega; vastavalt määruse (EL) 2018/848 II lisa III osa punkti 3.1.3.1 alapunktile c saadud määruse (EL) 2018/848 II lisa III osa punkti 3.1.3.3 alapunkti c kohastest inimtoiduks püütud kalade, koorikloomade või limuste jääkidest või määruse (EL) 2018/848 II lisa III osa punkti 3.1.3.3 alapunkti d kohastest püütud ja inimtoiduks mitte kasutatud tervetest kaladest, koorikloomadest või limustest
Kalajahu ja kalaõli	maismaavete kalade, viburhännaklaste ja mageveekrevettide ning troopika mageveekalade söödana kaubakalakasvatuse etapis kalandusettevõttest, millele on väljastatud säästva kasutamise sertifikaat kava alusel, mida tunnustab pädev asutus kooskõlas Euroopa Parlamendi ja nõukogu määruses (EL) nr 1380/2013 sätestatud põhimõtetega; vastavalt määruse (EL) 2018/848 II lisa III osa punkti 3.1.3.1 alapunktile c ainult juhul, kui tiikides ja järvedes ei ole piisavas koguses looduslikku sööta, võib viburhännaklaste ja mageveekrevettide (<i>Macrobrachium</i> spp.) söödakogus sisaldada kuni 25% ulatuses kalajahu ja 10% ulatuses kalaõli ning pangaasiuse (<i>Pangasius</i> spp.) söödakogus kuni 10% ulatuses kalajahu või -õli kooskõlas määruse (EL) 2018/848 II lisa III osa punkti 3.1.3.4 alapunkti c alapunktidega i ja ii
Pärmseened	kui mahepõllumajanduslikust tootmisest ei ole saada
Pärmitooted	kui mahepõllumajanduslikust tootmisest ei ole saada
Kolesterool	villarasvast (lanoliinist) seebistamise, eraldamise ja kristallimise teel saadud toode, koorikloomadest või muudet allikatest viburhännaklaste ja mageveekrevettide (<i>Macrobrachium</i> spp.) koguselise toitumisvajaduse rahuldamiseks kaubakalakasvatuse etapis ja varasemates eluetappides edasikasvatusrajatistes ja haudejaamades kui ei ole võimalik saada mahepõllumajanduslikust tootmisest
Maitsetaimed	kooskõlas määruse (EL) 2018/848 artikli 24 lõike 3 punkti e alapunktiga iv, eelkõige arvestades järgmist: - kui mahepõllumajanduslik sööt ei ole kättesaadav; - sööt on toodetud või valmistatud keemilisi lahusteid kasutamata; - mitte üle 1% söödaratsioonist
Melass (söödasiirup)	kooskõlas määruse (EL) 2018/848 artikli 24 lõike 3 punkti e alapunktiga iv, eelkõige arvestades järgmist: - kui mahepõllumajanduslik sööt ei ole kättesaadav; - sööt on toodetud või valmistatud keemilisi lahusteid kasutamata; - mitte üle 1% söödaratsioonist
Fütoplankton ja zooplankton	ainult mahevesiviljelusloomade vastsete kasvatamisel
Spetsiifilised valguühendid	kooskõlas määruse (EL) 2018/848 punkti 1.9.3.1 alapunktiga c ja punkti 1.9.4.2 alapunktiga c, eelkõige arvestades järgmist: - kuni 31. detsembrini 2026; - kui mahepõllumajanduslik sööt ei ole kättesaadav; - sööt on toodetud või valmistatud keemilisi lahusteid kasutamata; - kuni 35 kg kaaluvate põrsaste või noorlindude söödana; - maksimaalne lubatud osakaal 12 kuu jooksul on 5%, arvutatud põllumajandusest pärit sööda kuivainena
Vürtsid	kooskõlas määruse (EL) 2018/848 artikli 24 lõike 3 punkti e alapunktiga iv, eelkõige arvestades järgmist: - kui mahepõllumajanduslik sööt ei ole kättesaadav; - sööt on toodetud või valmistatud keemilisi lahusteid kasutamata; - mitte üle 1% söödaratsioonist

B OSA. Loomasöödas kasutada lubatud söödalisandid ja abiained

Selles lisas loetletud söödalisandite kasutamine peab olema lubatud loomasöötares kasutatavate söödalisandite määruse (EÜ) nr 1831/2003 kohaselt.

Siin esitatud eritingimusi tuleb kohaldada lisaks määruse (EÜ) nr 1831/2003 kohase kasutusloa tingimustele.

1) TEHNOLOOGILISED LISANDID

a) Säilitusained

Identifitseerimisnumber või funktsionaalrühm	Nimetus	Konkreetsed tingimused ja piirangud
E 200	Sorbiinhape	
E 236	Sipelghape	
E 237	Naatriumformiaat	
E 260	Äädikhape	
E 270	Piimhape	
E 280	Propioonhape	
E 330	Sidrunhape	

b) Antioksidandid

Identifitseerimisnumber või funktsionaalrühm	Nimetus	Konkreetsed tingimused ja piirangud
1b306(i)	Taimeõldest saadud tokoferooliekstraktid	
1b306(ii)	Taimeõldest saadud tokoferoolirikkad (δ-tokoferoolirikkad) ekstraktid	

c) Emulgaatorid, stabilisaatorid, paksendajad ja želeerivad ained

Identifitseerimisnumber või funktsionaalrühm	Nimetus	Konkreetsed tingimused ja piirangud
1c322, 1c322i	Letsitiinid	ainult mahepõllumajanduslikust toorainest saadud kasutatakse üksnes vesiviljelusloomade söödana
E 412	Guarkummi	
E 407	Karrageen	ainult lemmikloomatoidu puhul
E 410	Jaanileivapuujahu	ainult lemmikloomatoidu puhul saadud ainult röstimise teel mahepõllumajanduslikust tootmisest, kui on saada
E 414	Akaatsia (kummiaraabik)	ainult lemmikloomatoidu puhul mahepõllumajanduslikust tootmisest, kui on saada
E 415	Ksantaankummi	

d) Sideained ja paakumisvastased ained

Identifitseerimisnumber või funktsionaalrühm	Nimetus	Konkreetsed tingimused ja piirangud
E 535	Naatriumferrotsüaniid	piirnorm 20 mg/kg NaCl (arvutatud ferrotsüaniidanioonina)
E 551b	Kolloidne ränidioksiid	
E 551c	Kiiselduur (puhastatud kobediatoomii)	
1m558i	Bentoniit	
E 559	Asbestivabad kaoliinsavid	
E 560	Steatiidi ja kloriidi looduslikud segud	
E 561	Vermikuliit	
E 562	Sepioliit	
E 563	Sepioliitsavi	
E 566	Natoliit-fonoliit	
1g568	Setteline klinoptiloliit	
E 599	Perliit	
Lg599	Illit-montmorilloniit-kaoliiniit	

e) Silokonservandid

Identifitseerimisnumber või funktsionaalrühm	Nimetus	Konkreetsed tingimused ja piirangud
1k	Ensüümid, mikroorganismid	lubatud ainult piisava käärimise tagamiseks
1k236	Sipelghape	
1k237	Naatriumformiaat	
1k280	Propioonhape	
1k281	Naatriumpropanaat	

f) Ained, mis vähendavad sööda saastumist mükotoksiinidega

Identifitseerimisnumber või funktsionaalrühm	Nimetus	Konkreetsed tingimused ja piirangud
1m558	Bentoniit	

2) ORGANOLEPTILISED LISANDID

Identifitseerimisnumber või funktsionaalrühm	Nimetus	Konkreetsed tingimused ja piirangud
ex2a	Astaksantiin	ainult mahepõllumajanduslikest allikatest, nt mahekoorikloomade kestadest saadud ainult lõhe ja forelli söödaratsioonis nende füsioloogiliste vajaduste piires kui mahepõllumajanduslikest allikatest saadud astaksantiin ei ole kättesaadav, võib kasutada looduslikest allikatest pärit astaksantiini, nt astaksantiinirikast <i>Phaffia rhodozyma</i> 't
ex2b	Lõhna- ja maitseained	ainult põllumajandussaaduste ekstraktid, sealhulgas kastani (<i>Castanea sativa</i> Mill.) ekstrakt

3) TOITAINELISED LISANDID

a) Vitamiinid, provitamiinid ja samalaadse toimega keemiliselt täpselt määratletud ained

Identifitseerimisnumber või funktsionaalrühm	Nimetus	Konkreetsed tingimused ja piirangud
ex3a	Vitamiinid ja provitamiinid	saadud põllumajandussaadustest kui ei ole võimalik saada mahepõllumajandussaadustest: - lihtmaoliste loomade ja vesiviljelusloomade puhul võib kasutada ainult põllumajandussaadustest saadud vitamiinidega identseid sünteetilisi vitamiine; - mäletsejaliste puhul tohib kasutada ainult põllumajandussaadustest saadud looduslike vitamiinidega identseid sünteetilisi A-, D- ja E-vitamiine liikmesriikide eelneva loaga, mille aluseks on hinnang mahepõllumajanduslike mäletsejaliste võimaluste kohta saada oma söödaratsioonidest vajalikus koguses kõnealuseid vitamiine
3a370	Tauriin	ainult kasside ja koerte puhul mitte sünteetilist päritolu (kui looduslik on saadaval)
3a920	Veevaba betaiin	ainult lihtmaoliste loomade ja kalade puhul mahepõllumajanduslikust tootmisest; kui ei ole saada, siis looduslik

b) Mikroelementide ühendid

Identifitseerimisnumber või funktsionaalrühm	Nimetus	Konkreetsed tingimused ja piirangud
3b101	Raud(II)karbonaat (sideriit)	
3b103	Raud(II)sulfaatmonohüdraat	
3b104	Raud(II)sulfaatheptahüdraat	
3b201	Kaaliumjodiid	
3b202	Veevaba kaltsiumjodaat	
3b203	Kaetud granuleeritud veevaba kaltsiumjodaat	
3b301	Koobalt(II)atsetaattetrahydraat	
3b302	Koobalt(II)karbonaat	
3b303	Koobalt(II)hüdrosiidkarbonaadi (2: 3) monohüdraat	
3b304	Kaetud granuleeritud koobalt(II) karbonaat	
3b305	Koobalt(II)sulfaatheptahüdraat	
3b402	Vask(II) dihüdrosükarbonaatmonohüdraat	
3b404	Vask(II)oksiid	
3b405	Vask(II)sulfaatpentahüdraat	
3b409	Divaskkloriidtrihüdrosiid	
3b502	Mangaan(II)oksiid	
3b503	Mangaansulfaatmonohüdraat	
3b603	Tsinkoksiid	
3b604	Tsinksulfaatheptahüdraat	
3b605	Tsinksulfaatmonohüdraat	
3b609	Tsinkhüdrosiidkloriidmonohüdraat	

Identifitseerimisnumber või funktsionaalrühm	Nimetus	Konkreetsed tingimused ja piirangud
3b701	Naatriummolübdaatdihüdraat	
3b801	Naatriumseleniit	
3b802	Kaetud granuleeritud naatriumseleniit	
3b803	Naatriumselenaat	
3b810	Inaktiivne seleenpärm <i>Saccharomyces cerevisiae</i> CNCM I-3060	
3b811	Inaktiivne seleenpärm <i>Saccharomyces cerevisiae</i> NCYC R397	
3b812	Inaktiivne seleenpärm <i>Saccharomyces cerevisiae</i> CNCM I-3399	
3b813	Inaktiivne seleenpärm <i>Saccharomyces cerevisiae</i> NCYC R646	
3b817	Inaktiivne seleenpärm <i>Saccharomyces cerevisiae</i> NCYC R645	

c) Aminohapped, nende soolad ja analoogid

Identifitseerimisnumber või funktsionaalrühm	Nimetus	Konkreetsed tingimused ja piirangud
3c3.5.1 ja 3c352	L-histidiinmonovesinikkloriid-monohüdraat	saadud kääritamise teel võib kasutada lõhilaste söödaratsioonis, kui määruse (EL) 2018/848 II lisa II osa punktis 3.1.3.3 loetletud söödaallikad ei anna piisavalt histidiini kalade toitumisvajaduste rahuldamiseks

4) ZOOTEHNILISED LISANDID

Identifitseerimisnumber või funktsionaalrühm	Nimetus	Konkreetsed tingimused ja piirangud
4a, 4b, 4c ja 4d	Ensüümid ja mikroorganismid	
4d7 ja 4d8	Ammooniumkloriid	ainult kasside puhul

11.4 Lubatud puhastus- ja desinfitseerimisvahendid – IV LISA

Lubatud puhastus- ja desinfitseerimisvahendid nii taime- kui ka loomakasvatustes (hooned ja rajatised, sh laoruumid) määratletakse määruse (EL) 2021/1165 IV lisas. Praegu on see määratlus (ehk nimekiri) väljatöötamisel ning see on kavas rakendada 1.01.2026.

Taimekasvatuseks kasutatavate hoonete ja rajatiste puhastus- ja desinfitseerimisvahendite lubatud nimekirja kehtestamiseni saab kasutada üldiselt turule lubatud vastavaid puhastus- ja desovahendeid. Kindlasti tuleb järgida konkreetsete toodete kasutamise nõudeid. Eelistada tuleks looduslikke ja võimalikult keskkonnasõbralikke vahendeid. **Loomapidamishoonete ja -rajatiste puhul kehtivad selle tähtajani määruse (EÜ) nr 889/2008 VII lisas loetletud toimeaineid sisaldavaid tooted (vt allolev tabel).**

Vahendid, mida kasutatakse loomakasvatushoonete ja -rajatiste puhastamisel ja desinfitseerimisel (Loomakasvatushoonete puhul kehtivad määruse (EÜ) nr 889/2008 VII lisas loetletud toimeaineid sisaldavaid tooted, v.a biotsiidina tooted, mis on nimetatud määruse (EL) 2021/1165 IV lisa D osas)

Vahend ⁸	Tingimus ⁹
kaalium- ja naatriumseep	
vesi ja veeaur	
lubjapiim	
lubi	
kustutamata lubi	
naatriumhüpoklorit (nt vedela pleegitusainena)	
naatriumhüdroksiid	ei tohi kasutada biotsiididena
kaaliumhüdroksiid	ei tohi kasutada biotsiididena
vesinikperoksiid	
looduslikud taimeessentsid	ei tohi kasutada biotsiididena, välja arvatud linaseemneõli, lavendliõli ja piparmündiõli
sidrunhape, peräädikhape, sipelghape, piimhape, oblikhape ja äädikhape	oblikhapet ei tohi kasutada biotsiididena
alkohol	
lämmastikhape (lüksiriistade töötlemiseks)	ei tohi kasutada biotsiididena
fosforhape (lüksiriistade töötlemiseks)	ei tohi kasutada biotsiididena
formaldehüüd	
nisade ja lüksiseadmete puhastamise ja desinfitseerimise vahendid	
naatriumkarbonaat	ei tohi kasutada biotsiididena

8 (EÜ) nr 889/2008 VII lisa

9 (EL) 2021/1165 IV lisa D osa

Kontaktid

PÕLLUMAJANDUS- JA TOIDUAMET

Põllumajandus- ja Toiduamet

Teaduse 2, Saku, Harjumaa 75501

Tel: 605 1710

e-post: pta@pta.agri.ee

Avatud E–R 8.00–16.30

Mahepõllumajanduse osakond

mahe@pta.agri.ee

Mahevaldkonna peaspetsialistide kontaktandmed leiab PTA kodulehelt:

pta.agri.ee/pollumehele-ja-maaomanikule/mahepollumajandus/alustajale-ja-jatkajale

REGIONAAL- JA
PÕLLUMAJANDUSMINISTEERIUM

Regionaal- ja Põllumajandusministeerium

Taimetervise osakond

Suur-Ameerika 1, 10122 Tallinn

Tel: 625 6537, 625 6533

e-post: mahe@agri.ee

www.agri.ee

MAHEPÕLLUMAJANDUSE
KOOSTÖÖKOGU

Mahepõllumajanduse Koostöökogu

Tel: 522 5936

e-post: mahekogu@gmail.com

www.maheklubi.ee

